

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ABD ve RUSYA
FEDERASYONU'NUN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI ve
GÜRCİSTAN KRİZİ**
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: **Kemal BAYCAN**

İSTANBUL, 2009

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ABD ve RUSYA
FEDERASYONU'NUN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI ve
GÜRCİSTAN KRİZİ**
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan:

Kemal BAYCAN

Öğrenci No:

070771015

Danışman:

Doç. Dr. Gonca Bayraktar Durgun

İSTANBUL, 2009

YEMİN METNİ

Sunduğum Yüksek Lisans Tezimi Akademik Etik İlkelere bağlı kalarak, hiç kimseden akademik ilkelere aykırı bir yardım almaksızın bizzat kendimin hazırladığına and içerim. 10/07/2009

Aday: Kemal BAYCAN

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE

ABD ve RUSYA FEDERASYONU'NUN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKASI ve GÜRCİSTAN KRİZİ

Tezi Hazırlayan: Kemal BAYCAN

Özet

Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile başlayan tek kutuplu düzende, kendisini SSCB'nin varisi olarak gören Rusya Federasyonu ile bölgedeki doğal kaynakların cazibesine kapılan ABD arasında, eski Sovyet coğrafyasında güç ve etkinlik mücadelesi yaşanmıştır. ABD ve RF'nin bölgedeki güç rekabetinin neticelerinden biri olan Gürcistan Krizi, bu iki büyük gücün Güney Kafkasya politikaları bağlamında değerlendirilecektir. Krizi, bölgedeki ABD-RF rekabetinin bir neticesi olmasının yanı sıra, Gürcistan'ın iç dinamiklerine de bağlamak mümkündür. Saakaşvili, 2004 yılında "Gül Devrimi" adı verilen ABD yanlısı bir örtülü operasyon ile iktidara gelmesinin ardından ilk iş olarak, Gürcistan'daki Acaristan, Güney Osetya ve Abhazya gibi özerk cumhuriyetleri Tiflis yönetimine bağlamak istemiştir.

SSCB'nin çöküşü ve Soğuk Savaş'ın bitmesi ile Güney Kafkasya olarak adlandırılan Kafkasların Güney yamacında, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan bağımsızlığını ilan etmiştir. RF'nin "arka bahçe" olarak gördüğü Güney Kafkasya, stratejik konumu ve sahip olduğu zengin doğal kaynaklarıyla da ABD'nin dikkatini çekmektedir. RF ile Transkafkasya'daki çıkarları çatışan ABD, 1997'ye kadar bu bölgede RF öncelikli bir politika izlemesine rağmen 1997 sonrasında bölgeyi "yaşamsal çıkar alanı" olarak değerlendirmiş ve RF öncelikli politikasından vazgeçip bölge ülkeleriyle yakından ilişkiler kurmaya başlamıştır. Özellikle Gürcistan'da Kadife Devrim ile Saakaşvili'nin iktidara gelmesi ABD ve RF arasındaki rekabeti ortaya koymuştur. RF'nin ABD'nin bu hamlesine Gürcistan'daki Güney Osetya ve Abhazya gibi bağımsızlık talep eden etnik bölgeleri destekleyerek karşılık vermesi süreci Gürcistan'ın Güney Osetya'ya saldırması ve bu saldırıya da RF tarafından karşılık verilmesiyle başlayacak bir krize kadar götürmüştür.

Birinci bölümde SSCB'nin çöküşü ile önemi artan Güney Kafkasya'dan, Güney Kafkasya ülkeleri ve bu ülkelerin yaşadıkları siyasi ve ekonomik sorunlardan bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin ve RF'nin bölgeye ve bölge ülkelerine yönelik politikaları incelenmiştir. Son bölümde ise ABD ve RF'nin bu politikalarının eseri olan Gürcistan Krizi, kriz öncesi, sırası ve sonrası şeklinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Güney Kafkasya, ABD, Rusya, Gürcistan, Güney Osetya

SOUTH CAUCASIAN POLITICS of US and RUSSIAN FEDERATION
in the POST COLD WAR ERA and GEORGIAN CRISIS

Prepared by: Kemal BAYCAN

Abstract

The power struggle in the former Soviet territory between the Russian Federation which describes itself as the successor state of the USSR in the uni-polar world order emerged end of the Cold War and USA which has interest in the natural resources of the region is examined in this dissertation. The Georgian Crisis which is one of the results of power struggle between US and RF will be evaluated in the context of South Caucasian politics of these two powers. It is possible to identify the crisis as an own domestic issue of Georgia, beside the power struggle between the US and the RF in the region. Saakashvili's, the President of Georgia since "Rose Revolution" of 2004, first political operation was to take Adjara, the South Ossetia and Abkhazia under the control of Tbilisi administration.

After the collapse of the USSR and the end of the "Cold War" Azerbaijan, Georgia and Armenia declared their independence in the South Caucasian Region. The South Caucasian, which has been seen as the "hinterland" by RF, has been drawn the attention of the US due to its strategical location and rich natural resources. The US has changed its "Russia First" policy that had been followed until 1997. After 1997 the US described the region as "vital interest area"; changed the Russia First Policy and started keeping a close relationship with South Caucasian countries. Especially, the power struggle between the US and the RF has become more obvious when Saakashvili became the president of Georgia with the bloodless Rose Revolution. The RF's response to the Rose Revolution was giving support for ethnic groups like South Ossetia and Abkhazia for independence led the process to a dispute between the RF and Georgia.

In the first part of dissertation, the growing importance of the South Caucasian after the collapse of the USSR, countries in the region and their political and economical problems are discussed. In the second part, the political actions of the US and the RF in the post Cold War Era in the South Caucasian are examined. Lastly, the Georgia Crises is discussed in three periods as pre-crisis, the crisis period and the post-crisis period.

Key Words: South Caucasian, USA, Russia, Georgia, South Ossetia

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni	
Juri Sayfası	
Türkçe Özet ve Anahtar Kelimeler	
İngilizce Özet ve Anahtar Kelimeler (Abstract)	
İçindekiler	I
Tablolar Listesi	IV
Şekiller Listesi	V
Kısaltmalar	VI
Giriş	1

I.BÖLÜM

GÜNEY KAFKASYA

1. GÜNEY KAFKASYA BÖLGESİ	4
2. GÜNEY KAFKASYA’NIN STRATEJİK KONUMU ve ÖNEMİ	8
3. GÜNEY KAFKASYA ÜLKELERİ	9
3.1. Azerbaycan	9
3.1.1. Ayaz Mutallibov Dönemi	12
3.1.2. Azerbaycan Halk Cephesi (Elçibey) Dönemi	13
3.1.3. Aliyevler Dönemi	15
3.2. Gürcistan	18
3.2.1. Zaviad Gamsahurdia Dönemi	19
3.2.2. Eduard Şevardnadze Dönemi	21

3.2.3. Mikheil Saakaşvili Dönemi	23
3.3. Ermenistan	26
3.3.1. Levon Ter Petrosyan Dönemi	28
3.3.2. Robert Koçaryan Dönemi	32
4. GÜNEY KAFKASYA'DA YAŞANAN SİYASİ ve EKONOMİK PROBLEMLER	33
4.1. Hazar Havzası ve Hazar'ın Statü Sorunu	35
4.2. Bakü- Tiflis-Ceyhan (BTC) Boru Hattı Projesi	43
4.3. Dağlık Karabağ Sorunu	47
4.4. Acaristan, Güney Osetya ve Abhazya Sorunları	49
4.4.1. Acaristan Sorunu	50
4.4.2. Güney Osetya Sorunu	51
4.4.3. Abhazya Sorunu	55

II. BÖLÜM

ABD ve RUSYA FEDERASYONU'NUN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKALARI

1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ABD ve RUSYA FEDERASYONU'NUN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKALARI	59
1.1. ABD'nin Güney Kafkasya Politikası	59
1.1.1. Güney Kafkasya'nın ABD Açısından Önemi	60
1.1.2. ABD'nin Güney Kafkasya Politikası	63
1.1.2.1. ABD'nin Azerbaycan Politikası	68
1.1.2.2. ABD'nin Gürcistan Politikası	72

1.1.2.3. ABD'nin Ermenistan Politikası	75
1.2. Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası	77
1.2.1. Güney Kafkasya'nın Rusya Federasyonu Açısından Önemi	80
1.2.2. Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası	81
1.2.2.1. Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan Politikası	86
1.2.2.2. Rusya Federasyonu'nun Gürcistan Politikası	89
1.2.2.3. Rusya Federasyonu'nun Ermenistan Politikası	92
III. BÖLÜM	
GÜRCİSTAN KRİZİ	
1. GÜRCİSTAN KRİZİ	96
1.1. Kriz Süreci ve Krizde Tarafların Politikaları	98
1.1.1. Kriz Öncesi Dönem	98
1.1.2. Kriz Dönemi	100
1.1.3. Kriz Sonrası Dönem	106
1.2. Krizi Hızlandıran/Derinleştiren Unsurlar	113
1.3. Krizde Tarafların Politikaları	115
1.3.1. Gürcistan'ın Krizdeki Politikası	115
1.3.2. Rusya'nın Krizdeki Politikası	117
1.3.3. ABD'nin Krizdeki Politikası	120
Sonuç	123

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>Tablo No.</u>	<u>Sayfa</u>
1. Transkafkasya'daki Kriz/Çatışma Alanları	34
2. BDT Ülkelerine TACIS Yardımları 1991-1999 ve 2002-2003	42

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil No.</u>	<u>Sayfa</u>
1. Kafkasya Bölgesi	5
2. Kuzey Kafkasya Bölgesi	6
3. Güney Kafkasya Bölgesi	7
4. Hazar'a Kıyısı Olan Ülkeler	36
5. Unclos'a (Deniz) ve Uluslararası Göl Statüsü'ne Göre Hazar Paylaşimleri	39
6. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana Petrol Boru Hattı	44
7. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Hattı Petrol Şirketleri ve Payları	46
8. Gürcü-Rus ve Oset Çatışmalarının Gerçekleştiği Bölgeler	103

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
a.g.k.	Adı Geçen Kitap
a.g.m.	Adı Geçen Makale
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AHC	Azerbaycan Halk Cephesi
AKP	Azerbaycan Komünist Partisi
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
BP	British Petroleum
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan
DKÖB	Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi
EMH	Ermeni Milli Hareketi
GUAM	Gürcistan-Ukrayna-Azerbaycan-Moldova
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
INOGATE	Interstate Oil and Gas Transportation (Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı)
KGB	Комитет Государственной безопасности (Rus Devlet Güvenlik Komitesi)
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü)
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries

	(Petrol İhrac Eden Ülkeler Örgütü)
RF	Rusya Federasyonu
SB	Sovyetler Birliği
SOCAR	State Oil Company of Azerbaijan Republic (Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TACIS	Technical Assistance for Commonwealth of Independent States (Bağımsız Devletler Topluluğu için Teknik Yardım)
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
Tcf	Trillion Cubic Feet
TRACECA	Transport Corridor Europe-Caucases-Asia (Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru)
UNOMIG	United Nations Observer Mission in Georgia (Gürcistan Birleşmiş Milletler Gözlemci Misyonu)
USAID	United States Agency for International Development (ABD Uluslararası Kalkınma Örgütü)
USDA	United States Department of Agriculture (ABD Tarım Bakanlığı)

Giriş

Soğuk Savaş'ın bitişi ve Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle eski Sovyet coğrafyası olan Kafkasya, kuzey ve güney olmak üzere ikiye bölünmüştür. Kuzey Kafkasya, RF sınırları içinde kalırken Güney Kafkasya'da üç devlet, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan, bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu üç ülke tarafından oluşan Güney Kafkasya, sahip olduğu zengin doğal kaynakları ve stratejik konumu ile ABD ve bu bölgenin eski hamisi RF'nin dikkatini çekmektedir. Orta Asya ve Orta Doğu'ya yakınlığı ve Karadeniz ve Hazar Havzası arasındaki konumuyla stratejik ve ekonomik açıdan dikkat çeken Güney Kafkasya'da Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle birlikte meydana gelen güç boşluğu, SSCB'nin varisi olan RF ile Soğuk Savaş'ın bitmesi ile tek süper güç konumuna gelen ABD tarafından doldurulmaya çalışılmıştır.

11 Eylül saldırıları ile ABD ve RF, teröre karşı işbirliği yapmıştır. 2003 yılında Gürcistan'da "Gül Devrimi" ile ABD yanlısı Saakaşvili'nin iktidara gelmesi bölgedeki ABD ve RF rekabetini açıkça ortaya çıkarmıştır ve terörle mücadele kapsamında yapılan ittifak, yerini rekabete bırakmıştır. Gürcistan Krizi de bu rekabetin bir neticesi olarak değerlendirilebilir. Bu krizi Gürcistan'ın iç dinamiklerinin yanı sıra ABD-RF rekabetinin bir neticesi olarak da açıklamak mümkündür. 1996 sonrasında gelişmeye başlayan ABD-Gürcistan ilişkileri özellikle 1998 sonrasında askeri boyutta gelişmeye başlamıştır. 2004'te iktidara Saakaşvili'nin gelmesi ve Gürcistan'ın yüzünü tamamen ABD'ye çevirmesi, RF'nin hoşuna gitmeyen ve bölgedeki ABD-RF rekabetini ortaya çıkaran bir gelişme olmuştur. Saakaşvili'nin iktidara geldikten sonra Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü sağlama hedefi Gürcistan'ın üçe bölünmesine neden olmuştur. ABD'nin desteğini arkasında hisseden Gürcistan, RF'nin tüm uyarılarına rağmen Güney Osetya'ya girmiştir. Gürcistan'da ABD'nin varlığından rahatsız olan RF ise bu saldırıya hızlı bir karşılık vererek Gürcü birliklerini geri püskürtmüş ve Gürcistan içlerine kadar girmiştir. Gürcistan Krizi, 8 Ağustos'ta başlayıp 16 Ağustos'ta ateşkesin sağlanması ile sona eren, Gürcistan ile Güney Osetya arasında başlayıp, Rusya ve Abhazya'nın da eklenmesiyle devam eden, resmi rakamlara göre 170 Gürcü askerinin hayatını kaybettiği, yaklaşık 200 bin Gürcü vatandaşının da mülteci durumuna düştüğü ve 2000 civarında sivilin hayatını kaybettiği; Gürcistan'ın üçe bölünüp Güney Kafkasya'da güç dengelerin değişebileceğini gösteren bir süreci ifade etmektedir. Buradan

hareketle, bu tezin temel varsayımı, Gürcistan Krizi'nin Gürcistan'ın iç dinamiklerinin yanı sıra bölgedeki ABD-RF rekabetinin bir sonucu olmasıdır.

Bu çalışmada, Güney Kafkasya'yı "stratejik hayati bölge" olarak tanımlayan ABD ile bölgeyi "yaşamsal çıkar alanı" olarak değerlendiren RF'nin bölgeye yönelik politikaları ve bu bağlamda Gürcistan Krizi ele alınacaktır. Bu çerçevede, ABD ve RF nin bölgeye ve bölgedeki ülkelere yönelik politikalarındaki amaçları, araçları ve bölgedeki etkinlikleri anlatılacaktır. Ayrıca Gürcistan Krizi bağlamında, kriz süreci ve krizde tarafların politikaları değerlendirilecektir.

Bu amaçlarla çalışmanın birinci bölümünde, Güney Kafkasya hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Güney Kafkasya'nın stratejik konumu ve öneminin de anlatıldığı bu bölümde bölgenin ABD ve RF için neyi ifade ettiği belirtilmektedir. Stratejik konum ve önemin yanı sıra bölge ülkeleri hakkında genel bilgiler ve bağımsızlık sonrası süreçte izledikleri politikalar değerlendirilmektedir. Ayrıca Güney Kafkasya'daki siyasi ve ekonomik sorunların anlatıldığı bu bölümde sırasıyla Hazar Havzası ve statü sorunu, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı projesi, Dağlık Karabağ sorunu ve Gürcistan sınırları içinde yaşanan etnik problemler Acaristan, Güney Osetya ve Abhazy sorunları kapsamında ele alınacaktır.

İkinci bölümde ise ABD ve RF'nin Soğuk Savaş sonrası dönemdeki Güney Kafkasya politikaları değerlendirilecektir. Bu bağlamda ABD'nin Güney Kafkasya politikası, RF öncelikli politika izlediği 1991-1995 dönemi, bölge ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmaya başladığı 1995-2001 dönemi ve daha aktif politika izlediği ve bölgeye yerleşmeye başladığı 2001 sonrası dönem olmak üzere üçe ayrılarak değerlendirilecektir. Bölgenin ABD için önemi ele alındıktan sonra ABD'nin SSCB'nin çöküşü ile bağımsızlığını ilan eden Güney Kafkasya ülkelerine yönelik politikaları değerlendirilecektir. ABD'nin Güney Kafkasya politikası bu kapsamda değerlendirildikten sonra aynı kapsamda RF'nin Soğuk Savaş sonrasında bölgeye yönelik uyguladığı politikalar dönemlere ayrılarak incelenecektir. Daha sonra RF için bölgenin önemi ve RF'nin bölge ülkelerine yönelik politikaları sırasıyla ele alınacaktır.

Son bölümde ise Gürcistan Krizi değerlendirilecektir. Krizi değerlendirirken öncelikle krize kadar gelen süreç incelenecektir. Gürcistan'ın iç dinamiklerinin ve bir üst bölümde işlediğimiz ABD ve RF'nin Güney Kafkasya politikasının kriz sürecini nasıl etkilediği anlatılacaktır. Daha sonra kriz süreci ve tarafların politikaları başlığı altında, kriz öncesi, kriz sırası ve kriz sonrası dönem ele alınacaktır. Kriz süreci gün be gün aktarılırken ateşkesin

imzalanması ile başlayan kriz sonrası dönem Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarının tanınmasına kadar götürülecektir. Ayrıca kriz sonrasındaki dönemde Gürcistan'ın durumu da anlatılacaktır. Son olarak ise krize taraf olan Gürcistan, Rusya ve ABD'nin savaştaki politikaları incelenecektir. ABD ve RF'nin savaşta izlediği politikalar Güney Kafkasya'ya yönelik politikaları ve savaş sırasındaki açıklamaları kapsamında değerlendirilecektir.

I.BÖLÜM

GÜNEY KAFKASYA

1.GÜNEY KAFKASYA BÖLGESİ

Kafkas ve Kafkasya sözcüklerinin ilk defa kullanılması tarihsel olarak çok eskilere, milattan öncesine dayanır. “Kafkas” ve “Kafkasya” adı ilk defa eski Yunan düşünürlerinden Aiskhylos’un M.Ö. 490’da yazdığı, “Zincire Vurulmuş Zevk ve Eğlence” isimli eserinde anılan “Kavkavos Dağı” deyiminde görülmüştür.¹ Kafkasya bölgesi, farklı toplumlar tarafından, farklı şekillerde adlandırılmıştır. Araplar Kafkasya’yı al-Kabk, Türkler Kafkasya, Farslar ise Kafkah diye isimlendirmiştir. Bölgeye, “Kafkasya” isminin Dağıstan yerlileri tarafından M.S. 479’dan itibaren verildiği de bilinmektedir.² Kafkasya sözcüğü ilk kullanıldığı tarihten günümüze kadar “Caucasus”, “Caucasia”, “Caucasie” gibi değişikliklere uğrayarak gelmiştir.

Kafkaslar, Karadeniz’in doğu kıyısından 38°-50° Kuzey enlemleri ile 37°-50° Doğu boylamları arasında yer almaktadır. Kuzeybatı-Güneydoğu yönünde 1200 km Kuzey-Güney yönünde de 600 km uzunlukta ve 470.000 km² alanı kaplayan dağlık bir alandır.³ Kafkasya Bölgesi, Rusya Federasyonu’nun hâkimiyeti altında olan yedi özerklikten ve Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan, Dağlık Karabağ, Nahcivan ve 2008 Ağustos ayında çıkan krizin ardından ilk olarak Rusya Federasyonu tarafından bağımsızlığı tanınan Güney Osetya ve Abhazya’dan oluşur. Büyük Kafkasya Dağları’nın Kuzey Kafkasya ile Güney Kafkasya’yı coğrafik olarak birbirinden ayırdığını söylememiz mümkündür. Aynı zamanda Kuzey Kafkasya ile Güney Kafkasya’yı birbirinden ayıran Kafkasya Dağları Avrupa’yı Asya’dan ayıran çizgi olarak da kabul edilir. Bu da Kuzey Kafkasya’nın Avrupa Kıtası sınırları içinde, Güney Kafkasya’nın ise Asya Kıtası sınırları içinde kaldığını gösterir.

Kafkasya’da kurşun, çinko, demir, manganez, bakır, kömür gibi birçok madenin yanı sıra bölgenin en önemli ekonomik değeri olarak petrol ve doğalgazı görmekteyiz. Hazar Denizi’nin çeşitli bölgelerinde, Azerbaycan’da, Krasnodor ve Stravropol bölgelerinde petrol çıkarılırken Hazar Denizi ve Azerbaycan’da da daha çok doğalgaz çıkarılır.⁴

¹ Kırzioğlu, M. F., Osmanlıların Kafkas-Ellerini Fethi (1451-1590), Ankara, 1998, s.XV.

² Karabayram, F., Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası, Ankara, 2007, s.7.

³ Sekin, S., Tekin, R., Kafkasya Araştırma&Analiz Dergisi, “Güney Kafkasya ve Gürcistan”, İstanbul, sayı:2, s.28.

⁴ Yalçinkaya, A., Kafkasya’da Siyasi Gelişmeler: Etnik Düğümde Küresel Kördüğümde, Ankara, 2006, s.10.

Harita 1.1. Kafkasya Bölgesi

Kaynak: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Caucasus-political-tr.svg> (23.04.2009)

Kuzey Kafkasya; doğuda Hazar Denizi, batıda Karadeniz ve Azak Denizi, Kuzeyde Maniç Nehri ve Bataklıkları, güneydoğuda ise Samur Nehri'nin Hazar'a döküldüğü yerden, İngur Nehri'nin Karadeniz'e döküldüğü noktaya kadar uzandığı kabul edilen hat ile çevrili bölgeye denir.⁵ Kuzey Kafkasya'da Rusya Federasyonu sınırları içinde sayabileceğimiz özerklikler ise Adıgey, Dağıstan, İnguşya, Kabartay-Balkar, Karaçay-Çerkez, Kuzey Osetya ve Çeçenistan'dır. Ayrıca bölgeyi coğrafi olarak değerlendirdiğimizde, Abhazya ve Güney Osetya'nın da Kuzey Kafkasya sınırları içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Kuzey Osetya, Rusya Federasyonu sınırları içerisinde kalırken, Güney Osetya'nın Gürcistan sınırları

⁵ Çurey, A., Kafkasya Yazıları Dergisi, "Bilinen Dünya'nın Bilinmeyen Ülkesi: Kuzey Kafkasya ve Çerkezler", İstanbul, 1998, sayı:5, s.57.

içerisinde bırakılması bilinçli bir Rus politikasıdır. Batı'nın bölgeye girmemesi için Rusya Federasyonu, 1991'den itibaren Gürcistan'daki etnik sorunlar ile yakından ilgilenmiştir. 2003 yılında Gül Devrimi sonrasında, Batı yanlısı Saakaşvili'nin iktidara gelmesiyle Abhazları ve Güney Osetya'daki Osetleri Gürcistan'a karşı bağımsızlık için kışkırtması ve etnik sorunların yaşandığı bu bölgeleri tetikleyip 2008 Ağustos ayında bir savaş çıkmasına neden olması da Rusya Federasyonu'nun bölge üzerindeki bu bilinçli politikalarının sonucudur.

Harita 1.2. Kuzey Kafkasya Bölgesi

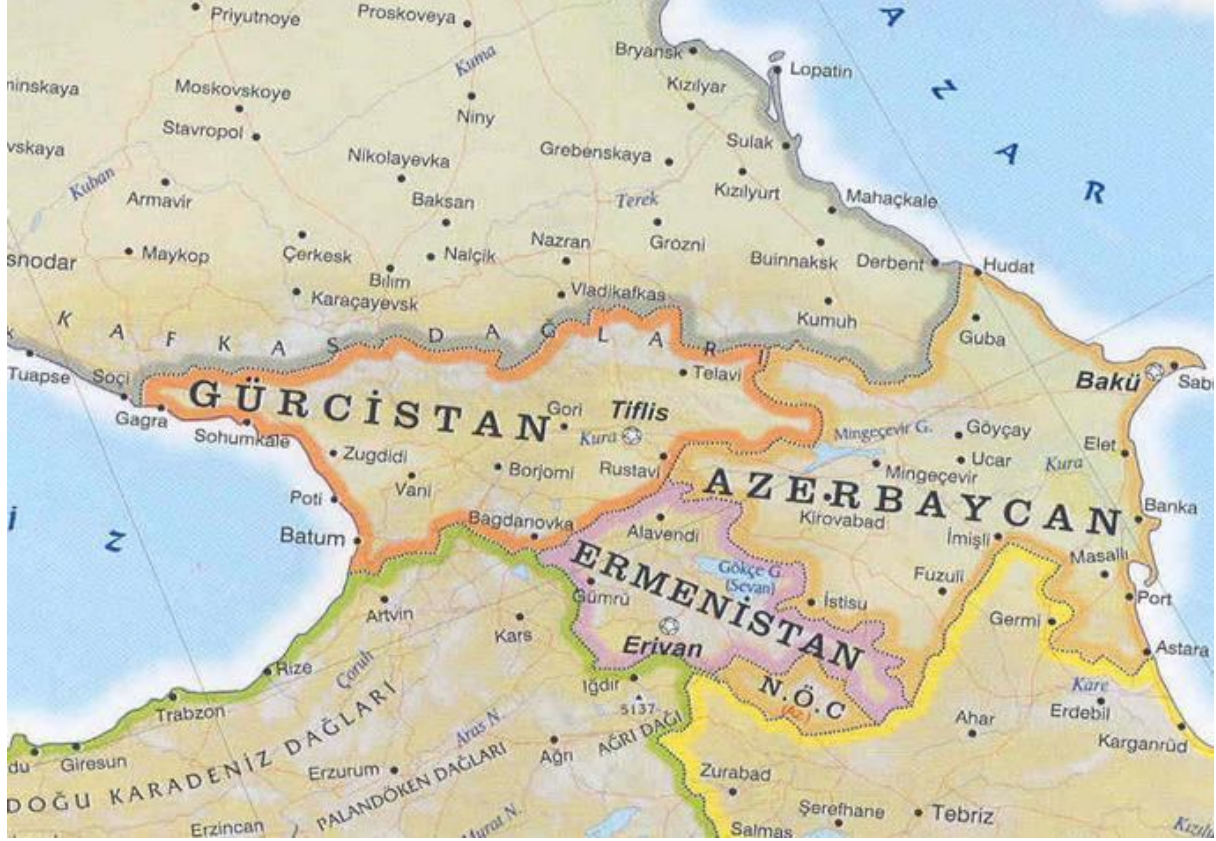
Kaynak: http://www.circassiancanada.com/tr/turizm/kuzey_kafkasya/harita2.gif (23.04.2009)

Kafkasya sıra dağlarının güneyinde yaklaşık 37° - 43° Kuzey enlemi ile 45° - 50° Doğu boylamları arasında Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan, Dağlık Karabağ ve Nahcivan'ı kapsayan yaklaşık 200.000 km² alanı kaplayan bölge "Güney Kafkasya" veya Transkafkasya olarak adlandırılmaktadır.⁶ Transkafkasya ya da Güney Kafkasya diye adlandırılan bu coğrafi bölge, Büyük Kafkasların doruklarından başlar ve Küçük Kafkasların eteklerine kadar uzanır. Batı tarafından "Transkafkasya" olarak, Rusya Federasyonu (RF) tarafından da "Zakafkasya" ya da "Zakavkazye" olarak tanımlanan Güney Kafkasya'da Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte üç cumhuriyet kurulmuştur. 2008 Ağustos'u öncesine kadar Güney Kafkasya'da üç bağımsız cumhuriyet (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan) ve beş özerk bölge (Nahcivan, Dağlık Karabağ, Abhazya, Güney Osetya ve Acara) bulunurken, Gürcistan'ın savaştan

⁶ Sekin, S., a.g.m., s.30.

yenilgiyle ayrılmasından sonra Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıkları Rusya Federasyonu tarafından tanınmıştır.

Harita 1.3. Güney Kafkasya Bölgesi

Kaynak: Atlas Dergisi, Avrupa Siyasi Haritası, İstanbul, 2004

Eski baharat ve ipek yolları üzerinde bulunan “Zakavkazye” kelime anlamı olarak “Kafkas Ötesi” anlamına gelmektedir. “Kafkas Ötesi” RF’ye göre bir coğrafi konumu gösterir ve ifade eder. Bu yüzden de Sovyet döneminde ve daha sonra RF tarafından bu isimler kullanılmıştır. Zakafkasya, Kuzeyde Büyük Kafkaslar, güneyde Türkiye ve İran, batıda Karadeniz, doğuda Hazar Denizi ile çevrili olup, 186.100 km²’lik bir alanı kapsamaktadır.⁷

Güney Kafkasya’da Gürcistan coğrafi konumu, Azerbaycan ekonomik potansiyeli, doğal zenginlikleri ve nüfusunun büyüklüğü sebebiyle, Ermenistan ise Rusya ile sağladığı askeri işbirliği ve bölgede oynadığı “çözüm” rolü sebebiyle stratejik önem arz etmektedirler. Azerbaycan ve Ermenistan’dan farklı olarak Gürcistan aynı zamanda bir Karadeniz

⁷ Karabayram, F., a.g.k., s.12.

devletidir.⁸ Gürcistan, Karadeniz vasıtasıyla, Orta Asya devletlerini Batıya ulaştırabilecek en kısa güzergâhta yer alır ve bölgede ticarete elverişli olan en önemli ülkelerden birisidir. Gürcistan'ın sahip olduğu bu coğrafi özellikler, bölgedeki konumunun önemini arttırmaktadır.

2.GÜNEY KAFKASYA'NIN STRATEJİK KONUMU ve ÖNEMİ

Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesişme noktası olan Kafkasya jeopolitik önemini tarih boyunca taşımıştır. Dünyanın çatısı olarak görülen Kafkasya, bu deyimini sadece coğrafi değil, aynı zamanda ekonomik, politik ve stratejik nedenlerle de hak etmiştir. Kafkasya hem zengin bir petrol havzasını hem de Basra Körfezi'ni kontrol eden bir konuma sahip olması nedeniyle stratejik bir önem taşımaktadır.⁹ Kafkaslar RF'nin Akdeniz, Afrika ve Orta Doğu yolu üzerindeki tek geçit yeridir.

Kafkasya bölgesinin uluslararası konumunu şu üç özellik ile açıklamak mümkündür; İlk olarak, genellikle dağlık olup, birbirine geçit vermez çok sayıda vadiden oluşması, bölgenin sosyo-politik yapısının belirleyici en önemli özelliğidir. Bu özelliği sayesinde değişik kökenlerden gelen topluluklar, tarih boyunca kendilerini işgallerden koruyabilmiş ve kültürlerini sürdürebilmişlerdir. Bölgenin bir diğer özelliği, Kafkasya'nın tarih boyunca büyük güçler arasında tampon bölge olmasıdır. Komşu olan Araplar, İranlılar, Ruslar ve Türkler her zaman Güney Kafkasya ile ilgilenmişlerdir. Bu yüzden de bölge zaman zaman çeşitli güçlerin egemenliğine girmiştir. Bölgenin coğrafi bakımdan üçüncü özelliği ise ticaret ve ulaşımda büyük bir köprü teşkil etmesi ve kuzey ile güney, doğu ile batı arasında bağlantı sağlamasıdır.¹⁰

Soğuk Savaş döneminde tamamıyla SSCB'nin egemenliği altında kalan Kafkasya'ya büyük devletler ne girebiliyordu ne de kendi çıkarları doğrultusunda bir düzen kurabiliyorlardı. Fakat SSCB'nin yıkılmasıyla birlikte başlayan tek kutuplu dönemde, başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere diğer batılı devletlerin de bölgeye olan ilgisi giderek artmıştır.

⁸ Ogan, S., Ağacan, K., "Güney Kafkasya'da Yeniden Başlayan veya Bitmeyen Soğuk Savaş" Stratejik Analiz, Ankara, 2001, Sayı.13, s.27.

⁹ Cemilli, E., ABD'nin Güney Kafkasya Politikası, İstanbul, 2007, s.13.

¹⁰ Demir, A.F., Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya, İstanbul, 2003, s.59-60.

Soğuk Savaş sonrası dönemde özellikle Rusya'nın "Yakın Çevre Doktrini"ni ilan etmesi ve ABD'nin bölgeyi "yaşamsal çıkar alanı" olarak nitelendirmesi ile ABD ve Rusya arasında bölgede ciddi bir rekabet başlamıştır. Rusya hala arka bahçesi olarak gördüğü Güney Kafkasya'yı bölgenin stratejik konumunun ve doğal zenginliklerinin farkında olan ABD'ye kaptırmak istememektedir. Güney Kafkasya'nın Hazar petroleri ve doğalgazına sahip olması ayrıca Orta Doğu, Asya ve Avrupa ekseninde önemli bir üs olması bölgeyi ABD ve Rusya'nın mücadele alanı haline getirmiştir.

Kafkasya; coğrafi konumunun özelliği ve sahip olduğu stratejik kaynaklar tekeliyle, evrensel güçlerin de öncelikli ilgi alanı içerisinde bulunmaktadır. Bu bölgeye hakim olmak, Asya, Avrupa ve Orta Doğu ekseninde önemli bir üs edinmek demektir.¹¹

3.GÜNEY KAFKASYA ÜLKELERİ

Güney Kafkasya, ekonomik potansiyeli ve doğal zenginlikleri ile dikkat çeken Azerbaycan, bir Karadeniz devleti olan ve aynı zamanda coğrafi konumu ile ön plana çıkan Gürcistan ve Rusya ile askeri iş birliği yapan Ermenistan'dan oluşmaktadır. Bu ülkeler farklı dil, din ve etnik gruplardan gelmelerine rağmen, tarih, coğrafya ve ekonomik bağları bu üç ülkeyi bir bölge olarak tanımlamayı mümkün kılmaktadır. Güney Kafkasya ülkeleri SSCB'nin çöküşünün ardından bağımsızlıklarını ilan etmiştir.

3.1. Azerbaycan

Azerbaycan, Güney Kafkasya devletleri arasında coğrafi açıdan en büyük ve en geniş topraklara sahip olanıdır. Azerbaycan'ı diğer Güney Kafkasya devletlerine göre daha önemli kılan, bölgede coğrafi olarak en geniş topraklara sahip olması değildir. Azerbaycan'ın RF ve ABD gibi büyük devletler tarafından ilgi çekmesinin nedeni, doğalgaz ve özellikle petrol gibi zengin enerji kaynaklarına sahip olmasıdır. 1991'de SSCB'nin çöküşünün ve Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından diğer Güney Kafkasya ülkeleri gibi Azerbaycan da bağımsızlığını ilan etmiştir. Fakat bu bağımsızlık Azerbaycan'ın sahip olduğu zengin petrol ve doğal kaynakları kontrol altında tutmak isteyen Moskova yönetimi tarafından pek hoş karşılanmamıştır.

¹¹ Taşdemir, T., Türkiye'nin Kafkasya Politikalarında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalılar, İstanbul, 2005, s.22.

Ateşler ülkesi olarak da bilinen ve Güney Kafkasya'nın en zengin petrol rezervlerine sahip olan Azerbaycan'ın bağımsızlığı kazanmasının ardından bölge ülkeleri ve süper güçlerin bölgeye olan ilgisi artmıştır.

Azerbaycan, 86.100 km² yüz ölçümüne sahip olup, doğuda Hazar Denizi, batıda Ermenistan, kuzeyde RF ve Gürcistan, güneyde İran ve 9 km'lik Nahcivan Özerk Cumhuriyeti ve Türkiye ile komşudur. 2009 verilerine göre, Azerbaycan nüfusu yaklaşık olarak 8.238.000'dir. Bu nüfusun % 90,6'sını Azeri, % 2,2'sini Dağıstanlı, % 1,8'ini Rus, % 1,5'ini Ermeni ve geri kalan % 3,9'unu ise diğerleri oluşturmaktadır. Nüfusa dini inançlar çerçevesinde bakılacak olursa, Azerbaycan nüfusunun % 93,4'ünü Müslümanlar, % 2,5'ini Rus Ortodoksları, % 2,3'ünü Ermeni Ortodoksları ve geriye kalan % 1,8'ini ise diğer dinlere mensup kişiler oluşturmaktadır. 59 rayon¹², 11 şehir ve 1 özerk cumhuriyetten (Nahcivan Özerk Cumhuriyeti)¹³ oluşan Azerbaycan diğer Güney Kafkasya devletlerinden etnik ve dinsel açıdan farklılık göstermektedir.

Güney Kafkasya'nın en zengin petrol rezervlerine sahip olan Azerbaycan, 1940 yılına kadar Sovyetler Birliği petrol üretiminin yaklaşık % 70'ini karşılamıştır.¹⁴ Orta Doğu petroleri keşfedilmeden önce önemli bir üretim merkezi olan Azerbaycan'da petrol üretimi çok eskilere dayansa da sanayi yöntemleriyle petrol üretimi 19. yüzyılın ikinci yarısına denk gelmektedir. Energy Information Administration verilerine göre ülkenin kanıtlanmış petrol rezervleri 7-13 milyar varil arasında değişmektedir. BP'nin 2007 yılında yayınlamış olduğu istatistiklere göre bu rakam 7 milyar varil civarındadır ve dünyadaki rezervlerin 0,6'sını oluşturmaktadır. SOCAR (Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Petrol Şirketi) ise rezervlerin 17,5 milyar varil olduğunu belirtmektedir. En kötümser tahminlerde bile ülkenin petrol rezervleri kayda değer bir üretim sahası oluşturmaktadır. 2006 yılı verilerine göre Azerbaycan'ın günlük petrol üretimi 650 bin varili (yıllık 32,5 milyon ton) aşmıştır. Bu rakamın 2010 yılında 71 milyon varile ulaşarak zirve yapması beklenmektedir.¹⁵

¹² Rayon SSCB'ye 1920'lerde getirilen temel idari birimdir. İlden küçük ilçeden büyük bir idari birimdir.

¹³ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html> (09.04.2008)

¹⁴ Laçiner, S., Özertem, H.S., "Hazar Enerji Kaynakları: Enerji-Siyaset İlişkisi ve Türkiye" Orta Asya & Kafkasya Güç Mücadelesi (Der. M.T. Demirtepe), Ankara, 2008, s.68.

¹⁵ Laçiner, S., Özertem, H.S., a.g.m., s.69.

Petrolün yanı sıra ülkenin kanıtlanmış gaz rezervleri 30 tcf'yi (trillion cubic feet) bulmaktadır. Olası diğer sahalar için de hesaplanan yaklaşık 35 tcf'de eklendiğinde 65 tcf'lik bir rezervden bahsetmek mümkün olacaktır. Diğer taraftan BP rakamlarına göre Güney Kafkasya'nın en büyük petrol ve doğal gaz üreticisinin kanıtlanmış petrol rezervleri 47 tcf'yi (1.35 trilyon m³) bulmaktadır.¹⁶

Küçük bir ülke ekonomisine sahip olan Azerbaycan'da petrol ve doğal gaz ekonomiye büyük bir katkı sağlamaya başlamıştır. Yurt dışına satılan petrolün milli hasılaya etkisi giderek artmıştır ve 10 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu artışın nedenlerine üretim miktarındaki yükselişin yanı sıra petrol ve doğalgaz fiyatlarındaki hızlı artışı da ekleyebiliriz.

Osmanlı Devleti ve İran arasında bir mücadele alanı olan Azerbaycan'ın Ruslarla ilişkisi 15. Yüzyıla kadar inmektedir. 1917 Ekim'indeki Bolşevik Devrimi'ne kadar Çarlık Rusya'sının bir eyaleti olan Azerbaycan, 20. Yüzyılın başlarında Çarlık Rusya'sında yaşanan milli-sınıfsal hareketler sonucunda 28 Mayıs 1918'de bağımsızlığını ilan etmiş fakat kuzeyden gelen tehlikeye 23 ay dayanabilmiştir. 27 Nisan 1920'de Bolşevik Rus birliklerince işgal edilmiş ve bir gün sonra da Azerbaycan'da Sovyet yönetimi kurulmuştur.¹⁷ 1922 yılında kurulan SSCB'ye, Zakafkasya (Güney Kafkasya) Federe Sosyalist Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak üye yapılmış ve bu statüsü 1937'de değiştirilerek Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin doğrudan SSCB'ye üyeliği biçiminde 1991 yılına kadar sürmüştür¹⁸

Azerbaycan ikinci bağımsızlığını ilan etmeden 23 Eylül 1989'da Egemenlik Yasası, 25 Mayıs 1991'de Ekonomik Bağımsızlık Yasası, 30 Ağustos 1991'de Bağımsızlık Bildirisi Azerbaycan Yüksek Sovyeti (Azerbaycan Parlamentosu) tarafından kabul edilmiş ve onaylanmıştır.¹⁹ 18 Ekim 1991'de SSCB'nin çöküşü ile birlikte Azerbaycan bağımsızlığını yeniden ilan etmiştir ve uluslararası arenadaki yerini almıştır. Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti komşularıyla ilişkiler kurmaya başlamıştır. Rusya ile ilişkiler artık eyalet-merkez boyutundan ayrılarak, iki bağımsız devlet arasında eşit statülü ilişkiler düzlemine yerleşmiştir.²⁰

¹⁶ Laçiner, S., Özertem, H.S., a.g.m., s.70.

¹⁷ Arslanlı, H., Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Politikası, Ankara, 2003, s.177.

¹⁸ Cafersoy, N., "Bağımsızlığın Onuncu Yılında Azerbaycan-Rusya İlişkileri (1991-2001)" Avrasya Dosyası, Cilt:7, Sayı:1, 2001, s.289.

¹⁹ Arslanlı, H., a.g.k., s.17.

²⁰ Cafersoy, N., a.g.m., s.286.

3.1.1. Ayaz Mutallibov Dönemi

SSCB'ye bağlı tüm cumhuriyetlerin arka arkaya bağımsızlıklarını ilan ettiği dönemde, ülke içinde artan karışıklıkların önlenememesi sonucunda, SSCB Komünist Partisi tarafından Abdurrahman Vezirov'un yerine Azerbaycan Komünist Partisi (AKP) liderliğine Tat asıllı ve aynı zamanda Rusya yanlısı Ayaz Mutallibov getirilmiştir. Daha sonra da Mayıs 1990'da Yüksek Sovyet başkanı seçilmiştir.²¹

Sovyet Cumhuriyetleri içinde bağımsızlığını ilan eden ilk Türk ve Müslüman Cumhuriyet olan Azerbaycan'ın yeni lideri Mutallibov, muhalefetin de baskılarıyla bağımsızlık kararını Ulusal Meclis'ten çıkarmış ve halk oylamasına götürmüştür. Yapılan halk oylaması sonucunda 18 Ekim 1991 günü Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmiştir. Rusya yanlısı bir politika izleyen Mutallibov iktidarı, muhalefetten gelen baskılara rağmen eski SSCB'nin devamı niteliğinde olan BDT'ye vücut veren 21 Aralık 1991 tarihli Almaata Bildirisi'ne imza atmıştır. Ancak bu anlaşma muhalefetin etkin olduğu parlamento tarafından onaylanmamıştır. Bağımsızlığı muhalefetin baskısı ile ilan eden Mutallibov, Rusya ile ilişkileri, dış politikasının en başat unsuru olarak görmüş; özellikle Karabağ sorununun çözümünde bu ülkeden yardım beklemiştir. Mutallibov'un her şeye rağmen Rusya ile aynı kulvarda yürüme politikası Rusya ordusu 366. Alayı'nın 26 Şubat 1992'de Hocalı Katliamı'nda Ermenilere destek vermesi ile son bulmuştur.²²

Halktan kopuk bir politika izlemesi ve Hocalı Katliamı'ndan sonra muhalefet tarafından 6 Mart 1992'de istifaya zorlanan Mutallibov'un yerine devlet başkanlığı görevine vekâleten Yakup Memmedov getirilmiştir. Rusya ile olan ilişkilerde ihtiyatlı davranan Memmedov, BDT ile ilişkilerinde de mesafeli davranmıştır.

Mutallibov yanlıları ile RF'ye karşı tam bağımsızlığı savunan Azerbaycan Halk Cephesi'nin çatışmaları sonucunda Mutallibov ülkeyi terk etmiştir. Bu olayın ardından Azerbaycan'da Haziran ayında yapılacak seçimlere kadar Memmedov'un yerine AHC'nin kurucularından olan İsa Gambarov getirilmiştir. 7 Haziran 1992'de yapılan seçimlerde de oyların % 64'ünü alan AHC'nin başkanı Ebulfeyz Elçibey seçimi kazanarak başkan seçilmiştir.²³

²¹ Demir, A.F., a.g.k., s.93.

²² Cafersoy, N., a.g.m., s.289-290.

²³ Demir, A.F., a.g.k., s.95.

Ayaz Mutallibov dönemi, Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve Azerbaycan'ın bundan sonra izleyeceği dış politika açısından önemli bir dönemi kapsamaktadır. Azerbaycan bu dönemde, bağımsızlığını ilan eden bir eski bir Sovyet devleti olmasına karşın Rusya'ya olan bağlılığını sürdürmüştür. Ayaz Mutallibov'un devlet başkanlığı döneminde, Rusya ile ilişkilerini geliştirmek istemesindeki en büyük amaç, Karabağ sorununun çözümünde Rusya'dan destek beklemesidir. Ancak Mutallibov'un Rusya ile paralel yürüttüğü politikası, Rusya'nın Hocalı Katliamında Ermenilere destek vermesiyle son bulmuştur.

3.1.2. Azerbaycan Halk Cephesi (Elçibey) Dönemi

Elçibey kısa süreli olan iktidarı döneminde Türkiye ve İran ile politik, ekonomik ve kültürel ilişkilere hız vermiştir. Yaklaşık bir sene devlet başkanlığı yapan Elçibey döneminde, Azerbaycan'ın uzun yıllar boyunca bağlı olduğu RF'ye karşı ihtiyatlı bir politika izlenmiş ve Rus askerlerinin ülkeden çıkarılması sağlanmıştır.

Rusya'nın bölgede etkinliğini arttırmaya çalıştığı bu dönemde iktidara gelen Elçibey liderliğindeki AHC, sürekli olarak tam bağımsız devlet söyleminin altını çizmiştir. Rusya ile olan ilişkilerini iki eşit devlet arasındaki ilişki temeline oturtmaya çalışan AHC iktidarı, bunun için Azerbaycan'daki Rus etkinliğini kırma yoluna giderek RF'nin yayılma alanı olarak ortaya çıkan BDT üyeliğini reddetmiştir. Bununla birlikte Rus ordusunun Azerbaycan'dan çıkarılmasını istemiş ve bu ülkenin Karabağ Sorunu'nu Azerbaycan'a baskı aracı olarak kullanmasını önlemek için AGİK ve ABD aracılığı ile dengeyi sağlamaya çalışmıştır. Öte yandan da AHC iktidarı eşit ikili ilişkiler geliştirmek için Elçibey, Rusya'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirerek Rusya'yla bir genel dostluk ve işbirliği anlaşması ile çeşitli alanlara ilişkin toplam otuz işbirliği anlaşması imzalamıştır.²⁴

Elçibey'in RF'ye karşı bu kadar ihtiyatlı davranması ve Türkiye'ye daha yakın tutum takınması Moskova'yı rahatsız etmiştir ve Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgalinde kendisine askeri diplomatik ve siyasi destek sağlamıştır. Ayrıca Azerbaycan'ın güneyinde ve kuzeyindeki ayrılıkçı hareketleri desteklemiş ve Elçibey ile anlaşmazlık yaşayan Albay Surat Hüseyinov'a silah yardımı yapmıştır.²⁵

²⁴ Cafersoy, N., a.g.m., s.292.

²⁵ Arslanlı, H., a.g.k., s.178-179.

Öte yandan, AHC lideri Elçibey döneminde Azerbaycan'ın bağımsızlığına yönelik en büyük tehdit olan Rusya'yı dengelemek için de ABD ile yakınlaşma başlamıştır. ABD, 17 Mart 1992 tarihinde Azerbaycan'da resmi olarak ilk büyükelçiliğini açmıştır.²⁶ ABD ile karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesinin hedeflendiği Elçibey döneminde, dönemin ABD Başkanı George Bush, Azerbaycan Cumhurbaşkanı Elçibey'e bir mektup yollayarak, ABD'nin Azerbaycan'la tüm alanlarda ilişki kurmak ve bu ilişkileri geliştirmekte duyarlı olduklarını belirtmiştir.

Bu ilişkiler sonucunda 1992 Eylül'ünde Azerbaycan ve ABD arasında "Deniz Ötesi Özel Yatırım İşbirliği" anlaşması, 13 Nisan 1993'te de ticari ilişkileri geliştirmeye yönelik bir anlaşma imzalanmıştır. Azerbaycan ve ABD ilişkilerinin gelişmesinde özellikle petrol faktörü ön plana çıkmıştır.²⁷

ABD tarafından desteklenmesine rağmen Rusya ve İran tarafından desteklenen bir iç darbe ile iktidardan uzaklaştırılan Elçibey'in yerine 15 Haziran 1993'te Meclis Başkanı, 3 Ekim 1993'te ise Devlet Başkanı seçilen Haydar Aliyev gelmiştir. Azerilerin kurtarıcısı olarak görülen Haydar Aliyev yapılan seçimde oyların % 99'unu alarak başa gelmiştir. 2003 yılında vefat edene kadar devlet başkanlığı görevinde bulunan Haydar Aliyev, Surat Hüseyinov'u başbakanlığa atamıştır.

Ebulfeyz Elçibey döneminde, Ayaz Mutallibov döneminin aksine RF'ye karşı daha ihtiyatlı bir politika izlenmiştir. Bu dönemde, Elçibey, Azerbaycan'ın tam bağımsız bir devlet olduğunun altını çizerek, Rusya ile olan ilişkilerini iki eşit devlet dengesinde tutmaya çalışmıştır. Özellikle Karabağ sorununun çözümünde önceki dönemlerden farklı olarak Rusya'dan bir destek beklenmemiş, aksine sorunun çözümünde Rusya'nın Azerbaycan'a olan baskısını kırmak amaçlanmıştır. Öte yandan, Elçibey'in devlet başkanlığı döneminde, Türkiye ve İran ile olan politik ekonomik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesine öncelik verilmiş, Azerbaycan'ın bağımsızlığında en büyük tehdidi oluşturan Rusya'ya karşı ABD ile ilişkilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır ve bu yönde adımlar atılmıştır.

²⁶ Cemilli, E., a.g.k., s.53.

²⁷ Cemilli, E., a.g.k., s.55

3.1.3. Aliyevler Dönemi

Azerbaycan'da KGB²⁸ Başkanlığı ve 1969-1982 yılları arasında Komünist Parti Birinci Sekreterliği görevinde bulunmuş olan Haydar Aliyev, 1988'e kadar da Moskova'da Politbüro²⁹ üyeliği yapmıştır. Dolayısıyla siyasi ve diplomatik tecrübesi olan Aliyev iç ve dış dengeleri gözeterek hassas bir politika izlemeye gayret etmiştir. Aliyev başa geçtikten sonra iç dengeleri dikkate alarak bazı atamalarda bulunmuştur. Rus yanlısı Gaziev'i Devlet Sekreterliği'ne, AHC'ye yakın Hasan Hasanov'u Dış İşleri Bakanlığı'na, anti-komünist Nimet Penah'ı, Başbakanlık danışmanlığına atamıştır. Ayrıca kendisine yakın isimleri de kilit konumlara getirmiştir. Parlamento'daki Başkan Yardımcısı Afiyeddin Celilov, Aliyev'in ailesinden biri gibidir. Aliyev KGB'den arkadaşı olan Şamis Ragimov'u, başkana ekonomik ve iç politika konularında bilgi aktaran kurumun başına getirmiştir. Ulusal Petrol Şirketi SOCAR'ın başına da oğlu İlham Aliyev'i getirmiştir.³⁰

Aliyev'in başa geçtiği sırada Azerbaycan tam bir kaos içersindeydi. Dağlık Karabağ'da Ermenilerle sürmekte olan savaş, Hüseyinov isyanı ve Azerbaycan'daki azınlıkların (Lezgiler, Kürtler ve Talişler) RF'nin kışkırtmalarıyla özerklik taleplerinde bulunmaları işleri içinden çıkılmaz bir hale sürüklemişti. Bununla birlikte AHC'nin Azerbaycan'ı Rus etkisinden çıkarma politikasına karşılık veren RF'nin yatıştırılması için bazı tavizler verilmiştir. Bu tavizlerin amacı ise Azerbaycan'ın üzerindeki baskıları azaltmak ve yukarıda bahsedilen sorunların çözümünde, özellikle Karabağ Sorunu'nda RF'nin tarafsızlığını veya olumlu müdahalesini sağlamaktır.

Haydar Aliyev iktidara geldikten sonra Azerbaycan'daki batılı şirketlerin çalışmalarını durdurmuş ve hesaplarını dondurmıştır. Özellikle Ermenistan'ın RF desteği ile işgal ettiği Azerbaycan topraklarını kurtarmak için 1993 yazında gerçekleştirdiği Rusya ziyaretinde seleflerinden farklı bir politika izleyeceğini, RF ile iyi ilişkiler kurmak istediklerini ve BDT'ye katılmak istediklerini belirtmiştir. İktidara geldikten sonra RF yanlısı bir dış politika izleyip Azerbaycan'ın üzerindeki baskıları azaltmayı hedefleyen Aliyev, istikrarı korumak

²⁸ Sovyet Gizli Haber alma Teşkilatı ya da Devlet Güvenlik Komitesi olarak adlandırılan bu kurum SSCB'nin gizli servisiydi. Sovyetlerin çökmesiyle KGB'nin görevini FSB (Federal Güvenlik Teşkilatı) üstlenmiştir.

²⁹ SSCB tarihinde komünist partinin, politikaları belirleyen en üst karar organıdır. En önemli görevi komünist partinin genel sekreterini seçmek olan bu kurumun yapısı, 12-15 arası asıl üye ile 5-8 arasında aday üyeden oluşurdu ve 1990'daki değişikliklerle Sovyet cumhuriyetlerinin hepsinden birer temsilciyi kapsayacak biçimde genişletilmiştir.

³⁰ Demir, A.F., a.g.k. s.99.

için Azerbaycan petroleri için kurulan uluslararası şirketteki hisselerinin % 10'unu RF'ye vermiştir.³¹

Tüm bu tavizlere rağmen Rusya'nın Azerbaycan politikasında ciddi bir değişiklik olmamıştır. Karabağ'da Ermeni işgalinin durmaması ve Ekim 1993'e kadar süren saldırılarda 6 rayonun Ermenilerce işgali Aliyev yönetiminin Rusya'yı yatıştırma politikasını sona erdirmesine neden olmuştur.³² Rusya'nın bu politikasını değiştirmemesi üzerine Azerbaycan, 1994 başlarından itibaren yüzünü tekrar batıya çevirmiş ve batılı petrol şirketleri ile görüşmelere yeniden başlamıştır. Aliyev'in amacı ise bu şirketler aracılığıyla Batı ve ABD ile kötü olan ilişkileri düzeltmek, geliştirmek, Rusya'nın ülke üzerindeki etkisini azaltmak ve en önemlisi de kendi iktidarına Avrupa ve ABD'den güvenilir destek almaktır.

Aliyev yönetimi ile ABD arasındaki ilişkiler Aliyev'in 1993 yılında dönemin ABD başkanı Bill Clinton'a yolladığı mektup ile başlamıştır. Aliyev mektubunda göreve yeni başlayan Başkan Clinton'u tebrik etmiş ve Nahcivan'ın Ermenistan tarafından işgaline son verilmesi için ABD Başkanı'ndan yardım ricasında bulunmuştur. Bunun ardından ABD'nin Bakü'deki büyükelçisi Nahcivan'a giderek Aliyev'le görüşmüştür.

1994 yılından itibaren Rusya'yı yatıştırma politikasından vazgeçen Azerbaycan ile bölgeye ve Azerbaycan petrolerine ilgi duyan ABD arasındaki ilişkilerde bir yakınlaşma başlamıştır. Bu yakınlaşmanın temel nedeni, her iki ülkenin de karşılıklı attığı olumlu adımlardır. Çünkü Aliyev'in bu dönemde Rusya yönlü politikası istenilen sonucu vermemiş aksine Azerbaycan'ın bağımsızlığına yönelik büyük bir tehdit olmaya devam etmiştir. Daha önceleri ABD ile siyasi ilişki bile kurmakta zorluk çeken Azerbaycan artık ABD ile askeri ilişkiler kurmaya başlamıştır. 4 Mayıs 1994'te Brüksel'de Azerbaycan NATO çerçevesinde Barış İçin İşbirliği Planına katılmayı kabul etmiştir.³³

1995 yılına gelince Aliyev yönetiminin ısrarları sonucunda, senatör C. Wilson'un teklifi üzerine ABD senatosu Azerbaycan'a direk olarak maddi yardım yapılması hakkındaki kararı kabul etmiştir. 1997 yılında ise Azerbaycan Başbakanı ve bir grup resmi yetkili ABD'ye resmi ziyarette bulunmuştur. Ziyaretin amacı ise ABD ve Amerika arasındaki ekonomik ve ticari ilişkileri daha da geliştirmek ve ABD'li yatırımcıları ülkeye davet etmektir. ABD bölgede etkinliğini arttırmak için 2000 yılından itibaren bölgedeki etnik

³¹ Karabayram, F., a.g.k. s.240.

³² Cafersoy, N., a.g.m., s.294.

³³ Cemilli, E., a.g.k., s.60.

sorunları çözmeye yönelmiştir. Bunu yaparken bir yandan Rusya'nın Güney Kafkasya'daki etkisini kırmak diğer yandan da ABD şirketlerinin rahat çalışabilmesi için güvenliği sağlamaya çalışıyordu.

1995, 1998 ve 2003 seçimlerini kazanan Haydar Aliyev, kendisinden sonra devlet başkanlığına oğlu İlham Aliyev'in geçmesini istiyordu. Haydar Aliyev, 2003 yılında başbakanlığa atadığı oğlunun, yerine vekâlet edebilmesi için gereken kararı, muhalefetin tepkisine rağmen, meclisten çıkarttı. Yapılan 2003 Başkanlık seçimlerini kazanan Haydar Aliyev'in 12 Aralık 2003'te vefatı üzerine, İlham Aliyev babasının yerine devlet başkanlığına seçildi ve babasının kurduğu dengeleri bozmadan, Azerbaycan dış politikasını aynı şekilde sürdürmeyi başarmıştır.

15 Ekim'de yapılan devlet başkanlığı seçimini Kafkasya'da etkin olmaya çalışan ABD ve RF gibi devletler yakından izlemişlerdir. Rusya ve Gürcistan "istikrarın korunması" adına İlham Aliyev'i desteklediklerini açık bir şekilde belirtmişlerdir. Ağustos ayından 15 Ekim seçimlerine kadar geçen süre içinde başbakanlığını sağlamlaştıran İlham Aliyev muhalefet üzerinde de büyük baskı kurdu.³⁴

Bu sıralar Ortadoğu'da başı zaten sıkışmış olan ve Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hatlarının geleceğiyle ilgili problem çıkmasını istemeyen ABD de Kafkaslarda beklenmedik bir karmaşadan yana değil. Türkiye gibi ABD de, Azerbaycan'ın mevcut istikrarını koruyabilmesi için tanıdık bir yüzle yola devam etmesini tercih ediyor.³⁵ 15 Ekim 2008'de yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde oyların % 85'inden fazlasını alan İlham Aliyev yeniden Azerbaycan Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Haydar Aliyev, devlet başkanı olduğu ilk yıllarda iç ve dış dengeleri gözeterek hassas bir politika izlemeye çalışmıştır. Öncelikle iç karışıklıkları önlemeye yönelik bazı atamalarda bulunmuştur. Dış politika da ise, Elçibey'in başkanlık döneminde izlediği politikanın aksine bir politika izleyerek RF yönetimine sürekli tavizler vererek, Rus yönetiminin isteklerini karşılamıştır. Haydar Aliyev'in RF'ye karşı ılımlı bir politika izlemesindeki amaç, o dönemde hala devam etmekte olan Karabağ sorunu, Hüseyinov İsyanı ve Azerbaycan'da yaşayan azınlıkların RF'nin kışkırtmaları sonucunda özerklik talebinde bulunmaları, Azerbaycan'ı

³⁴ <http://www.evrensel.net/03/12/14/dunya.html> (14.04.2009)

³⁵ Akşam, "Azerbaycan'da İlham Aliyev Dönemi", 06 Ağustos 2003.

içinde bulunduğu karışıklıktan kurtarmak ve RF'yi yatıştırmaktı. Haydar Aliyev, özellikle Karabağ sorununda RF'nin taraf olmasını engellemek ve olumlu müdahalesini sağlama düşüncesindeydi. Ancak, Aliyev'in tüm bu tavizlerine rağmen, RF'nin Azerbaycan'a olan yaklaşımında hiçbir değişme sağlanamayınca Azerbaycan tekrar batıya yönelmiştir. Öncelikle batılı petrol şirketleriyle görüşmelere başlayarak, bu şirketler aracılığıyla batıyla ve özellikle ABD ile olan ilişkilerini düzelterek, Azerbaycan üzerinde olan Rus baskısını azaltmak ve kendi hükümetine destek sağlamak istemiştir. 1994 yılından itibaren ABD ile ilişkilerini geliştirmeye başlayan Azerbaycan yönetimi, siyasi ilişkilerin dışında ABD ile askeri ilişkiler de kurmuştur. ABD, Azerbaycan'ın yönelimlerine olumlu karşılık vermiş, bölgedeki etkinliğini arttırmak amacıyla, yaşanan etnik sorunları çözmeye yönelmiştir.

3.2. Gürcistan

SSCB'nin çöküşünün temel nedeni olarak ekonomisinin yetersizliği olarak gösterilse de SSCB'nin çöküşünü etkileyen bir başka neden ise içinde bulunan milletlerin bağımsızlık isteğiydi. Bu bağımsızlık hareketi ilk olarak Güney Kafkasya'da Azerbaycan ve Gürcistan ile başladı. Gürcistan'da 31 Mart 1991'de yapılan referanduma % 90,5'lik bir katılım olmuş ve oylama sonucunda halkın % 93'ü bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. 9 Nisan 1991'de Gürcü Yüksek Sovyeti bu kararı onaylamış ve Gürcistan, bağımsızlık hareketinin öncülerinden aşırı Gürcü milliyetçisi Zaviad Gamsahurdia'nın liderliğinde 9 Nisan 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık kararının hemen ardından 14 Nisan 1991'de Gamsahurdia başkan seçilmiştir.³⁶ Başkan seçildikten sonra da "Gürcistan Gürcülerindir" sloganıyla etnik grupların üzerinde baskıcı bir politika izleyeceğinin sinyalini vermiştir.

Güneyde Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan, kuzeyde RF ile sınır komşusu olan Gürcistan 69.700 km²'lik yüz ölçümüne sahiptir. Karadeniz'e kıyısı olan tek Güney Kafkasya ülkesi Gürcistan'ın nüfusu yaklaşık olarak 4.615.000'dir. Bu nüfusun % 83,8'i Gürcü, % 6,5'i Azeri, % 5,7'si Ermeni, % 1,5'i Rus'tur. Geriye kalan % 2,5'i ise diğer etnik gruplara aittir. Bunlara Osetinler ve Abhazlar da dâhildir. Aynı zamanda bu nüfusun % 83,9'u Hristiyan Ortodoks, % 9,9'u Müslüman, % 3,9'u Gregoryen-Ermeni, % 3,9'u Katolik ve % 0,8'i de

³⁶ Demir, A.F., a.g.k., s.120.

diğer dinlere mensuptur. İdari bölünmeye baktığımızda 9 bölge, 1 şehir ve 2 otonom bölge ile karşılaşmaktayız.³⁷

Gürcistan diğer Güney Kafkasya ülkelerine göre Karadeniz'e kıyısı olması nedeniyle jeopolitik açıdan daha avantajlıdır. Çünkü Gürcistan Orta Asya'daki devletleri Karadeniz vasıtasıyla açık denizlere, oradan da Batı'ya ulaştırabilecek en kısa güzergâhtadır. Ayrıca Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum, Bakü-Süpsa gibi doğalgaz ve petrol boru hatlarında geçiş ülkesi konumunda olması nedeniyle Batı'nın ilgisini arttırmaktadır. Fakat coğrafi konumunun Gürcistan'a sağladığı dezavantajları da vardır. Coğrafi olarak etnik azınlıklarla çevrili olan Gürcistan, Azerbaycan gibi zengin doğalgaz ve petrol kaynaklarına da sahip değildir. Etnik bölgelerin hepsinin sınır bölgelerinde olması ve sınır ötesi ülke halklarıyla veya etnik gruplarla akrabalık bağlarının olması,³⁸ Gürcistan'ın coğrafi konumunun sağladığı bir dezavantajdır. ABD'nin bölgeye girmemesi için RF, Gürcistan'daki bu etnik sorunlar ile yakından ilgilenmiştir. Özellikle 2003 yılında "Gül Devrimi" adı verilen operasyon ile iktidara gelen ABD yanlısı Mikheil Saakaşvili döneminde Güney Osetya ve Abhazya'daki etnik sorunlar gittikçe artmıştır. ABD ve Rusya arasındaki etki alanı mücadelesi 2008 Ağustos'unda sıcak çatışmaya dönüşerek Kafkasya'nın haritasını bir kez daha değişmesine neden olmuştur. Böylelikle; Gürcistan'ın üçe bölünmüş ve Rusya'nın desteğini alan ve ilk olarak Rusya tarafından tanınacak olan Güney Osetya ve Abhazya bağımsızlığını ilan etmiştir.

3.2.1. Zaviad Gamsahurdia Dönemi

Gürcistan'da etnik çatışmaların ortaya çıkmasında, Gürcistan'ın ilk devlet başkanı Gamsahurdia'nın ulusalcı politikalarının etkisi yadsınamaz. Gamsahurdia, Rusya'yı geçmişte ve Sovyetler Birliği döneminde Gürcü topraklarını bilinçli olarak ülkedeki etnik azınlık diye tabir edilen gruplara satmakla, onları Gürcistan'ın demografik yapısını değiştirmeye teşvik etmekle ve böylece bölgedeki en eski halk olan Gürcistan halkına karşı soykırım yapmakla suçlamıştır. Gamsahurdia'nın etnik milliyetçilik politikası ülkedeki Gürcü olmayan azınlıkların vatandaşlık haklarının tanınmaması şeklinde gelişmiştir. Bu bağlamda Gamsahurdia, Abhaz, Ermeni, Oset ve Azeri etnik bölgelerinin yerel yöneticilerini Gürcü

³⁷ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gg.html> (16.04.2008)

³⁸ Özkan, G., "Gürcistan'da Yeni Yönetim, Etnik Ayrılıkçı Bölgeler ve Güvenlik", Orta Asya & Kafkasya Güç Mücadelesi (Der. M.T. Demirtepe), s.211-212.

olarak tanımladığı Karlı, Mingrel ve Svan alt kimliğine sahip yöneticilerle değiştirmiştir. Ayrıca siyasi hareketinin temelini Sovyet sisteminin varlığının reddine dayatan Gamsahurdia klan ve silahlı yönetimleri kullanarak Sovyet dönemi Gürcistan KGB, asker ve polis kurumlarını değiştirmeye çalışmıştır. Yine Gamsahurdia BDT ile ve özellikle Rusya ile eşit temellere dayalı bir ilişki biçiminin gerekliliğini savunmuştur.³⁹

Gamsahurdia, iktidara geldikten hemen sonra ilk iş olarak etnik grupların üzerine gitmeyi, özerklikleri kaldırmayı hedeflemiştir. Bu milliyetçi politikalarla etnik grupları korkutmayı başaran ve tek ve bölünmez bir Gürcistan düşüncesine sahip olan Gamsahurdia ilk icraat olarak Güney Osetya'nın özerkliğini kaldırmak istemiştir. Bununla birlikte kendine muhalefet olabilecek güçleri de tasfiye etmeye başlamıştır. İlk olarak yarı askeri bir örgüt olan Gürcistan Şövalyeleri'nin üyesi pek çok kişiyi tutuklatmıştır. Daha sonra Başbakan Tengiz Sigua'yı görevden uzaklaştırmıştır. Son olarak da Moskova'nın istediğini yapıyor gibi gözükmeye çalışıp ulusal muhafızları silahsızlandırmaya ve komutanları Tengiz Kitovani'yi tasfiyeye çalışmıştır. Gamsahurdia tarafından kenara çekilmek istenen Gürcistan'ın üç güçlü kişisi daha sonra, Gamsahurdia'nın sonunu hazırlamışlardır.⁴⁰

Gamsahurdia'nın 10 aylık iktidar dönemini özetleyecek olursak; Gürcistan için pek verimli olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü bu devirde Gürcistan, iç savaşları ve dışarıdan Rusya tehditleriyle yaşamıştır. Bunun da iki temel nedeni vardır. Birincisi, Gamsahurdia yönetiminin yürüttüğü aşırı milliyetçi politika ve bu yüzden etnik grupların yönetime karşı ayaklanmasına neden olmasıdır. Bu ayaklanmalara da Rusya tarafından açık ve ciddi desteğin verilmesi sonucunda ülkede anarşinin doğmasına neden olmuştur. İkinci nedeni ise SSCB'nin çökmüş olmasına rağmen varlığını devam ettirmesi ve dolayısıyla Avrupa ve ABD'den hiçbir destek alamaması olmuştur. Gamsahurdia'nın Gürcistan'daki iktidar dönemiyle Elçibey'in Azerbaycan'daki iktidar dönemi birçok anlamda benzerlik göstermektedir. Gürcistan'da Abhazlar, Osetinler ve Adıgeyler iç savaş çıkarırken bu görevi Azerbaycan'da Karabağ Ermenileri yapıyordu. Her iki yönetime de en büyük baskı Rusya tarafından yapılıyordu ve her iki tarafı da iktidardan düşüren Rusya yanlısı muhaliflerdir. Son olarak da her iki iktidarın devrilmesine de ABD seyirci olmuştur.⁴¹

³⁹ Özkan, G., a.g.m. s.212-213.

⁴⁰ Demir, A.F., a.g.k., s.121.

⁴¹ Cemilli, E., a.g.k., s.105-106.

3.2.2. Eduard Şevardnadze Dönemi

SSCB'nin son Dışişleri Bakanı olan Eduard Şevardnadze, Ocak 1992'de Zaviad Gamsahurdia'nın iktidarı bırakıp ülkeyi terk etmesiyle Mart 1992'de Gürcistan'a geri dönmüş ve seçimlere kadar ülkeyi yöneten "Devlet Konseyi"nin başkanlığına seçilmiştir. 11 Ekim 1992'de yapılan seçimlere Güney Osetya, Abhazya ve Megralya'nın büyük bir kısmı katılmamıştır. Rakiplerinin olmadığı seçimlerde oyların % 86'sını alan Şevardnadze Parlamento Başkanlığı'na seçilmiştir.⁴² 4 Kasım 1992'de yeni parlamentonun ilk toplantısında oy birliği ile Gürcistan'ın yeni Cumhurbaşkanı seçilmiştir.⁴³

SSCB Dışişleri Bakanlığı döneminde dünyada bıraktığı olumlu izlenim, Şevardnadze iktidara geldiği zaman ona olumlu bir destek sağlamıştır. Tecrübeli Siyasetçi Şevardnadze, ülkedeki ayrılıkçı hareketleri Rusya ile uzlaşmaya varmadan engelleyemeyeceğini biliyordu. Bu yüzden Rusya ile yakın ilişkiler kurmaya gayret etmiştir. RF ile yakınlaşan ilişkiler Gürcistan'ın hem iç hem de dış politikasında olumlu gelişmeler meydana getirmiştir. Buna rağmen ülkede kısa süre de olsa süren keskin Gürcü milliyetçiliğinin ve ayrılıkçı eğilim taşıyan ve Rusya tarafından da desteklenen yerel milliyetçiliğin oluşturduğu kaos ortamını düzeltmek kolay olmamıştır. Şevardnadze ülkenin üç yerinde aynı anda savaşla mücadele zorunda kalmıştır. Haziran 1992'de Güney Osetya'da ateşkesin sağlanmasının ardından Ağustos ayında Abhazya'da çatışmalar başlamış, Abhazya'da Gürcistan'ın yenilmesi sonrasında ateşkes görüşmeleri sürerken bu kez de Megrelya'da Gamsahurdia'nın Tiflis'e doğru harekete geçmesiyle iç savaş patlak vermiştir.⁴⁴

Zaviad Gamsahurdia'nın iktidardan gidişi ve Eduard Şevardnadze'nin iktidara gelişi ile Gürcistan'da siyasi istikrar yavaş yavaş sağlanmaya başlanmıştır. Şevardnadze, Abhazya ve Güney Osetya'daki bağımsızlık hareketleri ile mücadele etmiş ve sorunlara barışçıl yollarla çözüm aramıştır. Ülkede kendine muhalefet edebilecek güç odaklarını da ortadan kaldıran Şevardnadze yaşanan karışıklık ortamının düzelmemesi üzerine Rusya ile anlaşarak BDT'ye girmeyi kabul etmiştir fakat bu karar Gürcistan Parlamentosu tarafından reddedilmiştir. Şevardnadze'nin bu kararından sonra Gürcistan'daki iç karışıklıklar durgunlaşmaya başlamış ve ülkenin kontrolü sağlanmaya başlanmıştır.⁴⁵

⁴² Demir, A.F., a.g.k., s.122.

⁴³ Mert, O., Türkiye'nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan, İstanbul, 2004, s.46.

⁴⁴ Ağacan, K., "Acaristan Sorunu ve Saakaşvili'nin Mevzi Kazanımı", Stratejik Analiz, Ankara, 2004, Sayı.48, s.60.

⁴⁵ Demir, A.F., a.g.k., s.121.

Rusya'nın toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına yönelik oluşturduğu tehdidi, ABD ve bölgesel güç Türkiye ile dengeleyebileceğini düşünen Şevardnadze, ABD ve Türkiye ile ikili ilişkilerin gelişmesi için çaba göstermiştir. Şevardnadze döneminde, ABD'nin Gürcistan'a olan ilgisi giderek artmaktaydı. Bu da ABD'nin Hazar bölgesindeki büyük petrol kaynaklarının Gürcistan'dan ihraç edilmesini istemesinden kaynaklanır. Etnik çatışmaların sürdüğü bir Gürcistan petrol ihracatı ve ihracatçıları için güvenli olmayacaktır. Şevardnadze yönetiminin ABD'ye yönelik politika izlemesinin üç temel nedeni vardır: Birincisi, yukarı da belirttiğimiz gibi Rusya'nın Gürcistan'daki etnik grupları desteklemesiyle ülkenin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına yönelik tehdit oluşturması ve Rusya'dan istediği yardımı alamayan Gürcistan için çözümün diğer adresi olarak ABD'yi görüyordu. İkinci nedeni ise Rusya'nın Gürcistan'a karşı devam etmekte olan tutumu, Gürcistan'ı hala SSCB döneminde olduğu gibi arka bahçesi olarak görmeye devam etmesidir. Son nedeni ise Hazar enerji kaynaklarının başta ABD olmak üzere Batılı şirketlerce işletmesinden dışarıda kalmamak ve ortaya çıkmış projelere katılarak kendi devletinin güvenliğini sağlamak olmuştur. Ayrıca 1996 itibarıyla ABD, Gürcistan'da ekonomik yardımların dışında iç politikaya da etkili olduğunu görüyoruz. Nitekim Clinton yönetimi geliştirmeye başladığı Gürcistan'la ilişkilerine kısa bir süre sonra Tiflis'in karşı karşıya olduğu sorunlara sahip çıkarak, Gürcistan'ın hamisi olduğunu ve RF'nin bu ülkenin bağımsızlığına yönelik oluşturduğu tehditleri önlemek niyetinde olduğunu göstermiştir.⁴⁶

1995 ve 2000 yılında yapılan seçimlerden de zafere ayrılan Şevardnadze'nin dış politikada önem verdiği unsurlardan biri de komşu devletler ile iyi ilişkiler geliştirmek olmuştur. Özellikle Türkiye ile yakın ilişkiler kurmaya çalışan Şevardnadze, iktidarının ilk yıllarında ekonomik ilişkiler kurma çabasında olmuştur. Mart 1992'de Tiflis'te Türkiye Büyükelçiliği'nin açılmasından sonra ilişkiler ekonomik ve siyasi olarak gelişme sürecine girmiştir. İlk olarak dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin'in Mart 1992'de Gürcistan'da Şevardnadze ziyareti ile ilişkiler başlamıştır. Daha sonra dönemin başbakanı Süleyman Demirel'in Temmuz 1992'de ziyareti ile Şevardnadze'yi ilk ziyaret eden yabancı lider olmuş ve iyi niyet, dostluk ve ekonomik anlaşmalar yapılarak iki ülke arasında başlayan sıcak dostluk Şevardnadze iktidarı boyunca karşılıklı ekonomik, siyasi ve askeri işbirliklerine dönüşmüştür.⁴⁷

⁴⁶ Cemilli, E., a.g.k., s.116.

⁴⁷ Mert, O., a.g.k., s.163.

Eduard Şevardnadze'nin devlet başkanı olması sonucunda Gürcistan'da siyasi iktidar sağlanmaya başlanmıştır. Şevardnadze, Gürcistan'da iç karışıklığa neden olan ayrılıkçı hareketleri engelleyebilmek için öncelikle RF ile uzlaşmanın tek çözüm olacağını düşünüyordu. Gürcistan'ın RF ile yakınlaşması ülkenin iç ve dış politikasında olumlu gelişmelere neden olsa da, ülke içindeki karışıklıkların tam anlamıyla çözüme kavuşmamasında da etkili olmuştur. Güney Osetya, Abhazya ve Magrelya'da çıkan sorunlar, Şevardnadze'nin ülke içindeki iç savaşlarla mücadele etmek zorunda kalmasına neden olmuştur. Bu sorunların çözülmesinde barışçıl yöntemlere başvuran Şevardnadze, yaşanan karışıklık ortamının düzelmemesi üzerine Rusya ile anlaşarak BDT'ye girmeyi kabul etmiştir ancak Gürcistan Parlamentosu bu kararı reddetmiştir. RF'nin Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına yönelik oluşturduğu tehdidi engelleyebilmek için Şevardnadze, Türkiye ve ABD ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik adımlar atmıştır. ABD ile ilişkilerin geliştirilmesindeki önemli nedenler, RF'nin Gürcistan'daki ayrılıkçı grupları desteklemesi ve RF'den beklediği yardımı görememesi karşısında ABD'yi sorunların çözümünde alternatif olarak görmesi, RF'nin Gürcistan'ı SSCB döneminde olduğu gibi arka bahçesi olarak görmesi ve Hazar enerji kaynaklarının ABD ile batılı şirketlerde işletilmesi ve Gürcistan'ın da bunun dışında kalmak istememesidir. Türkiye ile ilişkilerini geliştirmesindeki amaç ise Şevardnadze'nin komşu ülkelerle yakın ilişkiler içinde olmak istemesidir. Türkiye ile öncelikle ekonomik ilişkiler kurulmuş, bu ilişkiler daha sonra ekonomik ve askeri işbirliklerine dönüşmüştür.

3.2.3. Mikheil Saakaşvili Dönemi

Gürcistan'da 2 Kasım 2003'te yapılan parlamento seçimlerine hile bulaştırılması ve ülkenin ekonomik yönden kötüye gidişi nedeniyle başlayan halk hareketinin sonucunda Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze muhalefetin artan baskısına dayanamayarak istifa etmiştir. Eğitimini, Ukrayna ve ABD'de tamamlayan Gül Devrimi'nin genç lideri, 2000'li yılların başında Şevardnadze kabinesinde İçişleri Bakanı olarak görev yapmış ve Gürcistan'da yolsuzluğun ve suç oranının çok yükseldiğini ve ülkenin suçlular tarafından ele geçirilmek üzere olduğunu söyleyerek istifa etmiştir. Kadife Devrim olarak da adlandırılan bu barışçı halk hareketi neticesinde muhalefetin genç lideri Mikheil Saakaşvili 4 Ocak 2004'te yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde oyların büyük bir çoğunluğunu alarak iktidara gelmiştir. Gül

Devrimi, ismini 22 Kasım'da yeni parlamentonun açılışı sırasında Saakaşvili önderliğindeki muhalif grubun ellerinde kırmızı güllerle parlamentoya girmesinden almıştır.⁴⁸

Saakaşvili göreve başladıktan hemen sonra bir kilise ayininde ulusal antlaşma ve uzlaşma üzerine bir deklarasyonu imzalayarak ülkeyi birleştirme yönündeki kararlılığı ortaya koymuştur. Genç lider, deklarasyonun sonrasında, ilk devlet başkanı Gamsahurdia'dan sonra Şevardnadze'den iktidarı almak için silahlı harekete geçip tutuklanan otuz mahpusun affedildiğini ilan etmiştir. Böylelikle, Gürcü milliyetçiliğinin önemli liderlerinden olan Gamsahurdia taraftarlarına da kendisine vermiş olduğu desteğe karşılık vermiş ve bundan sonraki politikalarının Şevardnadze'nin politikalarına benzemeyeceğini belirtmiştir.⁴⁹

RF'nin 5 Aralık 2000 tarihinden itibaren Gürcistan'a vize uygulaması başlamıştır. Bu rejim ile RF'de çalışan yaklaşık 1 milyon Gürcü'nün yılda yaklaşık 1 milyon dolara varan parayı ülkelerine taşımada sorun çıkmaktadır. Bu uygulamada Gürcistan'ı rahatsız eden en önemli unsur da RF'nin bu uygulamayı yalnız Güney Osetya ve Abhazya halkına uygulaması olmuştur. Ayrıca RF, Abhazya ve Güney Osetya'da yaşayanlara RF vatandaşlığı ve pasaportu vermektedir. Güney Osetya halkının % 98'inin RF pasaportu taşıyor olması⁵⁰ Saakaşvili'nin Güney Osetya'ya olası müdahalesinde Rusya'nın bölgeye kendi vatandaşlarını koruma bahanesiyle girmesine zemin hazırlamaktadır. Rusya'nın Gürcistan'a 2008 Ağustos'undaki müdahalesini düşündüğümüzde, RF'nin müdahalesini uluslararası hukuk bağlamında "koruma sorumluluğu ilkesi"⁵¹ ile meşru zemine taşımak için Güney Osetya'daki insanlara vatandaşlık verdiğini söylemek yanlış olmaz.

Saakaşvili yönetimi karşı karşıya olduğu sorunlar arasından ilk olarak diğerlerine göre çözümü daha kolay olan Acaristan'a yönelmiş ve Rusya'nın da yardımı ile Acaristan lideri Aslan Abaşidze ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu bölgede merkezi otoriteyi yeniden sağlayan Saakaşvili Acaristan'dan sonra Güney Osetya'ya yönelmesiyle Rusya tutumunu değiştirmiştir. Gürcistan'ın diğer sorunları Acaristan'a göre daha farklı bir boyuttadır. Bu sorunların çözümü Gürcistan'ın iç dinamiklerinin ötesindedir. Güney Osetya Saakaşvili'nin öncelikleri arasında bulunmaktadır. Güney Osetya'da ve Gürcistan'da en büyük engel RF'nin bu sorunlara yönelik tutumudur.

⁴⁸ http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCI_Devrimi (23.04.2009)

⁴⁹ Yalçınkaya, A., a.g.k., s.179.

⁵⁰ Sapmaz, A., Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri, İstanbul, 2008, s.186.

⁵¹ Rusya, Güney Osetya'daki insanların katliamla hatta soykırımla karşı karşıya kaldığını ve vakit kaybetmeden koruma sağlanmasının şart olduğunu gerekçe göstermektedir.

Saakaşvili, Kasım 2003'te Gül devrimini gerçekleştirirken yoksul, parçalanmış, istikrarsız ve gelecekte umudunu yitirmiş bir ülke devralmıştı. Saakaşvili, Gürcistan'da sınıflar arasındaki gelir uçurumunu gidermeyi, refah düzeyini arttırmayı, istikrarı sağlamayı, Avrupa-Atlantik dünyası ile bütünleşmeyi, NATO'ya ve AB'ye üye olmayı, dondurulmuş çatışma bölgeleri olan Abhazya ve Güney Osetya sorunlarının bitirilmesini, Acaristan'da Aslan Abaşidze yönetiminin tasfiyesini vaat etmişti. Saakaşvili, dört yıllık iktidarı boyunca vaatlerinden bazılarını gerçekleştirebildi. Örneğin, ülkede rüşvet büyük ölçüde ortadan kalktı, istikrar sağlandı. Acaristan'ın lideri Abaşidze tasfiye edilerek, Türkiye'nin garantörlüğüne rağmen, Acaristan'ın özerkliğinin içi boşaltıldı. Avrupa-Atlantik dünyası ile bütünleşme yönünde olumlu adımlar atıldı. Ancak, söz konusu adımlar Gürcü halkı tarafından yeterli bulunmadı. Hükümetin işsizlikle mücadele programı yetersiz görüldü. Gürcü halkı refah düzeyinin artması ve Batı ile bütünleşmek için daha uzun bir süre beklenmek istenmiyordu.⁵²

Saakaşvili'nin iktidara gelmesini ardından yaptığı "*Rusya, Gürcistan'ın tarihinde negatif rol oynadı*" ve "*Moskova'nın Gürcistan'ın bağımsız bir ülke olduğunun bilincine varması gerekiyor*"⁵³ şeklindeki ABD yanlısı Rusya karşıtı açıklamalar ve Güney Osetya ve Abhazya'nın yeniden Gürcistan'ın egemenliği altına gireceğini vurgulamasının yanı sıra Saakaşvili'nin NATO ve AB üyeliği hedefi, ABD'nin Gürcistan'a verdiği artan maddi ve askeri yardımlar Gürcistan'da başlaması muhtemel bir krizin ilk sinyallerini vermiştir. Saakaşvili'nin 2004 yılından beri en büyük amacı, Güney Osetya ve Abhazya ayrılıkçı yönetimlerini devirerek onları merkezi otoriteye bağlama, Barış Gücü'nü özerk bölgelerden çıkarmak ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü sağlamaktır. Özellikle 2008'in başında Gürcistan'ın asker sayısını 32.000'den 37.000'e çıkarması⁵⁴ ve Haziran ayında başlayan askeri çatışmalar Gürcistan'da sıcak bir yaz yaşanacağını habercisiydi. Temmuz ayında giderek artan çatışmalar sonucunda Gürcistan, 7 Ağustos'ta Güney Osetya'nın başkenti Şinvali'ye girdiğini ve şehri kontrol altına aldığını açıklamıştır.⁵⁵ Rus askeri güçlerinin, Güney Osetya'daki Gürcü askeri güçlerini püskürtmesi ile sonuçlanan ve toplamda 8 gün süren bir savaş olmuştur. Gürcistan, lideri Saakaşvili'nin bu büyük siyasi hatası sonucunda Güney Osetya ve Abhazya'yı resmen kaybetmiştir.

⁵² Kanbolat, H., "Gürcistan Nereye Gidiyor: Demokrasiye mi Totalitarizm'e mi?" Stratejik Analiz, Ankara, 2007, s.13.

⁵³ Karabayram, F., a.g.k., s.204.

⁵⁴ USAK, Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu: Türkiye'ye, Bölgeye ve Küreye Etkileri, Ankara 2008, s.8.

⁵⁵ USAK, a.g.k. s.10.

Saakaşvili iktidara gelişinin ardından ilk olarak, ülkeyi birleştirme yönündeki isteğini gerçekleştirmek amacıyla ulusal antlaşma ve uzlaşma üzerine bir deklarasyon imzalamış ve sonrasında Şevardnadze'nin iktidarı ele geçirmek amacıyla silahlı harekete geçip tutuklattığı 30 mahpusun affedildiğini ilan etmiştir. Saakaşvili'nin bu hareketi, Gamsahurdia'nın yandaşlarının kendisine verdiği desteğin bir karşılığı aynı zamanda da bundan sonra izlenecek olan politikaların Şevardnadze'nin politikalarından farklı olacağına bir göstergesiydi. Saakaşvili döneminde, RF ile ilişkilerin gerilmesi, Rusya'nın Gürcistan'a vize uygulaması, Güney Osetya ve Abhazya'yı bu uygulamanın dışında tutarak, Acaristan'a daha ayrıcalıklı davranması ile başlamıştır. Ayrıca Güney Osetya ve Abhazya bölgelerinde oluşan sorunlar, Saakaşvili için öncelik taşımaktaydı ve Gürcistan'ın bu sorunların çözümlenmesindeki en büyük engeli RF'nin bu sorunlara yönelik tutumu oluşturmaktaydı. Bu sorunların yanı sıra, Gürcistan ile RF arasındaki ilişkileri çıkmaza sokan bir diğer konu ise, Saakaşvili'nin yaptığı, Rusya karşıtı, ABD yanlısı açıklamalar ve Gürcistan'ın NATO ve ABD üyeliği yönündeki hedefleri olmuştur.

3.3. Ermenistan

SSCB'yi oluşturan 15 cumhuriyetten en küçüğü olan Ermenistan, diğer Güney Kafkasya ülkelerine göre daha az stratejik öneme sahiptir. Coğrafi anlamda bir kara devleti olan Ermenistan, SSC ve SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanmıştır. Ermeni tarihçi Gerard J. Libaridian, "Ermenilerin Devletleşme Sınavı" adlı eserinde 1991 yılında bağımsız olan Ermenistan'ın bu bağımsızlık yoluna 1987'de Medzamor Nükleer santralini protesto etmek için 5 bin göstericinin sokaklara dökülmesiyle girildiğini ifade eder.⁵⁶ Bağımsızlık sürecinde Azerbaycan'a ait olan Dağlık Karabağ bölgesi üzerinde hak iddia etmesiyle Azerbaycan ve Ermenistan arasında savaş çıkmıştır. Yukarı Karabağ ile birlikte Azerbaycan'ın topraklarının beşte biri, 1994'ten günümüze kadar Ermenistan işgali altındadır. Bağımsızlıkla birlikte komşularıyla çatışmacı bir politika izleyen Ermenistan, Türkiye, İran, Azerbaycan ve Gürcistan gibi ülkelerle komşu olduğu için dikkatli bir dış politika yürütmek zorunda kalmıştır. Ermenistan açısından komşularına bakıldığında Azerbaycan "düşman",

⁵⁶ Kona, G.G., "Kafkasya'da Yeni Gelişmeler ve Türkiye", Politika Dergisi, 2008, Sayı.8, s.15.

Gürcistan “kaotik”, İran “uluslararası açıdan parya”, ve Türkiye de “dost değil” şeklinde tanımlanmaktadır.⁵⁷

Ermenistan’ın ulusal çıkarlarının belirlenmesinde üç temel aktör karar verici konumdadır. Bunlardan ilki Ermenistan Ermenileri, ikincisi dünya Ermenileri (diaspora), sonuncusu ise Dağlık Karabağ Ermenileri’dir. Ermeni ulusal ideolojisi, Taşnaksütyun (Devrimci Ermeni Federasyonu) partisinin savunduğu “Ermeni Sorunu” yani “Haydat” ideolojisidir. “Haydat” ideolojisine göre Ermenistan’ın üç hedefi vardır:⁵⁸

1. Kaybedilmiş toprakların iadesiyle birlikte Birleşik Ermenistan ulus devletini kurmak (Büyük Ermenistan Hedefi),
2. Dünya’nın değişik yerlerinde yaşayan Diaspora Ermenileri’nin, Ermenistan’a dönerek yerleşmesini sağlamak,
3. Sosyal devleti oluşturmak

Güney Kafkasya’nın en küçük ülkesi olan Ermenistan, yüzölçümü bakımından Kafkasya’nın 1/6’sını oluşturmaktadır ve 29.800 km²’lik yüz ölçümüne sahiptir.⁵⁹ Ermenistan, batıda Türkiye, doğuda Azerbaycan, kuzeyde Gürcistan ve güneyde İran ve Nahcivan (Azerbaycan) ile sınır komşusudur. Açık bir denize doğrudan çıkışı olmayan Ermenistan’ın nüfusu, yaklaşık olarak 2.967.000’dir. Bölgede en homojen nüfusa sahip olan Ermenistan’ın nüfusunun % 97,9’u Ermeni, % 1,3’ü Yezidi(Kürt), % 0,5’i Rus ve geriye kalan % 0,3 ise diğer etnik gruplardan oluşmaktadır. Aynı zamanda bu nüfusun % 94,7’si Ermeni-Apostolik⁶⁰, % 4’ü Hristiyan, geriye kalan % 1,3’ü ise Yezidilerden⁶¹ oluşur. Ermenistan’ın idari bölünmesine baktığımızda ise 11 vilayete sahip olduğunu görüyoruz.⁶²

Daha çok diaspora Ermenilerinin, siyasi amaçlarla öne sürdüğü, bugünkü Kafkaslar ve Doğu Anadolu’da yaşamış olan Ermeni uygarlıkları, tarihi gerçeklerin abartılmasından başka bir şey değildir. M.Ö. I. yy.da yaklaşık 40 yıl yaşayan krallıktan başka bilinen bir Ermeni devleti yoktur. Bu bölgedeki Ermeniler, zaman zaman büyük devletlere vergiler vererek,

⁵⁷ Demir, A.F., “SSCB Sonrası Dönemde Türkiye-Ermenistan İlişkileri”, Uluslararası İlişkiler Dergisi, Ankara, 2005, Cilt:2, Sayı.5, s.111.

⁵⁸ Sapmaz, A., a.g.k., s.60.

⁵⁹ Demir, A.F., a.g.k., s.107.

⁶⁰ Apostolik, kelime anlamı itibariyle resuli demektir. Ermenilerin kendi kiliselerine verdikleri isimdir. Ermeni Apostolik Kilisesi Hristiyanlığın diğer mezhepleri tarafından monofizit bir kilise olarak tanımlanır. Monofizit görüş, Hz. İsa’nın hem insani hem de tanrısal olmak üzere iki değişik tabiatı bulunduğunu savunan görüştür

⁶¹ Yezidilik, Şeyh Adi tarafından kurumlaştırılmış bir dindir. Bu dine inananların çoğunluğu Kürt’tür.

⁶² <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html> (26.04.2009)

özerk statüde beylikler halinde varlığını devam ettirmiştir. Ermeni toplulukları; İran, Roma, Arap ve Bizans İmparatorluğu'nun ve daha sonra da Selçuklular ve Osmanlıların hâkimiyeti altında yaşamıştır. Bu dönemde bölgede Ermenilerin yanı sıra farklı etnik kökenden topluluklar yaşamıştır. Yoğunluk bakımından Ermeniler bölgedeki diğer devletlere hiçbir dönemde üstünlük sağlayamamıştır.⁶³

Ekonomik açıdan son derece zor bir durumda olan Ermenistan'da asgari ücret aylık 9 dolar, emekli maaşı 7,5 dolar, orta düzey bir Ermeni'nin aldığı maaş ise aylık ortalamak 40 dolar civarındır. 101 milyon dolar borcun da ödenememesinden dolayı Razdan termik santrali ve üç bilimsel araştırma enstitüsü RF'ye devredilmiştir. Ayrıca ülkenin tek uluslar arası havaalanının Arjantin'e, Erivan konyak fabrikasının Fransa'ya, Armentel telekomünikasyon sistemlerinin Yunanistan'a, Erivan'daki en önemli otellerin ABD'ye, altın üretim tesislerinin Romanya'ya satılması ülkedeki ekonomik durumun mahrumiyetini göstermektedir. Bölge devletleri ve Türkiye, Batı ile işbirliği içinde ve bölgede barışın sağlanması için çaba harcarken Ermenistan hala yayılcı ve işgalci politikalarını devam ettirmektedir.⁶⁴

3.3.1. Levon Ter Petrosyan Dönemi

1987'de bağımsızlık yoluna giren Ermenistan'ın 1989'da Karabağ'daki Ermeni gruplarının bir araya gelmesiyle Ermeni Milli Hareketi (EMH) oluşmuştur. 1990 yılında Sovyet Ermenistan'ı Hükümetini kuran EMH, Levon Ter Petrosyan'ı Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanlığı'na seçmiştir. Ermenistan Yüksek Sovyeti de yapılan ilk toplantısında Ermenistan'ın Bağımsızlık Deklarasyonu'nu kabul etmiştir. Ermeni Parlamentosu da 21 Eylül 1991'de yapılan referandumun arkasından 23 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. 16 Ekim'de yapılan başkanlık seçimini EMH'nin adayı Levon Ter Petrosyan beş rakip arasından % 80 oy alarak kazanmıştır. Rusya, Litvanya, ve Romanya tarafından Aralık 1991'de tanınan Ermenistan, bunun hemen ardından Slav Devletleri Topluluğu ve BDT'ye katılmış ve BM, AGİT, IMF ve Dünya Bankası'na üye olmuştur.⁶⁵

⁶³ Yalçınkaya, A., a.g.k., s.146.

⁶⁴ Sapmaz, A., a.g.k., s.62.

⁶⁵ Demir, A.F., a.g.k., s.109.

Ermenistan'ın dış politikasının belirlenmesinde coğrafi konumunun önemi büyüktür. Herhangi bir denize ya da ticari merkeze çıkışı olmayan Ermenistan, Türkiye, Azerbaycan, İran ve Gürcistan ile çevrelenmiş olması nedeniyle tam bir "kara ülkesi" konumundadır. Azerbaycan, Dağlık Karabağ savaşı nedeniyle Ermenistan'a açılan tüm yolları kapamıştır. Türkiye de Dağlık Karabağ ve Azerbaycan topraklarının Ermenistan tarafından işgal edildiği için sınırlarını kapamıştır. Böyle bir durumda önemi artan Gürcistan'dan ise toprak talebinde bulunulması ve Gürcistan'da yaşayan Ermeniler için muhtariyet talep edilmesi nedeniyle ikili ilişkiler büyük çıkmaza girmiştir. Bununla birlikte ABD yanlısı bir politika izleyen Gürcistan, Rusya yanlısı Ermenistan'dan uzaklaşması için bir sebep olmuştur. Böyle bir konumda bulunan bir ülkenin sınır komşuları ile daha dostane ve daha iyi ilişkiler geliştirmesi gerekirken, günümüzde Ermenistan'ın komşuları ile ilişkilerine baktığımızda sadece İran ile iyi ilişkilere sahiptir.⁶⁶

Ermenistan'da Petrosyan dönemi 1990-1998 dönemini kapsar. Petrosyan'ın ikinci kez başkan seçilene kadar izlediği politikalarda Rusya'ya tam bağlılık vardı fakat ikinci defa başkan seçildikten sonra bu politikasını değiştirerek Batı ile ilişkiler kurmaya çalışarak kısmen de olsa Rusya'dan uzaklaşmak istemiştir. Dağlık Karabağ sorunundan faydalanarak devlet başkanlığı seçimlerini kazanan Petrosyan dış politikasında öne çıkan unsurlar şunlardır:⁶⁷

- a) Ermenistan'ın sınır ülkelerle olan ilişkilerini özellikle de Türkiye ile olan ilişkilerini normalleştirmek,
- b) Dağlık Karabağ kozu ile Ermenistan'ı elinde tutan Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak ve ABD yanlısı politika izlemek
- c) Dağlık Karabağ sorununa en kısa zamanda çözüm bulmak.

Ermenistan lideri Petrosyan, 1993 itibariyle iç sorunlara eğilmek zorunda kalmıştır. Bu dönemde başta enerji krizi olmak üzere, ekonomik sorunların da artması üzerine başbakanlığa ekonomi konularında uzman Hrant Bargatyan getirilmiştir. Ayrıca, Ermenistan, Rusya'nın bölgedeki etkinliğini göz önünde bulundurarak Rusya ile yoğun ekonomik ilişkilere girmiştir.

⁶⁶ Cabbarlı, H., "Bağımsızlık Sonrası Ermenistan-Rusya İlişkileri", Ankara Çalışmaları, Ankara, 2004, Sayı: Mayıs, s.4.

⁶⁷ Cemilli, E., a.g.k., s.144.

Dağlık Karabağ konusunda Rusya'nın desteğine ihtiyaç duyan Ermenistan, Rusya'nın ileri sürdüğü şartları kabul etmiştir.⁶⁸

Petrosyan, ekonomik alanda reformlar yapmasına rağmen, karşılaştığı tüm sorunları çözüme ulaştıramamıştır. Tamamen çöken ve bağımsızlık sonrasındaki Sovyet mevzuatı ile kalkınması mümkün olmayan ülke ekonomisi, Pazar ekonomisi, küçük devlet mülkiyetinin özelleştirilmesi ve toprak reformu için yeni kanunlar çıkarmış ama yine de istenilen sonuçlar elde edilememiştir. Buna ek olarak da Azerbaycan ile Dağlık Karabağ konusunda barış imzalanmaması da Ermenistan ekonomisini daha kötü bir hale sürüklemiştir.

Azerbaycan ve Ermenistan arasında, 14 Mayıs 1994'te Dağlık Karabağ konusunda ateşkes imzalanmasından sonra iki ülkenin liderleri Haydar Aliyev ve Petrosyan görüşmelere başlamıştır. 1997'de AGİT Minsk Grubu'nun ileri sürdüğü barış anlaşmasını prensip itibarıyla kabul etmiştir. Azerbaycan ve Ermenistan arasında barış görüşmeleri bu anlaşma taslağı üzerinde yapılırken, Ermenistan muhalefeti ve Petrosyan grubunda kilit konumda olan birçok kişi görüşmelerin bu çerçevede devam etmesine karşı çıkmıştır. 1990'li yılların başlarında Rusya'nın askeri, siyasi ve ekonomik açıdan Ermenistan'da kalmasına uğraşan Petrosyan, ikinci defa devlet başkanı seçildiği 1996 yılından itibaren Rusya'ya yönelik politikasında bazı değişiklikler yapmaya karar vermiştir. 1988-1996 yılları arasında Ermeni devleti ve kamuoyu tamamen Dağlık Karabağ sorununa angaje olmuş, bölgedeki jeo-ekonomik ve jeopolitik gelişmelerin dışında kalmıştır. Ermenistan, Dağlık Karabağ sorunu ile ilgilenirken bölge devletlerinden Azerbaycan ve Gürcistan uluslararası ekonomik ve siyasi ortama entegre olmaya çalışmış, ciddi ekonomik gelişmeler elde etmiş, Azerbaycan 'Asrın Anlaşması' olarak bilinen petrol anlaşmasını imzalamıştır. Azerbaycan yabancı petrol şirketleri ile görüşmelere devam ederken Gürcistan, kendi açısından çok etkili bir genel durum değerlendirmesi yaparak Hazar havzasındaki petrolü dünya pazarlarına taşıyacak petrol boru hatlarının kendi topraklarından geçmesi için Azerbaycan hükümeti ve konsorsiyum ile görüşmelere başlamıştır. Bu dönemde ise Ermenistan, Azerbaycan topraklarının işgaline devam ederek kendisini bu sürecin dışında bırakmayı tercih etmiştir.⁶⁹

⁶⁸ Karabayram, F., a.g.k., s.274.

⁶⁹ Cabbarlı, H., a.g.m., s.13.

Ermenistan'ın Rusya'ya bağımlı kaldığı sürece, ne Karabağ sorununun çözümünün ne de ekonomik kalkınmanın mümkün olmayacağını anlayan Petrosyan, Rusya ile olan ilişkilerini sorgulamaya başlamıştır. RF'ye bağımlı kalınan süre boyunca Ermenistan zor durumda kalmıştır, bölgesel ve uluslararası ortamdan izole olmuştur ve ekonomik, siyasi ve güvenlik konusundaki sorunlara çözüm bulamamıştır. Petrosyan, istifa etmeden önce Ermeni halkına bir '*Savaş mı, Barış mı?*' başlıklı bir mektup yazmıştır. Bu mektupta Petrosyan, var olan seçenekleri tartışmadan, uzlaşmacı çözümün neden gerekli olduğuna dair nasıl bir mantık yürüttüğünü anlatmıştır.⁷⁰ Ayrıca, bağımsızlıktan sonra yapılan hatalar üzerinde durmuştur. Özellikle de Dağlık Karabağ konusunda barışın şart olduğunu belirten Petrosyan bu konuda da AGİT'in önerisine olumlu yaklaşması ile muhalefeti ve RF'yi harekete geçirmiştir. Muhalefet ve RF'den gelen baskılar sonucunda istifa etmek zorunda kalan Levon Ter Petrosyan yerini kabinesinin başbakanı Robert Koçaryan'a bırakmıştır.

Özetle, Sovyet Ermenistan'ı Hükümetinin kurulmasından sonra, Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanlığı'na seçilen Levon Ter Petrosyan ilk olarak Bağımsızlık Deklarasyonu'nu kabul etmiştir. Ardından 23 Eylül 1991'de, Ermenistan bağımsızlığını ilan etmiştir. Petrosyan'ın 1990-1998 yılları arasında Devlet Başkanlığı yaptığı ilk dönemde, Rusya'ya tam bağlı bir politika izlenmiştir. Petrosyan'ın ikinci defa başkan seçildikten sonra, ilk dönemde izlediği politikaların aksine, daha çok Batıyla iyi ilişkiler kurma ve Rusya'dan uzaklaşmaya yönelik politikalar izlemiştir.

1993 yılından itibaren, Ermenistan'da ki iç sorunları çözmeye yönelen Petrosyan, Rusya'nın bölgedeki etkinliğini göz önüne alarak, Rusya ile yoğun ekonomik ilişkiler içerisine girmiştir. Ayrıca Dağlık Karabağ bölgesindeki sorunların çözümünde Rusya'nın desteğine duyulan ihtiyaçtan dolayı, Rusya'ya sürekli tavizler verilmiştir. Rusya'ya karşı olan çabalarının karşılıksız kaldığını ve Azerbaycan ile yaşadığı Dağlık Karabağ sorununun çözümünde Rusya'nın etkin bir rol üstlenmeyeceğini anlayan Petrosyan, Rusya ile olan ilişkilerini sorgulamaya başlamıştır.

⁷⁰ Libaridian, G.J., Ermenilerin Devletleşme Sınavı, Bağımsızlıktan Bugüne Ermeni Siyasi Düşünüşü, (Çev. A. Taşlıca), İstanbul, 2005, s.82.

3.3.2. Robert Koçaryan Dönemi

1980'li yılların sonlarından itibaren Dağlık Karabağ'da *Krunk* (Turna) teşkilâtının liderliğini yapan Koçaryan, 1992'de sözde Dağlık Karabağ Savunma Komitesi Başkanı, 1996'da ise Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Petrosyan tarafından Mart 1997'de Ermenistan Başbakanlık görevine getirilen Koçaryan, daha sonra muhalefet saflarına katılarak Petrosyan'ın ekonomi ve Dağlık Karabağ politikasını eleştirmeye başlamıştır. 1998'de Petrosyan istifa ettikten sonra Başbakanlık görevine Robert Koçaryan geçmiş ve devlet başkanının yetkilerini kullanmaya başlamıştır. 30 Mart 1998'te yapılan seçimlerde devlet başkanı seçilmiştir.⁷¹

Koçaryan'ın iktidara gelmesiyle Ermenistan'ın iç ve dış politikasında ciddi değişiklikler olmuştur. Öncelikle Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmiş ve siyasi, ekonomik ve askeri açıdan yapılacak işbirliğine önem verilmiştir. Koçaryan, iktidara geldiği ilk yıllarda ekonomik sorunlardan önce siyasi sorunların çözülmesine öncelik vermiş, Karabağ sorununun çözümü için Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev ile görüşmüştür ancak konu ile ilgili bir anlaşma sağlanamamıştır. Bunun sonucunda Koçaryan, yönetimi sorunu 'çözumsuzlük de bir çözümdür' prensibine göre zamana yaymaya çalışmıştır.⁷²

Koçaryan, dış politika çerçevesinde başta Rusya olmak üzere ABD ve Avrupa ülkeleri ile ilişkileri geliştirmeye çalışmış ayrıca yurt dışında yaşayan Ermenilere yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Koçaryan, Diaspora Ermenileri ile ilişkilerin iyi olması durumunda, Diaspora Ermenilerinin yatırımları ile ekonomideki sorunların hafifleyeceğini düşünmüştür. Ayrıca Ermenistan ile Rusya arasındaki ekonomik ve ticari ilişkileri olumsuz etkileyen sorunlardan birisi olan, Ermenistan'ın Rusya'ya olan borcu ve ödemesinde yaşadığı zorluk, Rusya ile arasında anlaşmazlıkların çıkmasına neden olmuştur. Ermenistan, bağımsızlığın ardından Rusya'nın verdiği borçlarla ayakta durmaya çalışmış ancak birkaç yıl sonra bu borçları ödeyemez duruma gelmiştir. Rusya her fırsatta Ermenistan'a borçların geri ödenmesi gerektiğini vurgulamış ve uyarı olarak, verdiği doğalgazda kesintiler yapmaya başlamıştır. Bunun üzerine Ermenistan, Rusya'ya olan borcunu ödemek için yollar aramaya başlamıştır. Taraflar arasında uzun görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin sonucunda, Ermenistan

⁷¹ Karabayram, F., a.g.k., s.280.

⁷² Cemilli, E., a.g.k., s.150.

Devlet Başkanı Robert Koçaryan'ın teklifiyle Ermenistan'ın Rusya'ya olan 101 milyon dolar borcu karşılığında, Ermenistan'ın askeri sanayi tesisi olan Nairit, Mars ve ülke elektrik ihtiyacının % 40'ını üreten Hrazdan hidroelektrik santralının yanında başka beş büyük sanayi tesisini Rusya'ya vermeye karar vermiştir. Koçaryan'ın bu teklifi üzerine uzlaşma sağlanmış, 17 Temmuz 2002'de bu konuda anlaşma imzalanmıştır. Ancak bu anlaşma Rusya'nın kontrolüne verilmiş bu sanayi merkezlerinin demirbaş sayısının kesin olarak hesaplanmaması nedeniyle uzun süre Rusya Duma'sı tarafından onaylanmamıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda çıkan anlaşmazlıklar halledilmiş, Rusya Duma'sı imzalanan bu anlaşmayı 15 Mayıs 2003 tarihinde onaylamıştır.⁷³

Robert Koçaryan, iktidara gelmesinin ardından Ermenistan için iç politika ve dış politika bağlamında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Koçaryan, öncelikle Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi yönünde kararlar almış, Rusya ile yapılacak olan siyasi, ekonomik ve askeri işbirliğine önem vermiştir. Bunun yanı sıra, Karabağ Sorununun çözümüne ilişkin Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev ile görüşmüştür. Bu görüşmenin olumsuz sonuçlanması sonucunda, sorunun zamana yayma kararı almıştır. Koçaryan, aynı zamanda Avrupa ve ABD ülkeleri ile de ilişkileri geliştirmeye çalışmış, bunun yanında yurt dışında yaşayan Ermenilere yönelik çalışmalar başlatmıştır.

4. GÜNEY KAFKASYA'DA YAŞANAN SİYASİ ve EKONOMİK PROBLEMLER

Kafkasya bölgesinin “Dünya'nın Çatısı” olarak nitelendirilmesinin en önemli nedeninin Orta Doğu, Orta Asya, Rusya, Basra Körfezi ve Anadolu'ya açılacak bir kapı olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu kapıyı açacak anahtar ise Güney Kafkasya'dır. Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ı kapsayan Güney Kafkasya, hem stratejik konumundan dolayı hem de doğal zenginliklere sahip olması nedeniyle dikkat çekmektedir. Bu bölgede etkin olacak güç Asya, Avrupa ve Ortadoğu ekseninde çok önemli bir üsse sahip olacaktır. Transkafkasya özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD ve Rusya arasında bir mücadele alanına dönmüştür. Soğuk Savaş döneminde bölgenin tamamıyla SSCB'nin sınırları içinde olması, ABD'nin bu bölgeye karşı daha ihtiyatlı olmasına neden olmuştur. Kafkasya'da ABD'nin çıkarları, Kafkasya'yı hala arka bahçesi olarak gören Rusya'nın çıkarları ile çatışmaktadır.

⁷³ Cabbarlı, H., a.g.m., s.15.

Dolayısıyla Güney Kafkasya ABD ve Rusya arasında mücadele sahasına dönmüştür. Rusya, Güney Kafkasya'yı kaybetmemek için özellikle etnik sorunları tetiklerken, ABD de buna karşılık olarak bölgedeki doğalgaz ve petrol gibi kaynakların Rusya'nın eline geçmemesi için bölge ülkelerindeki yönetimlerle yakın ilişkiler kurmaktadır. Bölgedeki büyük güçlerin rekabeti, Güney Kafkasya'daki siyasi istikrarsızlığın ve ekonomik problemlerin temelini oluşturmaktadır.

Tablo 1.1. Transkafkasya'daki Kriz/Çatışma Alanları

Ülke	Anlaşmazlık	Tanımı	Durum
Azerbaycan	Nahçıvan	Ermenistan ve İran ile sınır sorunları	Potansiyel/Durgun
	Taliş Bölgesi	Bakü'nün güneyinde İran kökenli azınlıkların talepleri	Potansiyel/Durgun
	Lezgi Bölgesi	Dağıstan sınırındaki etnik ayrılıkçılar, Dağıstan'a ilhak olmak istiyor.	Potansiyel/Durgun
Gürcistan	Abhazya	2008'de Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesi ile Güney Osetya ile birlikte bağımsızlığını ilan etmiştir. Fakat Tiflis'i tanımıyor.	Aktif
	Acaristan	Yerel Yönetim Tiflis'i tanımıyor.	Durgun
	Cevaheti	Ermeni ayrılıkçılar ile yerleşik Mesket (Ahıska) Türkleri gerilimi	Durgun
	Megrelya	Eski lider Gamsahurdia'yı destekleyenlerin odak noktası	Durgun
	Güney Osetya	1990-91'de ayrılıkçı hareketler başlamıştır ve 2008'de Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesi ile bağımsızlığını ilan etmiştir. Fakat Tiflis tarafından tanımıyor.	Aktif
	Pankisi ve Kodori Vadisi	RF, Gürcistan'ı Çeçen gerillaları bu bölgede himaye etmekle suçluyor.	Durgun
	Rus Askeri Üsleri	Cevaheti Bölgesi'nde, Ahıkelek ve Abhazya'da	Potansiyel/Durgun
Ermenistan	Dağlık Karabağ	Azerbaycan ile toprak anlaşmazlığı	1994'ten beri AGİT Minsk Grubu devrede

Kaynak: Devlet, N., “Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Siyaseti ve Türkiye’ye Etkileri”, Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya, (Ed. O. Yeşilot), İstanbul, 2005, s.16.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi etnik, kriz ve çatışma alanları açısından hayli zengin olan Transkafkasya’da üstünlük kurmak isteyen ABD ve RF’nin bölgede var olan milliyetçi akımları kendi çıkarları doğrultusunda desteklediğini söylemek mümkündür. RF’nin bölgedeki nüfuzunu ABD’ye kaptırmamak için Güney Kafkasya’daki etnik sorun kartını kullandığını söylemek yanlış olmaz. Saakaşvili’nin iktidara gelmesi ile yaklaşan Gürcistan-ABD ilişkileri, Gürcistan’ın NATO ve AB üyeliği gibi konular neticesinde ayrılıkçı Abhazya ve Güney Osetya’nın RF tarafından desteklendiğini örnek gösterebiliriz.

4.1. Hazar Havzası ve Hazar’ın Statü Sorunu

SSCB’nin dağılmasıyla birlikte, Hazar’ın hukuksal durumu, paylaşılması ve doğalgaz kaynaklarının kullanılması gibi sorunları da beraberinde getirmiştir. SSCB’nin dağılmasından önce Hazar’a kıyısı olan iki devlet vardı. Bunlardan biri SSCB diğeri ise İran’dı. Soğuk savaşın bitmesi ve SSCB’nin dağılmasıyla birlikte bağımsızlıklarını ilan eden Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan Hazar’a kıyıdaş statüsüne geçti. Hazar Havzası’nın petrol ve doğalgaz rezervleri açısından zengin bir potansiyele sahip olması, başta denize kıyısı olan devletler - Rusya, İran, Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan - ile bütün uluslararası toplumları yakından ilgilendirmektedir. Hazar’a kıyıdaş ülkeler kendi çıkarları için uluslararası hukuku lehlerine kullanmaya ve yorumlamaya çalışmıştır. Hazar’ın statüsü sorununun temelinde enerji kaynaklarından kimin ne kadar yararlanacağı, dolayısıyla bölgede kimin nüfuzunun arttıracığı sorunu yatmaktadır.

Hazar Denizi, 36°34’ ve 47°13’ kuzey enlemi ile 44°18’ ve 52°24’ doğu boylamları arasında yer almaktadır. Hazar Denizi’nin yüz ölçümü ise 380.000 km²’dir. Don-Volga Kanalı ile Karadeniz’e ve Volga- Baltık Kanalı ile Baltık Denizi’ne bağlanan ve zengin enerji kaynaklarına sahip olan Hazar’ın statüsü ekonomik ve siyasi nedenlerden dolayı bölge devletleri arasında sorun teşkil etmektedir. Ekonomik açıdan bu kaynaklara sahip olmak, siyasi etki yolunu açmakla birlikte bölgedeki dengeler açısından stratejik konum

sağlamaktadır.⁷⁴ Tahminlere göre Hazar Denizi, Basra Körfezi ve Sibirya rezervlerinden sonra en büyük gaz ve petrol rezervlerine sahiptir.

Harita 1.4. Hazar'a Kıyısı Olan Ülkeler

Kaynak: <http://www.yapiworld.com/ozel/hazar.htm>

Mevcut verilere göre Hazar'da kanıtlanmış petrol rezervleri 17-33 milyar varil civarındadır.⁷⁵ Bu rakam, Hazar Denizi tabanındaki rezervlere aittir. Türkmenistan, Rusya, Kazakistan ve Azerbaycan'daki rezervler bu rakama dâhil değildir. Tahmin edilen petrol rezervi ise 70-150 milyar varildir. Bazı kaynaklar ise bu rakamın 200 milyar varil olduğunu belirtir.⁷⁶ Petrolün haricinde kanıtlanmış doğalgaz rezervlerine baktığımızda ise 6,7 - 9,2 trilyon metreküp doğalgaz bulunmaktadır. Hazar Havzası'ndaki petrol rezervinin 2010 yılında 3,9 milyon varil/gün ve doğalgaz miktarının ise 201 milyar metreküp/yıl ulaşacağı değerlendirilmektedir.⁷⁷ Bu da Hazar'ın doğalgaz potansiyelinin petrol rezervi kadar önemli olduğunu ortaya koyar.

Hazar'ın statüsün tartışmasında, kıyıdaş devletler kendi hak ve menfaatlerine göre “açık deniz”, “kapalı deniz” ve “göl” gibi yaklaşımları desteklemektedir. Çünkü 1982 BM

⁷⁴ Demir, A.F., a.g.k., s.247.

⁷⁵ Yalçınkaya, A., a.g.k. s.220.

⁷⁶ Çelik, K., Kalaycı, C., “Azeri Petrolünün Dünü ve Bugünü”, Avrasya Etüdları, 1999, Sayı.16., s.114.

⁷⁷ Kantarcı, H., Kısaçtaki Bölge Kafkasya, İstanbul, 2006, s.72-73.

Deniz Hukuku Sözleşmesine göre; Hazar'ın "deniz" olarak kabul edilmesi, her kıyıdaş devletin kendine ait karasuları, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesi olacaktır. Bu da Hazar'ın kıyıdaş beş ülke arasında bölünmesi anlamına gelecekti. Hazar'ın "göl" olarak kabul edilmesi durumunda ise her ülkenin kıyıdan belli bir uzaklığa kadar kendine ait bölgesi olacak ve geriye kalan bölge ise ortak kullanıma açık olacaktır. Yani Hazar, kıyıdaş devletler arasında eşit olarak kullanılacaktır. Statü de zengin gaz ve petrol rezervlerinden kimin daha fazla alacağını belirleyecektir. Ayrıca Hazar Havza'sında hâkim olan güç, Çin, RF, Güney Asya, İran ve Nato'nun Güney Kanada tarafından çevrelenen büyük stratejik öneme sahip bir kavşakta yer alacaktır.

Hazar ile ilgili ilk antlaşma, 13 Şubat 1729'da Rusya ile İran arasında yapılmıştır. Bu konuda düzenlemelerin ardından iki devlet 1813'te "Gülistan Antlaşması" ve 1828'de "Türkmençayı Antlaşması" yapılmıştır. SSCB dağılına kadar Hazar Denizi SSCB ve İran kendi aralarında yaptıkları bu antlaşmalar çerçevesinde kullanılıyordu. SSCB dönemine geldiğimizde İran ile SSCB'nin 1921'de "Moskova Antlaşması"nı yaptığını görüyoruz. Daha sonra da iki ülke arasında 1940'ta Tahran'da Ticaret ve Denizcilik Antlaşması yapılmıştır. Bu antlaşma, kapsamlı şekilde, Hazar'ın statüsü ile ilgili hükümler getirmiştir. Son olarak da 1982 yılında "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi" imzalanmıştır. Fakat bu sözleşmeyi kıyıdaş ülkelerden sadece Rusya imzalamıştır.⁷⁸

Hazarın statüsü ile ilgili kıyıdaş ülkelerin görüşlerine bakacak olursak; Rusya, SSCB'nin dağılmasından sonra Hazar'ı bir "göl" olarak nitelendirmiştir. 5 Ekim 1994'te Hazar'da tek taraflı eylemleri tanımayacağını belirten Rusya, Hazar'ı göl olarak kabul etmiştir ve karasularının düzenlenmesi, diğer alanların ve enerji kaynaklarının ortak kullanılmasını savunmaktadır. Ayrıca Rusya, Hazar Denizi'nin kıyıdaş beş ülke arasında eşit şekilde paylaşılmasını isterken Azerbaycan, Hazar'ın "deniz" olduğunu ve kıyı devletler arasında herkesin kendisine ayrılan sektörü kullanması gerektiğini belirtmiştir.⁷⁹ Hazar'da statünün belirlenmesinde en etkin konumda olan Rusya, Putin'in iktidara gelmesiyle Hazar politikasını değiştirmiştir. Putin, 21 Nisan 2000'de Rusya Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında "partnerlerinin Hazar bölgesinde çok aktif olduklarını ve kendilerinin de benzer bir aktivite sergileyeceklerini" belirtmiştir. Bu açıklamanın sonrasında da 1999'dan beri RF'nin Enerji Bakanlığı görevini yürüten Viktor Kalyujniy, Dışişleri Bakan Yardımcısı ve Devlet

⁷⁸ Demir, A.F., a.g.k., s.247-248.

⁷⁹ Kantarcı, H., a.g.k., s.73-74.

Başkanı'nın özel Hazar temsilcisi olarak atanmıştır.⁸⁰ Bu atama ile Putin, Hazar'a ne kadar önem verdiğini göstermiştir.

Rusya hem uluslararası hukuk hem de çevresel kaygılarını öne sürerek Hazar'ın ortak mülkiyet ve kullanımını savunurken aslında eski SSBC sınırlarındaki nüfuzunu korumayı ve stratejik üstünlüğünü sürdürmeyi hedeflemiştir. Moskova'nın bir diğer amacı ise Hazar'ı hukuken belirsiz bir boyutta tutarak kendi aleyhine olarak değerlendirdiği Batı yatırımlarının bölgeye girişini engellemek ve batılı şirketlerin yerine bölgenin enerji üretim ve dağıtım tekeline Rus şirketleri vasıtasıyla kendi elinde tutmak istemiştir.⁸¹

Azerbaycan, Hazar'ın bir deniz olduğu ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde sınırların belirlenmesi görüşündedir. Azerbaycan, SSCB ile İran arasında yapılan antlaşmaların sadece denizcilik ve balıkçılık gibi konuları belirlediği için denizin sahip olduğu enerji kaynaklarının kullanımı ile ilgili bu antlaşmaların kullanılmayacağını savunmaktadır. Ayrıca Azerbaycan, SSCB yönetiminin Hazar Denizi'ni 1970'te SSCB ve İran denizi olmak üzere bir sınırla ikiye böldüğünü, Sovyet kısmının Kazakistan, Azerbaycan, Türkmenistan Rusya arasında bölündüğünü belirtmektedir. Denizin kendi payına düşen kısmında istediği gibi kullanım hakkının olduğunu savunmakta olan Azerbaycan,⁸² Hazar enerji kaynakları ile kendi ekonomisini yeniden inşa etmeyi ve içerideki istikrarı sağlamayı hedeflemektedir.

Azerbaycan açısından önem taşıyan nokta Hazar'ın statüsünün göl ya deniz olmasından çok kıyıdaş ülkelerin Hazar üstünde münhasır yetkilerini kullanabilecek ulusal egemenlik alanlarına bölünmesidir. Her kıyı devletinin kendi bölgesinde kalacak petrol ve doğalgaz rezervlerini işletmesini savunan Azerbaycan, 6 Nisan 1998'de Rusya ve Kazakistan ile Hazar'ın tabanını bölen anlaşmayı olumlu bir gelişme olarak değerlendirmiştir. Ancak Azerbaycan yönetimi bu bölünmeyi yeterli bulmamıştır ve deniz tabanının üstündeki su kütlelerinin de ulusal sektörlere bölünmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁸³

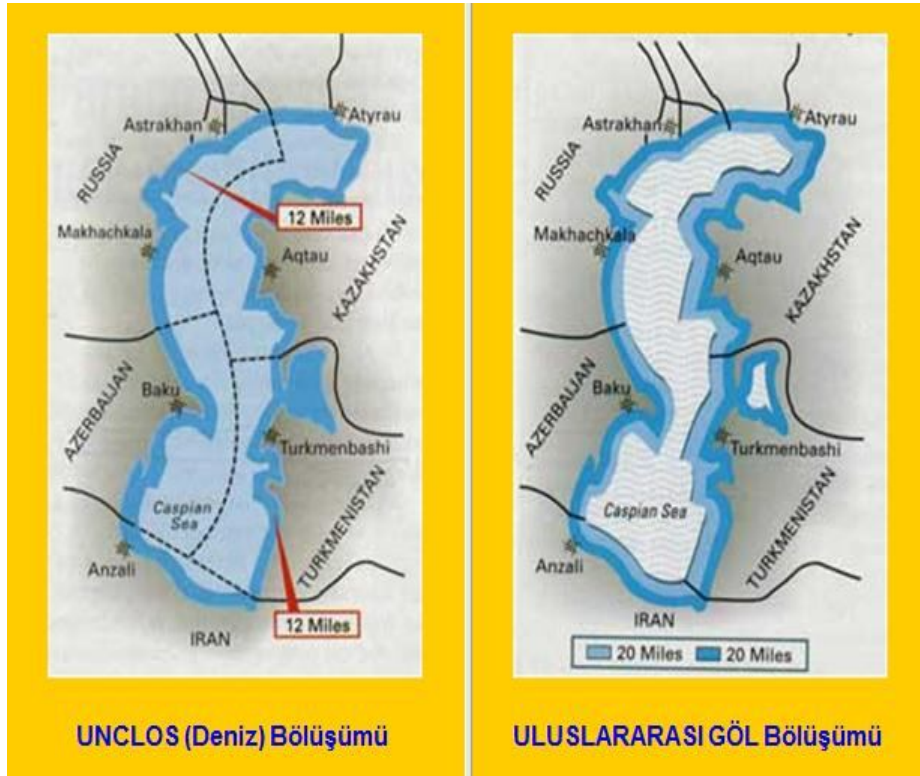
⁸⁰ Cemilli, E., a.g.k., s.312.

⁸¹ Kona, G.G., "Kafkasya Coğrafyasında Yaşanan Gelişmeler: Bölgesel ve Global Aktörlerin Bölgeye Etkisi" <http://www.turksam.org/tr/a1357.html> (20.09.2008)

⁸² Gökçe, M., "Sovyet Sonrası Dönemde Hazar Çevresinde Yaşanan Rekabet", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:1/3, 2008, s.186.

⁸³ Çolakoğlu, S., "Uluslararası Hukukta Hazar'ın Statü Sorunu", s.109.

Harita 1.5. Unclos'a (Deniz) ve Uluslararası Göl Statüsü'ne Göre Hazar Paylaşımı

Kaynak: <http://www.yapiworld.com/ozel/hazar.htm>

Azerbaycan ile benzer görüşleri paylaşan Kazakistan, ortak mülkiyete şüphe ile bakıyordu ve Hazarın ulusal sektörlere bölünmesini istiyordu. Kazakistan, Hazar'ın bir deniz olarak nitelendirilmesini ve BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin uygulanmasını istiyordu.⁸⁴ Hazar Denizi'ndeki doğal kaynakların büyük bir kısmı Azerbaycan ve Kazakistan sınırlarında bulunmaktadır. Bu iki ülke Hazar'ın doğal kaynaklarını kullanarak ekonomisini güçlendirmeyi planlamaktadır. Kazakistan Şubat 1998'e kadar Azerbaycan ile benzer fikirleri savunmuştur. Kazakistan ve Azerbaycan'ın görüşleri karşılaştırıldığında, Azerbaycan'ın Hazar'ın tümüyle ulusal sektörlere bölünmesi gerektiğini savunurken, Kazakistan'ın deniz yatağının paylaşılması, Hazar'ın sularının ise belirli bir münhasır yetki alanı dışında ortak kullanılmasını benimsediği görülmektedir. Kazakistan ve Azerbaycan arasındaki bu küçük tutum farklılığı Kazakistan'ın Rusya ile Temmuz 1998'de anlaşma imzalamasını kolaylaştırmıştır. Kazakistan, deniz tabanının tamamen bölünmesini kabul ederken su kütlelerinin ortak kullanılmasını kabul etmekle, Hazar'ı bir sınır gölü olarak değerlendirdiği izlenimi vermektedir. Çünkü Hazar'a deniz hukuku uygulansaydı, kıyı devletlerinin tam

⁸⁴ Uğuz, S., "Paylaşılmayan Bölge: Hazar",

egemenliğinin olduğu 12 millik karasuları dışında, 200 millik veya karşı kıyıdaş devletin sınırına kadar münhasır ekonomik bölgeye sahip olacaktı.⁸⁵

Hazar'ın ulusal sektörlere bölünmesine kesinlikle karşı olan İran, Rusya gibi kıyıdaş ülkeler arasında eşit paylaşımı savunmaktadır. Hazar'dan kendi payına düşen kısmı beğenmeyen ve kendi alanını da genişletmek isteyen İran, Hazar'ın statü sorununda 1998'e kadar Rusya ile aynı görüşleri savunmuştur. İran, Temmuz 1998'de Rusya'nın Kazakistan ile Hazar'ın kuzeyini beraberce işletilmesi yolunda antlaşma imzalamasıyla Rusya ile Hazar'daki yollarını ayırmıştır ve Hazar'daki politikasında yalnız kalmıştır. Bu antlaşmaya İran ve Türkmenistan çok sert bir tepki göstermiştir. İran ile Türkmenistan'ın mutabık olduğu bir diğer konu ise Hazar'ın kıyıdaş ülkelerin sahil boyu uzunluğuna göre paylaşılmasıdır. Bu hesaba göre toplam kıyı uzunluğu Azerbaycan'dan fazla olan İran, Azerbaycan'ın petrol çıkarmak istediği açık denizlerdeki tesisleri de kontrol altına almak istemiştir.⁸⁶ İran 1998'den günümüze kadar hiçbir ülkenin olumlu bakmadığı bir tezi savunmuştur. İran'a göre; Hazar, beş devlet arasında % 20 oranla beraberce bölünmelidir.

Türkmenistan ise statü konusunda hala kesin bir görüş belirlemiş değildir. Başlarda Azerbaycan ve Kazakistan ile aynı görüşleri savunan Türkmenistan, daha sonraları Rusya ve İran tarafından ileri sürülen görüşleri savunmuştur. Buna da sadık olmayan Türkmenistan Rusya ve İran tarafından önerilen 45 millik bölünme tezine olumlu yaklaşmıştır. Sonraları bu tezinden de vazgeçen Türkmenistan'ın Azerbaycan'la anlaşamadığı diğer bir konu ise Hazar'da bulunan petrol yataklarının statüsüdür. Bu yataklar içinde en tartışmalı olanı ise "Kepez Yatağı"dır. Bu yatak 1958'de Azerbaycanlı jeofizikçiler tarafından bulunmuş ve işletilmesine 1988'de başlanmıştır. 1997 yılında Türkmenistan Bakanlar Kurulu, Hazar'daki Türkmenistan'a ait yatakların işletilmesine dair açtığı ihaleye Kepez'i de katmıştır. Türkmenistan'ın bu yatağın kendisine ait olduğunu iddia etmesi Azerbaycan ve Türkmenistan arasında gerginliğe neden olmuştur.⁸⁷

⁸⁵ Çolakoğlu, S., a.g.m., s.111-112.

⁸⁶ Yalçınkaya, A., a.g.k., s.226.

⁸⁷ Cemilli, E., a.g.k., s.81.

Hazar'ın statü sorununa kıyıdaş devletlerin yaklaşımları kendi çıkarları lehine yorumlamak ve dolayısıyla bölgede nüfuz sağlamak olurken diğer devletlerin ve ulusüstü yapıların statü soruna yaklaşımları da şu şekilde olmuştur:

Hazar'ın statü sorunu bölge'de özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından sonra etkin olmaya başlayan ve gün geçtikçe nüfuzun arttıran ABD'yi de yakından ilgilendirmektedir. Bölgedeki kaynaklara ilgi duyan fakat Hazar'a uzak olan ABD, bölgede etkin olmak için Azerbaycan'dan üs talep etmiştir. Hazar'ın doğal kaynaklarının büyük çoğunluğuna sahip olan Azerbaycan, bu kaynakların işletilmesi için ABD'li şirketlere ihtiyaç duymaktadır. Ekonomiyi yeniden yapılandırmak ve istikrarı sağlamak için yatırımlara ihtiyacı olan Azerbaycan, Hazar'ın statüsünün deniz olarak belirlendiği takdirde şüphesiz en karlı ülke çıkacaktır. Dolayısıyla ABD, çözümün çabuk bulunması istemiştir ve bu yolda Azerbaycan'ın statü konusundaki iddialarını açık ve kesin bir şekilde desteklemektedir. İran ve Rusya'nın amaçlarından biri de petrol şirketleri vasıtasıyla bölgede güçlenecek ve nüfuzunu arttıracak ABD'yi bölgeden uzak tutarak kendi nüfuzunun devamlılığını sağlamaktır.

ABD'nin bölgedeki iki temel hedefini belirtecek olursak; birincisi Hazar'daki enerji potansiyelini Basra Körfezi'ndeki kaynaklara alternatif olarak bulundurmak iken, ikincisi Hazar'daki doğal kaynakların İran ve Rusya'ya uğramadan, bu ülkelerin üzerinden geçmeden batıya ulaşmasını sağlamaktır. Bu yüzden ABD, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan liderlerini, Türkiye ve Akdeniz ile Hazar bölgesini bağlayan yeni bir boru hattı sistemini onaylamaları için bu devletleri ikna etmek için önemli rol oynamıştır.⁸⁸ ABD'nin bölgedeki politikasını ve hedeflerini Henry Kissenger'in sözlerinden de anlamak mümkündür. Kissenger, *"Bizim hedefimiz her şeyden önce sağlam bir dış politika ile uzun vadeli çıkarlarımızı desteklemektir. Bu politika ne kadar çok bizim ve başkalarının çıkarlarını realist bir tarzda değerlendirmesi üzerine dayanırsa, dünyadaki rolümüz de o kadar etkili olur. Dünya ile ilgilenmemizin nedeni yükümlülüklerimizin olması değil, dünya ile ilgilenmemizden dolayı yükümlülüklerimiz vardır. Çıkarlarımız yükümlülüklerimize şekil vermiştir. Yükümlülüklerimiz çıkarlarımıza değil..."*⁸⁹ diyerek ABD'nin dünya ile ilgilenmesinin nedenini çıkarları doğrultusunda olduğunu belirtmiştir.

⁸⁸ Uğuz, S., a.g.m., s.5.

⁸⁹ Kissenger, H., "Diplomasi", (Çev. İ.H. Kurt), Ankara, 1998, s.675.

Avrupa Birliği de ABD gibi kendisine yakın enerji kaynağı olan Hazar doğal kaynakları ile yakından ilgilenmektedir. Hazar'ın AB'ye diğer rezervlere göre daha yakın olması AB'nin enerji ihtiyacını karşılamak için önemli bir fırsattır. AB'ye Kuzey Afrika ve Ortadoğu'nun belirsizliklerinden kurtulma fırsatı verecek Hazar, AB için son derece önemlidir. Bu yüzden de bölge ülkeleriyle ilişkileri geliştirmeyi hedefleyen AB, bu bağlamda 1991'den sonra bölgedeki eski Sovyet devletlerine TACIS (Technical Assistance for Commonwealth of Independent States) adı altında bölgesel yardımlar yapmaktadır.

Tablo 1.2. BDT lkelerine TACIS Yardımları 1991-1999 ve 2002-2003

ÜLKE	MİKTAR(milyon avro)
Azerbaycan	333,9
Kazakistan	116,9
Türkmenistan	44

Kaynak: <http://www.tasam.org/index.php?altid=1835&syf=2>

Bununla birlikte AB, sekiz eski Sovyet cumhuriyetinin Avrupa bağlantısını sağlamak için TRACECA (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) adı altında Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru'nu hayata geçirmiştir. TRACECA kapsamında 39 teknik destek ve 14 yatırım projesi finanse edilmiştir. Bu projelerin AB'ye toplam maliyeti ise 110 milyon avro civarındadır.⁹⁰ Bunların dışında AB için önemli başka bir proje ise INOGATE (Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Doğalgaz Taşımacılığı) adlı projedir. Bu proje Türkiye, Rusya (Gözlemci), Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Türkmenistan, Tacikistan, Kırđızistan, Moldova, Beyaz Rusya, Ermenistan, Ukrayna, zbekistan⁹¹ gibi 12 ülkeyi ve 1 gözlemci ülkeyi kapsamaktadır. Bu projenin amaçları ise; ilk olarak bölgesel petrol ve doğalgaz ürünlerini daha iyi hale getirmek, ikincil olarak da Hazar ve Orta Asya'dan Avrupa ve Batı piyasalarına hidrokarbon taşınması için farklı seçeneklerin değerlendirilmesine yönelik olarak

⁹⁰ Uğuz, S., a.g.m. s.6.

⁹¹ http://www.inogate.org/inogate_programme/about_inogate/energy_themes (05.05.2008)

taraf ülkelerin çabalarını desteklemektir.⁹² Ayrıca bu proje Dünya Bankası, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası tarafından desteklenmektedir.

Bölgede etkin olmak isteyen bir diğer güç ise Çin'dir. Çin, ekonomisini geliştirmeye çalışırken bunun için en önemli etkenin enerji olduğunun farkındadır. Çin, Hazar bölgesini, çok ihtiyaç duyulan enerji kaynakları bölgesi olarak görmektedir. Çinliler Orta Asya'ya maliyet hesapları düşüncelerine dayanarak Pazar mantığı açısından değerlendirdiği bir petrol deposu olarak değil de politik ve güvenlik bakımından yaklaşmaktadır. Bu yüzden Çin, Kazakistan'dan Doğu Çin'e kadar boru hattı inşası planlamıştır. Hararetle Orta Asya'dan güvenlik içinde enerji tedarik etmeyi planlayan Çin, her şeyden önce ABD'yi bölgede kendine jeopolitik rakip olarak görmektedir.⁹³

Çin, bölgedeki enerji kaynaklarına ulaşmada bir sorunla karşılaşmamak için Orta Asya'da çıkacak herhangi bir sorunu önlemek istemektedir. Böylece Orta Asya ülkelerini kendisine ticari ilişkilerle bağlamak istemektedir. Çin bölgede Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan Tacikistan ve Özbekistan ile petrol ve doğalgaz anlaşmaları yapmıştır. Ayrıca bir Kazak enerji firmasını satın alarak Atasu-Alaşanku petrol boru hattının hayata geçiriliş sürecini hızlandırmıştır.⁹⁴

4.2. Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Boru Hattı Projesi

Yukarıda bahsettiğimiz Hazar petrollerinin Azerbaycan'a ait kısmının uluslararası pazarlara ulaştırmayı amaçlayan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesi, Bakü'den Ceyhan'a 1760 km uzunluğundaki boru hattı güzergahı, Azerbaycan'da Bakü'den başlayıp, Gürcistan'ın başkenti Tiflis'ten Türkiye'ye, Akdeniz kıyısındaki Ceyhan'a ulaşmaktadır. Petrol, Bakü yakınındaki Şangaçal terminalinden Gürcistan yoluyla Ceyhan'daki yeni deniz terminaline taşınacak şekilde planlanmıştır. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının 445 km'si Azerbaycan'da, 245 km'si Gürcistan'da ve 1076 km'si ise Türkiye sınırları içinde inşa edilmiştir. Bu hattın inşası yaklaşık olarak Azerbaycan'da 2300, Gürcistan'da 2500 ve

⁹² Uğuz, S., a.g.m. s.7.

⁹³ Uğrasız, B., "Çin'in Orta Asya ve Hazar Bölgesine Yönelik Tutumu", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, İzmir, 2002, s.231.

⁹⁴ Uğuz, S., a.g.m. s.7.

Türkiye’de 5000 işgücüne mal olmaktadır ki bu da ilgili ülkeler için önemli bir istihdam kaynağı oluşturmaktadır.⁹⁵ Asrın projesi olarak da adlandırılan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesi Ardahan, Kars, Erzurum, Erzincan, Sivas, Kayseri, Kahramanmaraş, Osmaniye ve Adana illerinin güzergâhlarını takip ederek Ceyhan’a ulaşmaktadır.

Erken petrol ihraç hattının belirlendiği dönemde Azerbaycan petrolünün ihracında ana hattın hangisi olacağına henüz karar verilmemişti. Yapılan hesaplamalara göre erken üretim petrolünün taşınmasında kullanılan iki boru hattının günlük kapasitesinin Hazar’ın Azerbaycan sektöründen elde edilecek petrolün ancak altıda birini taşıyacak kapasitede olduğunu ve geriye kalan beşte birlik kısmın hangi güzergâhlar vasıtasıyla taşınacağı noktasında bir mücadele başlamıştır. 1995’te Azerbaycan erken petrolünün taşınacağı güzergahlar konusunda anlaşmalar sağlanırken temel ihraç boru hattında da taraflar şekillenmeye başladı. Projeler arasında en güçlü aday Bakü-Ceyhan petrol hattı olması Türkiye ve Rusya arasında kıyasıya bir rekabete neden oldu.⁹⁶

Harita 1.6. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana Petrol Boru Hattı

Kaynak: <http://www.tasam.org/Image/serk1.JPG>

⁹⁵ Yalçınkaya, A., a.g.k., s.232.

⁹⁶ Aras, O.N., Azerbaycan’ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi, İstanbul, 2008, s.79-80.

Azeri petrolünün taşınması ile ilgili üç önemli proje ön plana çıkmıştır. Birincisi, kuzey hattı denilen, Azerbaycan-Dağıstan-Çeçenistan-Rusya(Novorossisk) güzergahı; ikincisi ise Gürcistan'dan Karadeniz'e ulaşan yol, son hat ise batı hattı olarak adlandırılan Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye hattı olmuştur.⁹⁷ Bu petrol boru hattı güzergâhının belirlenmesinde Türkiye ve Rusya arasında ciddi bir rekabet yaşanmıştır. Rusya, Bakü-Novorossisk hattını önermiştir fakat bu hattın güzergâhı üzerinde Çeçenistan'ın olması hattın güvenliği açısından sakınca teşkil etmekteydi. Rus-Çeçen savaşları tüm tarafları korkutmuştu. Ayrıca, petrol ve doğalgaz taşıyan tankerlerin İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndan geçişi hem boğaz trafiği açısından hem de çevre güvenliği açısından bir tehlike oluşturabilirdi.

Bakü-Tiflis-Ceyhan maliyeti en pahalı hat olarak gözükmese de diğer alternatiflere göre ekolojik önemi, siyasi ve stratejik önemi anlamı yanında en ekonomik hat olarak da gündeme gelmektedir. Bakü- Novorossisk hattının güvensiz oluşu, Bakü-Süpsa hattının onarımı ve maliyeti, ABD ve petrol şirketleri tarafından desteklenen, istenilen Bakü-Tiflis Ceyhan boru hattını ön plana çıkarıyordu. Aynı zamanda Bakü-Tiflis-Ceyhan bir ara menzil olarak da değerlendirilebilir. Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan petrol ve doğalgazının Gürcistan ve Türkiye üzerinden uluslararası pazara ulaştırılması hem bu ülkeler için hem de ABD için bir zafer olacaktı. Çünkü Kafkasya ve Orta Asya ekonomik olarak Rusya'ya alternatif bulmuş olacaktı ve İran ise bölgede etkin olma fırsatını kaybedecekti.

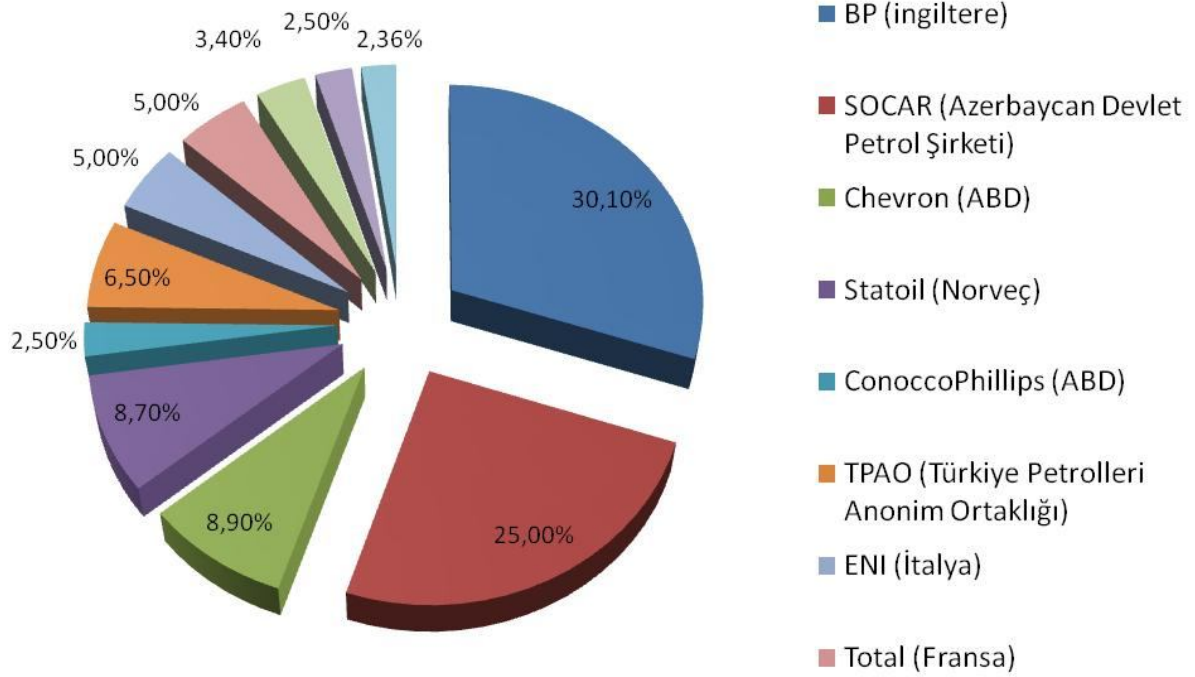
Bu mücadelenin ardından 1998'de Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan ve Gürcistan devlet başkanları Ankara'da bir deklarasyon imzalayarak Bakü-Tiflis-Ceyhan hattının ana hat olarak gerçekleşmesine yönelik kararlılıklarını tekrardan belli etmişler ve bu hattın hayata geçirilmesi için gerekeni yapacaklarını taahhüt etmişlerdir. Bir yıl sonraki AGİT Zirvesi'nde Bakü-Tiflis-Ceyhan ana petrol boru hattına yönelik birçok antlaşma ve protokol imzalanmıştır. Bu tarihte yaşanan bir diğer gelişme ise ABD Başkanı Clinton da Azerbaycan, Türkiye Gürcistan ve Kazakistan cumhurbaşkanları tarafından imzalanan İstanbul Deklarasyonu'na gözlemci olarak imza atmıştır.

2004 yılına geldiğimizde ise BTC'ye karar kılma adına Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan arasında ilk resmi adım atılmıştır. İstanbul'daki AGİT Zirvesi'nde bir araya gelen üç ülkenin cumhurbaşkanları Azeri petrolünün Ceyhan'a aktarılmasını öngören anlaşmaya

⁹⁷ Demir, A.F., a.g.k., s.260.

imza atmışlardır. Kazakistan da yeterli olması halinde bu hattı kullanacağını taahhüt etti. Bakü-Tiflis-Ceyhan projesinde yer alan petrol şirketlerinin payları şu şekildedir:⁹⁸

Grafik 1.1. Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Hattı Petrol Şirketleri ve Payları

Azerbaycan, Türkiye ve Gürcistan Cumhurbaşkanlarının katılımı ile 18 Eylül 2002’de Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının temel atma töreni yapılmıştır. Nisan 2002’de Kafkas Zirvesi çerçevesinde Türkiye ve Gürcistan Cumhurbaşkanları Trabzon’da bir araya gelmişlerdir. Bu zirvede, örgütlü suçlar ve terörle mücadele alanındaki işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Şevardnadze, bu anlaşmanın başka bir ülkeye karşı olmadığını, amaçlarının sadece Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı’nın güvenliği olduğunu belirtmiştir.⁹⁹

Şubat 2004’te finans paketi tamamlanan BTC petrol boru hattı 28 Mayıs 2006’da ilk Azerbaycan petrolünü Ceyhan limanına taşımıştır. Resmi açılışı 13 Temmuz 2006’da yapılan hat uluslar arası piyasalara petrol ihraç etmeye 2 Haziran 2006’da başlamıştır. BTC, 2006 yılında 9,4 milyon ton, 2007’de ise 28 milyon ton petrol ihraç etmiştir. Hattın tam kapasiteye

⁹⁸ Aras, O.N., a.g.k., s.85-86.

⁹⁹ Demir, A.F., a.g.k., s.127-128.

ulaşması durumunda dünya petrol arzının yaklaşık %1,3'ü BTC tarafından nakledilmiş olacaktır.¹⁰⁰

4.3. Dağlık Karabağ Sorunu

Azerbaycan ve Ermenistan arasında hala sürmekte olan Dağlık Karabağ sorunu, 1987 yılı sonbaharından itibaren Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesinde yaşayan Ermenilerin ayrılıkçı talepleri gündeme getirmeleri ve bu taleplerinin Ermenistan tarafından desteklenmesi ile ortaya çıkmıştır.¹⁰¹ 1991'de SSCB'nin dağılması ve Azerbaycan ile Ermenistan'ın bağımsızlık kazanmasıyla iki ülke arasındaki gerilim artmıştır. Hukuki olarak Azerbaycan toprakları içinde yer alan fakat Ermenilerin çoğunlukta olduğu Dağlık Karabağ bölgesindeki sorun, Azerbaycan ve Ermenistan'ın dış politikasında belirleyici ve en önemli unsurlardan biri olmuştur.

Dağlık Karabağ ile Karabağ bölgesi birbirinden farklı coğrafi konumları ifade etmektedir. Azerbaycan'da Kür ve Aras ırmakları ile günümüzde Ermenistan sınırları içerisinde yer alan Gökçe Gölü arasındaki dağlık bölge ile bu bölgeye bağlı ovalardan oluşan bölgenin adı olan Karabağ aynı zamanda 17. Yüzyılda bu topraklar üzerinde kurulan bir Azerbaycan Türk Hanlığı'nın da ismidir. Tarihi Karabağ'ın yaklaşık dörtte biri kadar olan Dağlık Karabağ bölgesi ise Karabağ'ın (18.000 km²) sadece 4392 km²'lik kısmını teşkil etmektedir. Karabağ; Ağdam, Tarter, Yevlah, Füzuli, Beylegan, Kubatlı, Cebail, Mingecevir, Agcabedi, Hocavend, Bedre, Suşa, Hankendi, Laçın, Kelbecer, Hanlar, Gorus, Akdere, Zengeur, Hadrut rayonlarından oluşmaktadır. Dağlık Karabağ ise Hankendi merkez olmak üzere Suşa, Akdere, Hadrut, Hocavend ve Askeran rayonlarından oluşmaktadır.¹⁰² Bu yüzden Dağlık Karabağ ile Karabağ'ı birbirine karıştırmamak gerekir.

Ayrıca, Karabağ önemli bir jeopolitik konuma sahiptir. Bölgenin önemi, Azerbaycan'ın diğer bölgeleriyle birlikte İran ve Ermenistan'ı da kontrol edecek bir konuma

¹⁰⁰ Aras, O.N., a.g.k. s.86-87.

¹⁰¹ Cabbarlı H., "Dağlık Karabağ Sorununun Çözümünde Son Gelişmeler", Stratejik Analiz, Ankara, 2005, Sayı.5, s.11.

¹⁰² Aslanlı, A. "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", Avrasya Dosyası, 2001, Cilt:1, No:7, İlkbahar s.393-394.

sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Karabağ bölgesi bu stratejik öneminden dolayı yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti ile İran arasında rekabete neden olmuştur.

Dağlık Karabağ sorununun kökenlerini 1905'lere kadar dayandırmak mümkündür. Bakü'de bir Müslüman Türk'ün Ermenistan tarafından öldürülmesiyle başlayan çatışmalar 1917'de Bolşevik İhtilali'nden sonra Ermenilerin Karabağ üzerinde hak iddia etmeleri ile devam etmiştir. 1919'da Mondros Mütarekesi bağlamında bölgeye giren İngilizler ise Karabağ'ı Azerbaycan topraklarına dahil etmiştir. 1920'de bölgeye giren Kızıl Ordu, Azeri ordusunu yenilgiye uğratarak Karabağ ve Nahçıvan'ı Ermenistan'a vermiştir. Fakat TBMM ile Rusya arasında 1921'de yapılan anlaşma ile iki bölge tekrardan Azerbaycan'a iade edilmiştir. 1923 yılında SSCB, Dağlık Karabağ'a özerklik verilmesi şartıyla Azerbaycan'a bağlı kalmasını onaylamıştır ve 1923'te Dağlık Karabağ Özerk Cumhuriyeti kurulmuştur.

1987 yılında Dağlık Karabağ'da çıkan bir idari kriz sonucunda Ermenistan'da, Dağlık Karabağ ve Nahçıvan'ın kendilerine geri verilmesi yönünde protestolar başlamıştır. 1988'de ise yapılan tacizler sonucunda Dağlık Karabağ'da yaşayan birçok Azeri evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Ocak 1988'de Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi (DKÖB) yönetimi ve Ermeni Sovyeti Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanması için 80.000 kişi tarafından imzalanan bir dilekçeyi Moskova yönetimine sunmuştur. Şubat 1988'de Ermenistan'ın başkenti Erivan'da Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ üzerindeki kontrolünü protesto etmek amaçlı gösteriler ve protestolar yapılmıştır.¹⁰³ Mart 1988'de SSCB Yüksek Sovyeti, Dağlık Karabağ'ın bu talebini reddetmiştir ve bunun üzerine Haziran 1988'de Ermenistan Yüksek Sovyeti Dağlık Karabağ ile birleşme kararı almıştır. Fakat bu karar Azerbaycan Yüksek Sovyeti tarafından reddedilmiştir ve böyle bir kararın Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü ve Sovyet Anayasası'nın ihlali olacağını belirtilmiştir. Bu gelişmeler sonucunda SSCB Yüksek Sovyeti bir karar alarak Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'a bağlı kalmasını onaylamıştır.¹⁰⁴ Gerginliğin iyice tırmanmasından sonra 1989'da SSCB Yüksek Sovyeti, DKÖB'nin yönetimini geçici bir süreliğine Azerbaycan'dan alarak Moskova'ya bağlamıştır.¹⁰⁵ 15 Eylül 1989'da Azerbaycan Yüksek Sovyeti Dağlık Karabağ'ı yöneten SSCB Geçici Komitesini lağvederek Karabağ

¹⁰³ Başer, B., "Third Party Mediation in Nagorno Karabakh: Part of the Cure or Part of the Disease", Journal of Central Asian & Caucasus Studies, Ankara, 2008, Vol.3, No:5, s.87.

¹⁰⁴ Demir, A.F., a.g.k., s.162.

¹⁰⁵ Aslanlı, A., a.g.m., s.401.

yönetiminin Azerbaycan'a iadesi kararını almıştır.¹⁰⁶ Bu gelişmeler neticesinde Dağlık Karabağ'da nüfusun yaklaşık % 70'ini oluşturan Ermeniler Dağlık Karabağ'ın kontrolünü ele geçirmişlerdir.

10 Aralık 1991'de bağımsızlık kararı alan Dağlık Karabağ Ermenileri'nin daha sonra BDT'ye yaptığı üyelik başvurusu reddedilmiştir. 1992'de Rus birliklerinin bölgeden çekilmesi ile iki ülke arasındaki gerginliği savaşa dönüştürmüştür. Bu sırada Azerbaycan'da RF'ye karşı ihtiyatlı bir politika izleyen Elçibey'in iktidara gelmesinin ardından Moskova tarafından desteklenen Ermeniler savaşı kazandı. Bu savaşın neticesinde Dağlık Karabağ bölgesi Ermeni olmayan ve azınlıkta olan Azeri Türklerinden arındırılmıştır. Ermeniler 1993-1994 yıllarında Dağlık Karabağ'ı ve bölgeyi Azerbaycan ile bağlayan toprakları işgal etmiştir. Dağlık Karabağ'da 5 rayon (Hankendi, Ağdere, Şuşa, Hocalı, Hocavend) ve çevresinde de 7 rayon (Kelbecer, Laçın, Kubatlı, Zengilan, Cebrail, Füzuli, Ağdam) olmak üzere günümüzde Azerbaycan topraklarının % 20'si Ermenistan'ın işgali altındadır. Azerbaycan'ın işgal edilen rayonlarından Azerbaycan'a giden ve evlerinden edilen 1 milyon Azeri, mülteci konumundadır.¹⁰⁷ Ermenilerin Azerbaycan topraklarında yaptıkları işgalleri genel olarak değerlendirmek gerekirse, 1991'de başlayıp 1993'e kadar sürmüştür. Azerbaycan ve Ermenistan 1994 yılında Moskova'da iki ülke arasında imzalanan ateşkes ile sona ermiştir. 1994'ten 2001 yılının sonuna kadar geçen zaman zarfında ufak tefek çatışmaların dışında büyük bir çatışma ya da savaş yaşanmamıştır.

4.4. Acaristan, Güney Osetya ve Abhazya Sorunları

SSCB'nin çöküşü ile 1991 yılında bağımsızlığını ilan eden ve Güney Kafkasya'nın etnik açıdan en sorunlu ülkesi olan Gürcistan, bağımsızlıktan sonraki süreçte, Acaristan'daki idari ve ekonomik sorunlarla, Güney Osetya ve Abhazya'daki milliyetçi hareketler ve bağımsızlık talepleriyle uğraşmıştır. Bu soruna sadece Gürcistan'da değil Güney Kafkasya'nın en önemli ülkesi konumunda olan Azerbaycan'da da karşılaşmak mümkündür. Acaristan'daki sorunu çözüme kavuşturan Gürcistan yönetimi aynı başarıyı Güney Osetya sorununda sağlayamamıştır. Saakaşvili'nin öngörülerinin gerçekleşmemesi Güney Osetya'nın yanı sıra Abhazya'nın da bağımsızlığı ile neticelenmiştir.

¹⁰⁶ Yanar, S., Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya, İstanbul, 2002, s.180.

¹⁰⁷ Sapmaz, A., a.g.k., s.68.

4.4.1. Acaristan Sorunu

Acara Özerk Cumhuriyeti, Gürcistan'a bağlı, Karadeniz sahilinde ve Türkiye sınırında yer alan bir özerk cumhuriyettir. Sovyetler Birliği döneminde Adjarska Avtonomya Sovetskaya Sotsialiticheskaya Respublika olan Acaristan'ın yüz ölçümü yaklaşık 3000 km² olup nüfusu 400.000 civarındadır. Acaristan'ın başkenti olan Batum'un Tiflis'e olan uzaklığı, Trabzon'a olan uzaklığının beş katıdır. Acara halkının büyük bir bölümünü oluşturan ve bölgeye ismini veren Acarlar İslamiyet'i kabul etmiş olan Gürcülerdir. Acaristan'daki Müslüman Gürcüler, Osmanlı Devleti ve Rusya arasında yaşanan 93 Harbi'nden sonra bölgenin Rusya'ya bağlanması üzerine Türkiye'ye göç etmiştir.¹⁰⁸ Büyük çoğunluğu Müslüman olan Acaristan nüfusunun % 80'i Gürcü, % 10'u Rus ve % 5'i Ermeni'lerden oluşmaktadır.¹⁰⁹

Acaristan'ın özerkliği konusu ilk defa Kars Antlaşması ile gündeme gelmiştir. 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması'nın 6. maddesine göre; *Türkiye Batum Livasına ilişkin topraklar ile Batum kenti ve limanı üzerindeki egemenlik haklarını, her topluluğun kültürel ve dinsel haklarını sağlayacak ve bu halkın yaşadığı yerlerde isteklerine uygun bir tarım toprakları rejimi kurma imkanına sahip olacak şekilde geniş bir yönetsel özerkliğe kavuşması şartıyla Gürcistan'a devretmeyi kabul etmiştir.*¹¹⁰ Dolayısıyla, Türkiye'nin anlaşmanın 6. Maddesi gereğince Acaristan üzerinde garantörlük hakkı vardır. 1937 yılında SSCB tarafından Gürcistan Yüksek Sovyeti'ne bağlı bir özerk cumhuriyet olarak tanınan Acaristan, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ile Gürcistan'a bağlı özerk bir cumhuriyet olarak varlığını devam ettirmiştir.

1991 yılında SSCB'nin çöküşü ile bağımsızlığını ilan eden Gürcistan, Güney Osetya ve Abhazya'da yaşadığı ayrılıkçı hareketleri Acaristan'da yaşamamıştır. Acaristan'ın hiçbir zaman Gürcistan'dan bağımsızlık talebi olmamıştır. Acara halkı aynı etnik kökenden oldukları Gürcistan'dan ayrılmak istememiştir. Gürcistan'daki Gürcüler ile Acaristan'daki Gürcüler arasındaki tek fark Acaristan'daki Gürcü'lerin büyük bir kısmının Müslüman olmasıdır. Gürcistan ile Acaristan arasındaki anlaşmazlıklar daha çok ekonomik ve idari

¹⁰⁸ Yalçınkaya, A., a.g.k., s.198.

¹⁰⁹ Sapmaz, A., a.g.k., s.77.

¹¹⁰ Mert, O., a.g.k., s.58.

konulardan kaynaklanmaktadır. Gürcistan, Güney Osetya ve Abhazya'daki çatışmalarla uğraşırken çatışmalardan uzak kalan Acaristan güçlenmeye başlamıştır. Böylelikle Acaristan Özerk Cumhuriyeti Yüksek Konsey Başkanı Aslan Abaşidze hem merkezi hükümette hem de merkezi yönetimde güç kazanmaya başlamıştır.

Siyasal hayatta gittikçe güçlenen Abaşidze'nin kazandığı gücün iki kaynağı vardır. Bunlardan birincisi; Ekonomik olarak, Sarp Sınır Kapısı ve Batum Limanı'nı gelirlerinin merkezi hükümet tarafından kontrolünü ve paylaşılmasını engellemiştir. Bununla birlikte Acara halkının ödediği vergileri merkezi hükümete göndermeyerek mali anlamda güç kazanmıştır. İkincisi ise idari alanda Acaristan özerk yönetimi, merkezi hükümetin yetki alanına giren pek çok konuda bağımsız kararlar alarak yetki alanını genişletmiştir. Gümrük, savcılık gibi kurumlara ilişkin yapmış olduğu düzenlemelerle bu kurumları kendi denetimi altına almıştır.¹¹¹

Gürcistan'da Gül Devrimi ile iktidara gelen Saakaşvili ilk olarak Acaristan sorununa eğilmiştir. Göreve gelen genç lider bir kilise ayininde ülkeyi birleştirme yönündeki kararlılığını ortaya koymuştur ve ülkesinde olağan üstü hal ilan eden ve seçimleri boykot edeceğini ilan eden Abaşidze'nin üzerine gitmiştir. İki lider arasındaki gerginlik 28 Mart'ta düzenlenen parlamento seçimlerinde tırmanmıştır. Daha sonra da izlediği politika nedeniyle halkın desteğini de kaybeden ve muhalefet karşısında tutunamayan Abaşidze, 5 Mayıs 2004'te ülkesini terk ederek Rusya'ya sığınmıştır.¹¹² Böylelikle Saakaşvili, Acaristan sorununun çözümünden başarıyla ayrılmıştır ve Gürcistan'ın bütünlüğünü sağlamaya yönelik ilk adımı atmıştır. Fakat Güney Osetya ve Abhazya sorunlarında aynı başarıyı gösteremeyen Saakaşvili müthiş bir siyasi hata yaparak ülkesinin bütünlüğünü sağlamaya çalışırken parçalanmasına neden olmuştur.

4.4.2. Güney Osetya Sorunu

Kafkas Dağları'nın kuzey ve güney yamacında yaşayan Osetinler, Hint-Avrupa ırkına mensup İran kökenli bir Kafkas halkıdır.¹¹³ SSCB'nin dağılması ile Kuzey ve Güney

¹¹¹Ağacan, K., "Acaristan Sorunu ve Saakaşvili'nin Mevzi Kazanımı", Stratejik Analiz, Ankara, 2004, Sayı.28, s.60.

¹¹²Sapmaz, A., a.g.k., s.79.

¹¹³Tavkul, U., Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya, İstanbul, 2002, s.77.

Osetya'yı ayıran Kafkas sıradağları Osetliner için aniden devlet sınırına dönüşmüştür. Güney Osetya, Büyük Kafkas Dağları'nın güney eteklerinde kalan 3900 km²'lik bir alanı kapsamaktadır. Başkenti 34.000 nüfusu olan Şinvali (Tskhinvali) kentidir. Ocak 1990 sayımlarına göre nüfusu 100.000 olan Güney Osetya'nın % 66'sını Osetler, % 29'unu Gürcüler oluşturmaktadır.¹¹⁴

Büyük Kafkas Dağları'nın kuzey ve güneyinde yaşayan Osetler, perestroyka ve glasnost süreçleriyle beraber Oset ulusçuluğunun temel hedefi olan, güneyde ve kuzeyde yaşayan Osetleri bir çatı altına toplamaya yönelik "Büyük Osetya Projesi"ni gündeme getirmiştir ve Gürcistan'ın SSCB'den ayrılması durumunda Osetler'in de SSCB'ye bağlanmak istediklerini belirtmiştir.¹¹⁵ Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Kuzey Osetya, RF'yi oluşturan cumhuriyetlerden biri olurken, Güney Osetya, Gürcistan sınırları içinde kalmıştır. Kuzey Osetya ile birleşmek isteyen Güney Osetya, Kasım 1990'da bağımsızlığını ilan etmiştir. Bunun üzerine 20 Kasım 1990'da bağımsızlığını ilan eden Gürcistan Parlamentosu, Aralık 1990'da Güney Osetya'nın özerk statüsünü kaldırarak bölgeyi doğrudan Tiflis yönetimi altına sokmuştur. Ocak 1991'de Gürcü birliklerin Şinvali'ye girmesiyle birlikte Güney Osetya'da iç çatışma başlamıştır. Mart 1991'de ateşkes sağlanmış, Gürcistan aynı yıl içinde bölgenin özerkliğini kaldırınca çatışmalar yeniden alevlenmiştir.¹¹⁶ Gürcü ve Oset güçleri arasındaki yaşanan bu çatışmalar boyunca, yaklaşık 12.000¹¹⁷ kişi Güney Osetyalı Kuzey Osetya'nın başkenti Vladikavkaz'a göç etmiştir.

Taraflar arasındaki çatışmaya neden olarak Osetlerin SSCB'ye bağlı kalmak istemesine rağmen, Gürcistan'ın bağımsızlığı savunması gösterilirken; Gürcüler Osetleri Gürcistan'ın tamamının Sovyetler tarafından işgal edilmesi için bahane olabilecek bir komünist beşinci kol olarak görmekteydiler.¹¹⁸

1992 yılında Gürcistan'da göreve gelir gelmez ilk iş olarak Güney Osetya'nın özerkliğini kaldırarak ve çatışmaların şiddetlenmesine neden olan milliyetçi lider Gamsahurdia'nın devrilmesi ve ülkeyi terk etmesiyle iktidara Eduard Şevardnadze gelmiştir.

¹¹⁴Mert, O., a.g.k., s.61.

¹¹⁵Ağacan, K., a.g.m., s.42-43.

¹¹⁶Mert, O., a.g.k., s.61.

¹¹⁷Tavkul, U., a.g.k., s.81.

¹¹⁸Yapıcı, M.İ., "Kafkasya'nın Sorunlu Bölgesi: Güney Osetya", Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları, Ankara, 2007, Cilt:2, Sayı:3, s.76.

1992 baharında çatışmaların şiddetlenmesi üzerine RF Devlet Başkanı Yeltsin ile Şevardnadze bir araya gelerek çatışmaların durdurulması için Dagimos Antlaşması'nı imzalamıştır. Ateşkesin sağlanması ile RF, Gürcü ve Oset güçlerinden oluşan barış gücü bölgede konuşlanmaya ve sınır güvenliğini sağlamaya başlamıştır.

1995 yılında Gürcistan anayasası değiştirilmiş ve Güney Osetya'nın özerk statüsü yeniden kaldırılmıştır. Bölge, Güney Osetya'nın başkenti olan Şinvali adıyla tekrardan Tiflis'e bağlanmıştır.¹¹⁹ Bu yeni anayasa ile Güney Osetya'ya sadece kültürel özerklikler tanınmıştır.¹²⁰

16 Kasım 1996'da Güney Osetya'da yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Ludvig Cibirov, 27 Ağustos 1996'da Kuzey Osetya'nın başkenti Vladikavkaz'da Şevardnadze ile bir araya gelmiştir. Kasım 1997 ve Haziran 1998'de tekrar bir araya gelen iki lider bu görüşmelerde iki yönetim arasında iş birliğine yönelik ufak adımlar atmıştır; elektrik arzı, yolların yeniden yapılandırılması, tarımda gerçekleştirilecek sulama programları, hukukun uygulanması vb. konularda iş birliği yapılması öngörülmüştür. Gürcistan ve Güney Osetya liderleri 1998 yılındaki son görüşmelerinin ardından 2004 yılına kadar hiçbir yerde bir araya gelmemişlerdir.¹²¹ Güney Osetya'da 8 Nisan 2001'de bir referandum yapılmıştır ve yeni anayasa yürürlüğe konmuştur. 6 Aralık 2001'de yapılan seçimlerde, Cibirov'a göre daha sert politikalar izleyen Edvard Kokoyev devlet başkanı seçilmiştir.¹²²

Kadife Devrim ile iktidara gelen Saakaşvili, Gürcistan için ekonomik çöküntüden çıkmanın yolunu, yolsuzluğu yok etmek ve merkezin kontrolüne girmeyen ayrılıkçı bölgeleri yeniden merkeze bağlamak, kısacası ülkeyi toparlamak olarak görüyordu.¹²³ Saakaşvili iktidara geldiğinde belirlediği ilk hedefi, ayrılıkçı bölgeleri yeniden Tiflis'e bağlamaktı. Mayıs 2004'te Abaşidze'nin istifası ile Acaristan sorununu çözüme kavuşturan Saakaşvili, Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne yönelik ilk adımı atmıştır. Acaristan sorununda başarılı olan Saakaşvili aynı başarıyı Abhazya ve Güney Osetya sorununda da sağlayacağını düşünmüş,

¹¹⁹ Tavkul, U., a.g.k., s.82.

¹²⁰ Çolakoğlu, S., "Türkiye- Gürcistan İlişkileri", Stratejik Öngörü, 2005, s.30.

¹²¹ Yapıcı, M.İ., a.g.m., s.80.

¹²² Demir, A.F., a.g.k., s.193.

¹²³ Yapıcı, M.İ., a.g.m. s.81.

çözümü Abhazyaya sorunundan daha kolay olan Güney Osetya sorununa eğilmeyi tercih etmekte aramıştır.

Saakaşvili, Güney Osetya operasyonunda iki temel hipotez ile hareket etmiştir. Bunlardan birincisi, kaçakçılığa karşı kampanya yürütmek; ikincisi ise Oset halkına insani yardımlar yaparak sempatilerini kazanmak olmuştur. Fakat Saakaşvili'nin bu hipotezleri başarısızlık ile sonuçlanmıştır. Çünkü Saakaşvili bölgedeki kaçakçılığı ve yasadışı ticareti önlemek için Rusya'dan Güney Osetya'ya gelen kaçak malların satıldığı Ergneti pazarının kapatılması ve kaçakçılığa karşı özel kontrol noktaları oluşturmaları, Osetler tarafından başkent Şinvaliye yapılmış bir askeri hareket olarak algılanmıştır. Bu yüzden Oset halkı ekonomik hayatında çok önemli bir yer tutan Ergneti pazarının kapatılmasından dolayı da Tiflis'i suçlamıştır. Saakaşvili ayrıca Oset halkının gönlünü kazanmak için halka emekli maaşları dağıtmış, çiftçilere bedelsiz gübre vermiş ve ücretsiz tıbbi yardım sağlamıştır. Fakat Tiflis tarafından yapılan tüm bu yardımlar Oset halkı tarafından şüpheyle ve güvensizlik ile karşılanmıştır.

Bu arada Güney Osetya'da yapılan parlamento seçimlerini kazanan Kokoev, Güney Osetya'da yönetimi ele geçirmiştir. Gürcistan'a karşı sert politikaları olan Kokoev, kaçakçılığa karşı yapılan operasyonları ve insani yardımları eleştirmiş ve Gürcistan ile ilişkilerini tamamen kopardığını açıklamıştır. Bu tepki Oset halkının Kokoev'e olan desteğini ve Tiflis yönetimine karşı olan olumsuz tepkiyi arttırmıştır. Bu tepkiler 11-12 Ağustos tarihinde tekrardan çatışmaya dönüşmüştür. 13 Ağustos'ta taraflar arasında ateşkes ilan edilmiştir fakat görüşmelerin hemen sonrasında çatışmalar yeniden başlamıştır. Bu çatışmalarda toplam 17 Gürcü ve 5 Oset hayatını kaybetmiştir. 17 Ağustos'ta tekrar ateşkesin sağlanmasıyla birlikte taraflar arasında tampon bölge kurulması kararlaştırılmıştır ve bu bölgenin de Rus barış gücü ve AGİT tarafından kontrol edilmesi konusunda karara varılmıştır. Bir gün sonra da Ortak Kontrol Komisyonu tarafından bir araya getirilen taraflar, çatışma bölgesinin askersizleştirilmesi üzerine karar alınmıştır.¹²⁴

Ateşkes sonrasında taraflar arasında ufak çatışmalar devam etmiştir. 2008'in başında tekrardan gerilmeye başlayan ilişkiler, 7 Ağustos 2008'de Gürcü birliklerinin Şinvali'ye girdiğini ve şehri kontrol altına aldığını açıklamasıyla Tiflis ve Güney Osetya yönetimi

¹²⁴ Yapıcı, M.İ., a.g.m. s.86.

arasında savaş resmen başlamış oldu. Rus birliklerinin desteği ile Gürcü kuvvetlerini geri püskürten Osetler, savaş sonunda yapılan ateşkesin sonrasında ilk olarak Rusya tarafından tanınacak olan bağımsızlıklarını resmen ilan etmiştir.

RF, Güney Osetya'nın Kuzey Osetya ile birleşmesin sıcak bakmamaktadır. Zira birleşen ve güçlenen Osetya ileride bağımsızlık arayışları içinde olabilir ve Kuzey Kafkasya'da birçok problem yaşayan RF'ye bir yeni problem daha ekleyebilir. Ayrıca RF, Güney Osetya'nın kendine bağlanması ile Gürcistan üzerindeki bir baskı unsurundan mahrum olacaktır.¹²⁵ Güney Osetya Savaşı'nda da gördüğümüz gibi Rusya bölgedeki çıkarları doğrultusunda Güney Osetya'yı Gürcistan karşısında desteklemiştir.

4.4.3. Abhazya Sorunu

SSCB sonrası dönemde, artan milliyetçi akımlardan etkilenen Gürcistan içindeki bir diğer bölge ise Abhazya'dır. Abhazya Özerk Cumhuriyeti, Gürcistan'a bağlı ve SSCB'nin dağılmasından itibaren fiilen bağımsız bir ülkedir. Sovyet dönemindeki ismi Abhazskaya Avtonomnaya Sovetskaya Sotsialistiçeskaya Respublika'dır. Başkenti, Suhumi kenti olan Abhazya'nın yüzölçümü 8600 km²'dir.¹²⁶ Karadeniz'in kuzeydoğusunda yaşayan Abhazlar'ın çoğunluğunu Sunni Müslümanlar, geri kalan kısmını ise Katolik Hristiyanlar oluşturmaktadır. Kafkasya'nın en köklü milletlerinden olan Abhazlar kendilerine has Abhazca'yı kullanmaktadırlar.

Tıpkı Acaristan'da olduğu gibi 93 Harbi'nden sonra bölgenin nüfus yapısında değişiklikler yaşanmaya başlamış ve Abhazlar'ın büyük bir bölümü Osmanlı İmparatorluğuna göç etmiştir. Göç edenlerin yerlerine Batı Gürcistan'dan gelen Gürcüler yerleştirilmiş fakat buna rağmen Çarlık Rusyası yıkıldığında Abhazya'da Abhazlar çoğunlukta kalmıştır.

Abhazya Parlamentosu, 25 Ağustos 1990'da yapılan oturumda Gürcistan'dan ayrıldığını ve bağımsız bir cumhuriyet olduğunu ilan etmiş ve 23 Temmuz 1992'de de Abhazya'nın SSCB'ye bağlı bir cumhuriyet olduğunu kabul eden 1925 Anayasasını tekrardan

¹²⁵ Kuloğlu, A., "Türkiye Kafkasya'yı İhmal Etmemeli", Stratejik Analiz, Ankara, 2004, Sayı.53, s.10.

¹²⁶ Yalçınkaya, A., a.g.k., s.181-182.

yürürlüğe koymuştur. Bu gelişmelerin ardından Ağustos 1992’de Gürcistan ordusu Abgazyayı işgale başlamıştır. Kuzey Kafkasya halkları bu mücadelede Abhazyaya tarafında yer almıştır. RF ise Kuzey Kafkasya halkları ve Abhazyanın isteğiyle konuya taraf olmuştur ve zaman zaman Abhazyaya zaman zaman da Gürcistan tarafında yer almıştır. RF’nin arabuluculuğu ile 27 Temmuz 1993’te Soçi’de ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın uygulanmasını denetlemek üzere sivil katılımcıların yanı sıra 88 askerin de katılımıyla BM Gözlemci Misyonu (UNOMIG-United Nations Observer Mission in Georgia) oluşturulmuştur. Ancak Gürcü kuvvetlerinin çekilme konusunda süreci yavaş kullanması nedeniyle çatışmalar yeniden başlamıştır. Çatışmalar sonucunda Abhazlar Suhumi’yi ele geçirmiş ve Gürcistan-Abhazyaya sınırı, İnguri Nehri olarak belirlenmiştir.¹²⁷ Çatışmalar neticesinde Abhazyadaki Gürcülerin büyük bir bölümü kaçmak zorunda kalmıştır ve yerlerine Abhaz asıllılar yerleştirilmiştir.

1993-1997 yılları arasında BM, AGİT ve RF’nin inisiyatifiyle Abhazyaya sorunun çözümüne ilişkin 350 konferans ve görüşme yapılmış ve 400 kadar belge kabul edilmiş olmasına rağmen sorunun çözümünde gözle görülür bir ilerleme kaydedilememiştir.¹²⁸ 14 Ağustos 1997’de Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnadze ile Abhaz lider Vladislav Ardzinba’nın ortak yayınladıkları Tiflis Deklarasyonu ile taraflar sorunun çözümüne yönelik silaha başvurmayacaklarını ve barışçıl yollarla soruna çözüm arayacaklarını beyan etmiştir.¹²⁹

Gürcü-Abhaz anlaşmazlığının temelinde Abhazyanın statüsü ne olacak hususu yatmaktadır. Abhazlar tam bağımsızlık isterken, Gürcüler buna karşı çıkarak Gürcistan’ın toprak bütünlüğünün sağlanmasından yanadır. Ayrıca Gürcistan, federasyon ve konfederasyon sistemine sıcak bakmaktadır. Diğer önemli sorun ise mültecilerin durumudur. Çatışmalar esnasında yaşadığı yerleri terk etmek zorunda kalan Gürcülerin Abhazyaya geri dönüşü sürüncemede kalmaktadır. Abhazlar, Gürcülerin geri dönüşü için ön koşul olarak egemenliklerinin tanınmasında ısrar ederken, Gürcüler geri dönüşün Abhazyaya ile federal özerklik antlaşması imzalandıktan sonra olmasını istemektedirler. Gürcistan Devlet Başkanı Şevardnadze, bölgede RF politikalarının baskısını azaltmak için BDT (Rus) barış gücünün uluslararası barış kuvvetiyle yer değiştirmesini ya da böyle bir kuvvetle desteklenmesini

¹²⁷ Sapmaz, A., a.g.k., s.73.

¹²⁸ Mert, O., a.g.k., s.54.

¹²⁹ Demir, A.F., “Türkiye’nin Güney Kafkasyaya Yönelik Dış Politikası”, Türk Dış Politikasının Analizi, (Ed. F. Sönmezoğlu), İstanbul, 2004, s.752.

istemektedir. ABD ve BM ise RF'nin tepkisini çekmemek için böyle bir teklife kayıtsız kalmakta; Abhazya ise bu teklifi reddetmektedir. Halihazırda Abhazya Özerk Cumhuriyeti fiili olarak bağımsız bir devlet gibi davranmakta, Gürcü-Abhaz anlaşmazlığı devam etmektedir.¹³⁰

ABD'nin desteği ile 2003 yılı sonunda Kadife Devrim ile Gürcistan'da Saakaşvili'nin iktidarı ele geçirmesi ile Rusya'nın SSCB döneminden miras kalan Gürcistan'ı kontrol mekanizmaları olan özerk bölge ve cumhuriyetler konusunda Saakaşvili yönetimi daha cesur adımlar atmıştır. Göreve gelir gelmez önce Rusya ile sınırı olmayan Acaristan'daki Rusya yanlısı yönetime son veren Saakaşvili Temmuz başında gazetecilere yaptığı açıklamasında, *“Abhazya'yı geri almak için henüz hazır değiliz ancak 2-3 yıl içinde buna da hazır olacağız”*¹³¹ şeklinde yaptığı açıklamasıyla Abhazya'ya ilerleyen yıllarda yapılacak askeri hareketin işaretini vermiştir.

Gürcistan ve Ukrayna'da yaşanan renkli devrimler, Kafkasya ve Karadeniz'de esen batı yanlısı rüzgarlar, 3 Ekim 2004 tarihinde yapılan Abhazya devlet başkanlığı seçimlerinin beklenmedik bir şekilde sonuçlanmasına yol açmıştır. Abhazya'da adeta sessiz bir devrim yaşanmıştır. Seçimleri RF ve Abhaz Ermenileri tarafından desteklenen aday Raul Hacimba kaybetmiş, Abhaz halkının, medyanın, bürokrasinin ve aydınların desteklediği aday olan Sergey Bagaşp kazanmıştır. RF'nin aracılığıyla yapılan anlaşmayla Bagaşp devlet başkanı, Hacimba başkan yardımcısı olmuştur. Her iki lider arasında Abhazya'nın Gürcistan karşısındaki tutumu ve bağımsızlık istemi konusunda görüş farklılıkları bulunmazken, RF'ye yönelik yaklaşımlar farklıdır. Abhaz halkı, yozlaşmış ve RF gölgesinde kalmış bir Abhazya yönetimini reddetmektedir.¹³²

Abhazya da tıpkı Güney Osetya gibi Saakaşvili'nin Ağustos 2008'de Şinvali'ye yaptığı müdahale sonucunda bağımsızlığını kazanmıştır. Güney Osetya ile Gürcistan arasında bir savaş çıkması halinde bu savaşta Gürcistan'a karşı yer alacağını açıklayan Abhazya savaşın başlaması ile bin kişilik bir askeri gücü Gürcü kuvvetlerinin üzerine sürmüştür. Ülkenin bütünlüğünü sağlamaya çalışan Saakaşvili'nin Acaristan'da kazandığı zaferi Güney

¹³⁰ Mert, O., a.g.k., s.55.

¹³¹ Yalçınkaya, A., a.g.k., s. 187.

¹³² Kanbolat, H., *“Abhazya'da Sessiz Devrim: Abhaz Halkı Değişim ve Kimlik İstiyor”*, Stratejik Analiz, Ankara, 2005, Sayı.57, s.73-79.

Osetya'da da kazanacağını düşünmesi fakat öngörülerinin gerçekleşmemesi Gürcistan'ın bütünlüğünü sağlamaya çalışırken parçalanmasına, Güney Osetya ve Abhazya'nın ilk olarak Rusya tarafından tanınacak bağımsızlığını ilan etmesine neden olmuştur.

II. BÖLÜM

ABD ve RUSYA FEDERASYONU'NUN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKALARI

1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ABD ve RUSYA FEDERASYONU'NUN GÜNEY KAFKASYA POLİTİKALARI

1.1. ABD'nin Güney Kafkasya Politikası

SSCB'nin yıkılmasıyla Soğuk Savaş sona ermiş ve tek kutuplu dünyanın yeni lideri belli olmuştur. Bazı otoriteler, Avrasya'da oluşacak bir ittifak ile çok kutuplu sistemin devam edebileceğini savunsa da Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'nin askeri, siyasi ve ekonomik gücünü dengeleyecek bir güç ortaya çıkmamıştır. Tek kutuplu dünyanın yeni lideri ABD, günümüzdeki tek hegemon devlet ve süper güçtür.

Soğuk Savaşın sonucunda ortaya çıkan en önemli sonuç, SSCB'nin (ve onun merkezi olan Rusya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin) ABD karşısında almış olduğu yenilgidir. ABD, komünizmin ideolojik ve SSCB'nin jeopolitik meydan okumalarının aynı zamanda üstesinden gelmiştir.¹³³

ABD, SSCB'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan bu siyasi coğrafyada üç bölgeye önem vermektedir. Birincisi, Rusya'nın Avrupa'daki alternatifi Ukrayna'dır. İkinci bölge, Kafkasya'dır. Kafkasya'da zengin petrol kaynaklarına sahip olan Azerbaycan kilit ülke rolündedir. Üçüncü bölge ise Orta Asya'dır ve buradaki temel aktör Özbekistan'dır.¹³⁴ Bu bağlamda ABD, Taşkent-Bakü-Tiflis-Kiev hattına büyük önem vermektedir. ABD için bölgedeki en önemli tehdit RF ve İran iken en önemli müttefik ise Türkiye'dir.

SSCB'nin çöküşü ile bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan, ABD'nin dış politikasında yeni bir yol açmış oldu. Sovyet döneminde bölgeye yönelik politikalarını "SSCB merkezli" yürüten ABD, artık burayı kendi nüfuz alanına almanın planlarını yapmaya başlamıştır. Kafkasya'nın jeostratejik önemi; Büyük İpek Yolu'nun merkez noktasında bulunması, Uzak Doğu, Orta Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayacak konumda olması ve doğalgaz ve petrol gibi enerji kaynaklarına sahip olması ABD'nin

¹³³ Kissenger, a.g.k., s.781.

¹³⁴ Demir, A.F., a.g.k., s.149.

bölgeye girmesinin temel nedenlerini oluşturmaktadır.¹³⁵ Özellikle de Hazar Denizi petrollerinin uluslararası pazara aktarılırken hangi güzergâhları izleyeceği, güvenli ve istikrarlı bir şekilde ulaştırılması ABD için önem teşkil etmektedir. Ayrıca Körfez ülkelerine olan bağımlılığını azaltmak ve alternatif oluşturmak açısından da Hazar Havzası kaynakları ABD için büyük önem taşımaktadır.

Kafkasya ile hiçbir tarihsel bağı bulunmayan ABD'nin bölgeye duyduğu ilginin iki temel nedeni vardır. Bu ilginin en önemli nedeni ekonomiktir. Diğer nedeni ise jeopolitiktir. ABD, bölgede RF'nin SSCB döneminde olduğu gibi etkinlik kurmasını istememektedir. Ayrıca tehdit olarak gördüğü İran'ı çevreleme politikasını ve dünyanın üçüncü büyük doğal kaynaklarına sahip olan Hazar Bölgesi'ni ancak Kafkasya'da üstünlük sağlayarak kontrol edebilirdi.

1.1.1. Güney Kafkasya'nın ABD Açısından Önemi

ABD'nin bölgeye olan ilgisinin en belirleyici boyutu ekonomik çıkarlardan oluşmaktadır. Bölgenin petrol ve doğalgaz gibi kaynaklara sahip olması ekonomik boyutta görülse de ABD'nin Kafkasya'ya yönelik dış politikasının belirleyici unsurudur. Petrol kaynaklarının işletilmesi ve uluslararası pazara güvenli ve istikrarlı bir şekilde ulaştırılması hem ekonomik hem de politik açıdan önem arz etmektedir.¹³⁶ Hazar petrollerinin ABD'nin kontrolünde olması ABD için çok önemli olan ve enerji ihtiyacının % 40'ını oluşturan petrole artan talebin ve Orta Doğu petrollerine olan bağımlılığın azalmasını ifade etmektedir.

ABD'nin enerji konusundaki "çeşitlendirme politikası"nın amacı; belli bir bölgeye olan bağımlılığın azaltılmasıdır. Bu yolla petrol bölgelerinde ortaya çıkabilecek politik ayaklanmaların, petrol taleplerini etkileyip küresel anlamda bir ekonomik kriz yaratılması ihtimalinin yok edilmesidir.¹³⁷

ABD'nin Kafkaslar'daki hamlelerinin temel hedefi, Hazar petrolü ve doğalgazının kontrolünü sağlamaktır. Tekele yakın konumu ile Batılı sanayi ülkelerine karşı petrolü koz olarak kullanan Arap egemenliğindeki OPEC karteline olan bağımlılıktan kurtulmak için

¹³⁵ Cemilli, E., a.g.k., s.17.

¹³⁶ Demir, A.F., a.g.k., s.151.

¹³⁷ Yapıcı, U., Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları Orta Asya ve Kafkasya, İstanbul, 2004, s.173-174.

ABD bölgeyi yaşamsal çıkar alanı olarak atfetmektedir. Nitekim Washington, Kafkasya'yı hayati çıkarlarının bulunduğu bir bölge", NATO ise "stratejik bölge" olarak ilan etmiştir. Bölgenin ABD için taşıdığı önemi ortaya koyacak bir diğer etken ise büyük kısmını Orta Doğu'dan olmak üzere, 2020'ye kadar toplam enerji talebinin üçte ikisinden fazlasını ithal etmek zorunda olduğudur.¹³⁸

ABD, bölgenin zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olması nedeniyle ve bu kaynakların RF'nin tekeline girmemesi için bölgeye önem vermektedir. Bölgede petrol boru hatlarını kontrol eden RF'nin varlığı ABD'nin bölgedeki çıkarlarını tehdit edecektir. Ayrıca bölgenin stratejik konumu da ABD açısından önem arz etmektedir. RF'yi çevreleyecek ve İran'ı kontrol edecek bir noktada üs edinmek bu devletlerin hareket kabiliyetini yavaşlatacaktır. Güney Kafkasya'nın ABD için önemi birbiriyle yakın ilişki içerisinde olan birçok sebebi içermektedir: Bağımsızlıkların desteklenerek serbest piyasa ekonomisi ve demokrasinin bölge ülkelerinde sağlam temellere oturtulması, bölgesel çatışmalarda arabuluculuk ve işbirliğinin desteklenmesi, bölgede ABD'nin ekonomik güvenliğinin sağlanması, müttefik devletler ile Hazar enerji kaynaklarının dünya pazarına kesintisiz olarak aktarımı, bölgede faaliyet gösteren ABD kökenli şirketlerin çıkarlarının korunması, RF ve İran'ın geleceği ve askeri üslerin durumu bu sebeplerden bazılarıdır.¹³⁹

Günümüzde ABD, Güney Kafkasya ülkelerini RF'ye karşı desteklemektedir. Bu destek eski SSCB coğrafyasında jeopolitik çoğulculuğa verilen destektir. ABD'nin Güney Kafkasya'da uyguladığı politikalar bir anlamda geçmişte SSCB'ye uygulanan "çevreleme politikası"nın RF'ye uygulanmış halidir. ABD bir dönem bu bölgedeki politikalarını RF'nin tepkisini minimize etmek için NATO aracılığıyla uygulamıştır. Güney Kafkasya'nın ABD'nin nüfuz alanı haline gelmesi SSCB'nin kuşatılma çizgisinin Rusya'ya doğru kayarak çevrelenmesi ile aynı anlama gelir. Nitekim Putin'in 2004 yılında yaptığı bir konuşmasında ABD'nin kendilerini izoleye etmeye çalıştığını vurgulamıştır.¹⁴⁰

ABD'nin Irak müdahalesinden sonra, sıradaki ülke olarak nitelendirilen ve zaman zaman gövde gösterisi yaparak açıkça ABD'ye meydan okuyan İran'a yapılacak olası bir askeri müdahalede Güney Kafkasya'da özellikle de İran'ın sınır komşusu Azerbaycan'da

¹³⁸ Erdurmaz, A.S., "ABD'nin Kafkaslardaki Hedefleri", Cumhuriyet Strateji Dergisi, Sayı:46, 2005, s.18.

¹³⁹ Sapmaz, A., a.g.k., s.206-207

¹⁴⁰ Ağacan, K., "ABD'nin Kafkasya Politikası", Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya (Ed. O. Yeşilot), İstanbul, 2005, s.42.

sağlanacak bir askeri üssün ne kadar önemli olacağı aşikârdır. Ayrıca Güney Azerbaycan'daki Türklerin İran rejimine karşı çıkması Azerbaycan açısından önem arz etmektedir. Bu durumda da ABD İran'a yönelik politikalarıyla Kafkasya'da nüfuzunu arttırabilir.

Güney Kafkasya'nın ABD için önem arz ettiği bir diğer konu ise Hazar enerji kaynaklarıdır. Daha da önce belirttiğimiz gibi Hazar havzasındaki kaynaklar ABD için Orta Doğu petrollerine alternatif oluşturacak seviyede olmasa da Orta Doğu petrollerine olan bağımlılığı azaltacaktır. Ayrıca Hazar doğal kaynaklarının uluslararası piyasaya güvenli ve istikrarlı bir şekilde ABD'nin istediği güzergah üzerinden ulaştırılması, Güney Kafkasya'da RF'ye üstünlük sağlanmasıyla gerçekleşebilir.

11 Eylül sonrasında terörizme destek verdiği gerekçesiyle Afganistan'a yönelik düzenlenen askeri operasyon sırasında Orta Asya Cumhuriyetleri'nde birçok üs kuran ABD, Orta Asya'ya kurduğu bu üsleri RF, Çin ya da İran üzerinden destekleyememektedir. Pakistan-Afganistan ile Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan ulaşım koridorunu kullanmaktadır. Bölgeye ulaşımı en az iki hat üzerinden sağlamayı düşünen ABD için Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan ulaşım koridoru stratejik önem taşımaktadır.¹⁴¹ Bununla birlikte deniz aşırı üs ve konuşlandırma ağının yeniden yapılandırılması bağlamında ABD'nin yeni konuşlanma veya ileri operasyon üssü kurmaya çalıştığı ülkeler arasında Gürcistan ve Azerbaycan'ın yer aldığı iddiaları¹⁴² ABD'nin Güney Kafkasya'ya verdiği önemin göstergesidir.

Özetle, Güney Kafkasya ABD için ekonomik ve stratejik açıdan önem arz etmektedir. Hazar enerji kaynaklarının işletilmesi ve uluslararası pazara güvenli ve istikrarlı bir şekilde ulaştırılması hem ekonomik hem de politik açıdan önem arz etmektedir. Hazar petrolü ve doğalgazının ABD'nin kontrolü altında olması bir yandan ABD'nin Orta Doğu petrollerine olan bağımlılığını azaltırken diğer yandan da bölgedeki etkinlik mücadelesinde RF'ye üstünlük sağlamasına neden olacaktır. Bölgedeki petrol kaynaklarının RF'nin tekelinde olması, ABD'nin bölgedeki çıkarlarını tehdit edecek, bölgede etkinlik sağlamasının önüne geçecektir. Ayrıca ABD'nin Güney Kafkasya'yı kontrol etmesi RF'yi güneyden çevrelemesi, İran'ı kontrol edebilecek bir üsse sahip olması, bölgedeki devletlerin bağımsızlıklarını destekleyerek serbest piyasa ekonomisi ve demokrasinin sağlam temellere oturtulması, bölgede işbirliğini sağlayarak çatışmaları engellemesi anlamına gelmektedir.

¹⁴¹ Atasir, A., "ABD'nin Kafkasya Politikasındaki Son Gelişmeler ve Türkiye", Stratejik Analiz, Ankara, 2003, Sayı.37, s.76.

¹⁴² Ağacan, K., a.g.m., s.44.

1.1.2. ABD'nin Güney Kafkasya Politikası

ABD'nin Güney Kafkasya'ya yönelik politikalarını aşağıda ayrıntısı ile ele alacağımız şu dönemler itibariyle inceleyebiliriz:¹⁴³

- a) ABD'nin Güney Kafkasya'da Moskova merkezli politika uyguladığı ve RF'nin tepkisinden çekinerek Güney Kafkasya ülkeleri ile olan ilişkileri direk olarak değil NATO aracılığıyla sürdürdüğü 1991-1995 dönemi;
- b) ABD'nin yeni bağımsız cumhuriyetlere öncelik tanınmasıyla ilişkilerde yakınlık ve gelişmelerin başladığı 1995-2001 dönemi;
- c) 11 Eylül saldırıları ile başlayan süreçte dış politikası değişen ABD'nin, Kafkasya'da daha aktif politika izlemeye başladığı 2001 ve sonrası dönem.

1991-1995 döneminde Güney Kafkasya politikasını Rusya merkezli olarak belirleyen ABD, SSCB'nin çöküşünden sonra bölgede doğrudan etkinlik gösterememiştir. Fakat tam olarak bölgeyi RF'ye teslim etmeyen ABD, bölge ülkeleri ile kurulan ilişkileri geliştirmeye çalışmıştır. ABD'nin Rusya öncelikli politika uyguladığı bu dönemdeki amacı Moskova'yı kışkırtmadan bölgedeki ülkelerin RF'nin hegemonyası altına girmesinin engellenmesini sağlayacak bir strateji uygulamak olmuştur.¹⁴⁴

Clinton yönetiminin göreve gelmesi ile Sovyetolog Strobe Talbott tarafından ortaya koyulan "Önce Rusya" politikası uygulanmaya başlandı. Bu yaklaşımın amacı RF'yi Batı'ya yakın tutmak, NATO'nun genişlemesine karşı çıkmamasını sağlamak ve dünyadaki ABD hegemonyasına karşı çıkmasını engellemektir. ABD'nin çıkarlarını doğrudan tehdit etmediği sürece Kafkasya ve Orta Asya RF'nin nüfuz alanı olarak kabul edilmiş ve RF'nin bölgedeki askeri müdahalelerine göz yumulmuştur.¹⁴⁵

ABD'nin bu dönemde bölgede bir diğer ilgi duyduğu konu ise Dağlık Karabağ sorunu olmuştur. ABD'deki güçlü Ermeni lobisi ve Ermenilerin Hristiyan olması nedeniyle Ermenistan yanlısı bir tutum takınan ABD, Azerbaycan'a iktisadi yaptırımlar uygulamıştır. 24 Ekim 1992'de kabul edilen "Özgürlüklere Yardım Yasası"na eklenen 907 sayılı ek madde Azerbaycan'a yapılan doğrudan yardımları durdurmuş ve tekrar başlaması için ABD

¹⁴³ Ağacan, K., a.g.m., s.44.

¹⁴⁴ Ateşoğlu G.N., "Rusya Federasyonu'nun Yeni Güvenlik Politikası Çerçevesinde Türkiye'ye Bakış" içinde Türkiye'nin Komşuları, (Der. M. Türkeş-İ. Uzel), Ankara, 2002, s.336.

¹⁴⁵ Oran, B., Türk Dış Politikası, İstanbul, 2005, Cilt.2., s.208.

Başkanı'nın "Azerbaycan'ın Ermenistan ve Dağlık Karabağ'a yönelik uyguladığı tüm ambargoları ve her türlü kuvvet kullanımını sona erdirdiğini tespit etmesi"¹⁴⁶ koşulunu getirmiştir. ABD Kongresi tarafından onaylanan "Özgürlüklere Yardım Yasası" eski Sovyet coğrafyasında demokratikleşme, pazar reformu, hukuksal reformlar, sağlık ve barınma alanlarında programları içermektedir.

1991-1995 döneminde gündeme gelen bir diğer konu ise Hazar enerji kaynakları olmuştur. Daha önce de belirttiğim gibi Hazar enerji kaynakları ABD'nin Orta Doğu petrollerine olan bağımlılığını azaltacaktır. ABD'nin bölgeye olan ilgisinin artmasının bir diğer nedeni de Hazar enerji kaynaklarının üretimi konusunda oluşturulan konsorsiyumlardan ABD şirketlerinin aslan payını kapmış olmasıdır.

RF, 1993 yılında Avrasyacıların dış politikada etkili olmaya başlamasıyla birlikte "Yakın Çevre Doktrini" kabul etmiştir. Bu doktrin, eski Sovyet coğrafyasını RF'nin etki sahası olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda doktrine göre RF, bu coğrafyadaki güvenlik ve istikrardan sorumluydu. Kafkasya ve Orta Asya'yı kendi etki alanı olarak değerlendiren RF, bu doktrin ile diğer güçlerin bölgeye girişine ve bölge ülkeleriyle ilişki kurmasına engel olmaya çalışmıştır. ABD'nin Azerbaycan ile 1994 yılında yaptığı petrol anlaşması eski Sovyet ülkeleriyle olan ilişkilerinde yürüttüğü sessiz politikanın sonuna yaklaştığını gösteren ilk işarettir. ABD, Rusya öncelikli politikasının bittiğinin sinyallerini veren bu anlaşmadan sonra¹⁴⁷ 1995 yılında Hazar kaynaklarının dünya piyasalarına ulaştırılmasında izleyeceği güzergah konusunda açıkça Türkiye'yi destekleyerek Moskova merkezli politikasından vazgeçtiğini belli etmiştir. 1995 yılında kesin bir şekilde Rusya'nın enerji monopolünü reddeden Washington, 1990'ların ilk yarısında uyguladığı Moskova merkezli politikasını 1997 yılında ABD Dışişleri Bakanı Yardımcısı ve Sovyetolog Talbott'un Kafkasya ve Orta Asya'yı ABD'nin çıkarları için "stratejik hayati bölge"¹⁴⁸ olarak tanımlamasıyla bitirmiştir.

1995-2001 dönemine baktığımızda ABD bu dönemde bölgeye yönelik politikasını değiştirmiş, bölgeye yönelik çıkarların tanımlanmasında jeopolitik unsurlar ön plana çıkmıştır. ABD bu dönemde bölgede etkinlik kurmaya çalışırken RF de küresel politikalara ilişkin görüşlerini giderek ABD karşıtı bir çizgiye çekmekteydi. ABD'nin bölgeye yönelik politikasındaki radikal değişimde RF'nin SSCB dağılması sonrası geçirdiği şok dönemini bir

¹⁴⁶ Ağacan, K., a.g.m., s.34.

¹⁴⁷ Hasanoğlu, M., Cemilli, E., Güney Kafkasya'da ABD Politikası, İstanbul, 2006, s.18.

¹⁴⁸ Ağacan, K., a.g.m., s.36.

ölçüde atlatarak süper güç retorikine dayalı küresel politikaya ilişkin refleksi gidererek ABD karşıtlığına doğru kayması etkili olmuştur. RF’de tarihi eskilere dayanan Avrasyacı görüşün yükselişe geçmesiyle Moskova, ABD’nin bölgedeki etkisini sınırlandırmak için Avrasya’da anti-ABD bir ittifak oluşturmaya yönelik bir strateji benimsemiştir.¹⁴⁹

RF’nin “Yakın Çevre Doktrini” ile eski Sovyet coğrafyasını kendi etki alanı olarak belirlemesi, 1997’de de ABD’nin bölgeyi “yaşamsal çıkar alanı” olarak tanımlaması, 1997 itibarıyla Kafkasya ve Orta Asya’da ABD ile RF’yi rakip haline getirmiştir. 1996 yılında Batı ile ilişkilerin geliştirilmesine önem veren RF Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev’in görevden alınıp yerine tek kutuplu dünya hegemonyasına karşı çok kutuplu uluslararası sistemi savunan Yevgeniy Primakov’un atanması bölgede yaşanacak rekabeti ortaya koymaktadır.

1997 yılında Talbott’un eski SSCB coğrafyasını ve RF’nin etki alanını “yaşamsal çıkar alanı” olarak açıklaması ile ABD yönetimi Körfez bölgesindeki tekeli ve denetim gücünü, Kafkasya ve Orta Asya’ya uzatmak istediği netlik kazanmıştır. ABD, RF’nin “yakın çevre doktrini”ni tanımadığını açıkça ilan etmiş ve bu tarihten sonra da RF’nin bölgeye yönelik hegemonyacı politikalarına da ABD’nin göz yummayacağı belirtilmiştir.¹⁵⁰

Orta Asya ve Kafkasya politikasını radikal bir şekilde değiştiren ABD, RF’nin bölgedeki etkinliğini azaltabilmek için Hazar enerji kaynaklarının RF’nin kontrolü olmaksızın farklı güzergahlardan dünya piyasalarına ihraç edilmesi için Bakü-Tiflis-Ceyhan gibi alternatif taşıma projeleri öne sürmüş ve bunların gerçekleşmesi için gayret göstermiştir.¹⁵¹ Ayrıca ABD, Batı ile bütünleşip RF’nin etkisinden kurtulmak isteyen Azerbaycan ve Gürcistan ile ilişkilerini yoğunlaştırmıştır. 1990’ların ikinci yarısında ABD’nin Güney Kafkasya’ya yönelik politikaları koordine edilmeye başlanmıştır. “Özgürlüklere Yardım Yasası”nın 907 sayılı ek maddesi Azerbaycan ile ABD’nin ilişkilerini kısıtladığı için bu alanda daha çok ABD-Gürcistan ilişkileri gelişmiştir. 1997’de ABD ile askeri ilişkiler kurmaya başlayan Gürcistan, 1998’de ABD ile Askeri ve Güvenlik İşbirliği Antlaşması imzalamıştır. Dolayısıyla bu dönemde ABD bir taraftan Güney Kafkasya ülkeleri ile ilişkileri geliştirip derinleştirmeye çalışırken diğer taraftan da bölgeyi yaşamsal çıkar alanı ilan ederek Hazar kaynaklarının kontrolünü, güvenliğini ve istikrarını sağlamaya çalışmıştır.

¹⁴⁹ Sapmaz, A., a.g.k., s.213.

¹⁵⁰ Ateşoğlu Güney, N., a.g.k. s.363.

¹⁵¹ Efeğil, E., “Washington’un Hazar Havzası Projesi ve Türkiye”, Avrasya Dosyası, Sayı.2., 2000, s.191.

2001 ve sonrası dönemde ABD’de Bush yönetiminin gelmesiyle ABD’nin bölgeye yönelik politikasında yeni bir dönemin başladığını söylemek mümkündür. Çünkü Clinton yönetimi Azerbaycan ve Gürcistan ile yakın ilişki kurmasına rağmen Bush yönetimi uluslararası alanda daha aktif rol oynamaya başlamıştır. Bush yönetimi de uluslararası arenada ilk önemli adımını iktidara gelmesinin hemen ardından Dağlık Karabağ sorununun çözümüne ilişkin Key West görüşmelerini başlatarak atmıştır.

11 Eylül saldırıları ABD’nin sadece Kafkasya ve Orta Asya’ya yönelik politikalarını değil tüm politikalarını gözden geçirmesine ve değiştirmesine neden olmuştur. 11 Eylül saldırıları ABD açısından yeni bir dönem başlatmıştır. Terörizme ve özellikle İslami Terörizme karşı radikal önlemler alan ABD yönetiminin Kafkasya’yı kökten dinci hareketlerinin merkezi olarak görmesi bölgeyi daha farklı bir konuma sokmaktadır.¹⁵² ABD ve RF arasında terörle savaş konusunda bir ortaklık başlamıştır. RF’nin Çeçenistan’da yaşadığı problemleri terörist eylem olarak kabul eden ABD, Kuzey Kafkasya’da RF’yi tamamen serbest bırakırken Moskova’dan Orta Asya’ya yerleşme tavizini almıştır. Bu bağlamda terörle mücadele kapsamında 2002 ve 2004 yıllarında ABD-Gürcistan arasında Gürcü askerlerinin yetiştirilmesine yönelik anlaşmalar imzalanmıştır. Bu gelişmelerin neticesinde de ABD’nin bu bölgedeki askeri varlığı önemli bir seviyeye ulaşmıştır.

Ayrıca Irak savaşının sonrasında ortaya çıkan ve günümüze kadar gelen İran’a müdahale ve Avrupa’daki Amerikan birliklerinin yeniden konuşlandırılması gibi konularda Azerbaycan ve Gürcistan ön plana çıkmaktadır. ABD, BTC’nin güvenliğini sağlamak için Azerbaycan’dan üs talep etmektedir. ABD’nin bu talebinin asıl amacının İran’a müdahale imkanı elde etmeye yönelik olduğu değerlendirilmektedir.¹⁵³

2003 yılında Gürcistan’da “Gül Devrimi” ile ABD yanlısı Saakaşvili’nin iktidara gelmesi bölgedeki ABD ve RF rekabetini açıkça ortaya çıkarmıştır ve terörle mücadele kapsamında yapılan ittifak yerini rekabete bırakmıştır. Bölgede ABD karşısında etkisi azalan RF, Kafkasya’daki nüfuzunu kaybettiği söylenebilir. Fakat 2008 Ağustos’unda yaşanan Gürcistan-Güney Osetya Savaşı’yla Gürcistan’a girerek üçe bölünmesine sebep olan Rusya, küçük bir müttefikini bile koruyamayan ABD’ye bölgedeki etkinliğinin hala devam ettiğini göstermiştir.

¹⁵² Demir, A.F., a.g.k., s.151.

¹⁵³ Sapmaz, A., a.g.k., s.214-215.

ABD'nin Güney Kafkasya politikasını özetleyecek olursak 1995 yılına kadar ABD bölgede Moskova merkezli bir politika izlemiştir. Bu dönemde RF'yi kışkırtmamaya çalışan ABD 1995 sonrası dönemde de daha aktif bir politika izleyerek bölge ülkeleri ile ilişkiler kurmaya başlamıştır. 1997'de bölgeyi yaşamsal çıkar alanı olarak tanımlayan ABD, 2001 sonrası dönemde artık bölgeye yerleşmeye başlamıştır.

ABD, "yaşamsal çıkar alanı" ilan ettiği bölgedeki çatışmaların çözüm sürecine aktif olarak katılmıştır. ABD, özellikle Dağlık Karabağ sorunu ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü ilgilendiren Güney Osetya ve Abhazya sorunlarına kendi çıkarları doğrultusunda çözüm aramaktaydı. RF'nin etkin kalmasını sağlayan bu çatışmaların çözülmesi bir anlamda da bölgedeki Rus etkinliğini sona erdirmeyi amaçlamaktadır. 200 milyar varillik petrolün üzerinde oturan Güney Kafkasya'da istikrarsızlık istemeyen ABD bölgede birincil görev olarak çatışmaları önleme politikası izlemiştir. Bölgede devam etmekte olan çatışmalar, iç savaşlar ya da etnik sorunlar ABD için Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının güvenliğine, geleceğine ve istikrarına yönelik tehdit oluşturmaktadır.

Ermenistan'ın işgal ettiği Azerbaycan toprakları Dağlık Karabağ konusunda ABD Kongresi'ne baskı yapan Ermeni lobisi "Özgürlüklere Yardım Yasası"nın 907 sayılı ek maddenin kongreden geçmesini sağlamıştır. Büyük enerji kaynaklarına sahip olan Azerbaycan'a hükümet dışı örgütlerle yardım eden ABD'nin bu konudaki tutumu zamanla değişmiştir ve 2002 yılında 907. bölümün uygulaması askıya alınmıştır.¹⁵⁴ ABD, Dağlık Karabağ sorununu çözerek Ermenistan'ın RF'den uzaklaşmasını istemektedir. Ayrıca İran ve RF'nin bölgedeki etkinliğini önlemek için etkin rol oynayan ABD, Dağlık Karabağ'da işgal edilen topraklardan Ermenilerin çekilmesi için çağrıda bulunmuştur. Nisan 2001'de de Key West görüşmelerinde soruna kalıcı bir çözüm bulamayan ABD, sorunun barışçıl yollarla çözülmesi için halen Minsk Grubu sürecine destek vermektedir. Bununla birlikte Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü destekleyen ABD, Güney Osetya ve Abhazya sorunlarına da aynı Dağlık Karabağ sorununa yaklaştığı gibi yaklaşmaktadır. Bu sorunların çözümü için aktif rol oynayan ABD, BM Gözlemci Misyonu'na katılmıştır.

ABD'nin bölgedeki enerji sorununa yönelik tutumuna baktığımız zaman ekonomik ve stratejik hedefler üzerine kurulmuş bir politika ile karşılaşmaktayız. Hazar'ın statüsü tartışmasında ABD, bölgede Rusya ve İran'ın nüfuzunu sağlamaması için kıyıdaş devletlerin

¹⁵⁴ Aydın, M., *New Geopolitics of Central Asia and Caucasus: Causes of Instability and Predicament*, Ankara, 2000, s.65.

ortak sahiplik yaklaşımına karşı olduğunu açıklamıştır. ABD, Hazar Denizi'nin sektörel bölünmesi fikrini savunmaktadır. ABD'nin enerji ihtiyacının % 40'ı olan petrole artan talebin ve Orta Doğu petrollerine olan bağımlılığın azalmasını ifade eden Hazar havzasında ABD, enerji kaynaklarının işletilmesi ve taşınmasında belirleyici olmak istemektedir. Hazar enerji kaynaklarından aslan payını alan ABD bu kaynakların taşınması için de RF ve İran'ı devre dışı bırakacak Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattını desteklemiştir.

Güney Kafkasya Cumhuriyetleri'nden Azerbaycan ve Gürcistan dış politikasını RF'den uzaklaşp Batı'ya yaklaşma şeklinde belirlerken, Ermenistan dış politikasında RF'nin uydusu olmaktan vazgeçememiştir. ABD'nin "Özgürlüklere Yardım Yasası"ndan en çok yardımı alan Güney Kafkasya ülkesi olmasına rağmen RF'ye bağımlı bir dış politika izleyen Ermenistan diğer ülkeler ile olan ilişkilerini RF ile olan yakın ilişkilerini bozmayacak şekilde geliştirmektedir.¹⁵⁵

Güney Kafkasya'nın en önemli ülkesi olan Azerbaycan, ABD için bölgede hem stratejik konumu hem de ekonomik açıdan önem taşımaktadır. Azerbaycan'ın İran ile sınır komşusu olması ve Hazar enerji kaynaklarından büyük pay sahibi olması ABD için büyük önem arz etmektedir. Gürcistan ise Orta Asya ve Kafkasya'nın Karadeniz'e açılan kapısı olması niteliğiyle ABD açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, Hazar kaynaklarını dünya piyasalarına taşıyacak güzergahın Bakü-Tiflis-Ceyhan olarak belirlenmesi Gürcistan'ın bölgedeki önemini daha da arttırmıştır. Ermenistan ise RF ile stratejik ortaklık yürütmesine rağmen ABD'nin bölgeye yaptığı yardımlardan en büyük payı alan Güney Kafkasya ülkesi olmuştur. ABD Kongresi üzerinde ciddi bir etkiye sahip olan Ermeni lobisi, Ermenistan'ın bu yardımlardan en büyük payı almasını sağlamıştır.

1.1.2.1. ABD'nin Azerbaycan Politikası

ABD'nin Kafkasya'da kilit rolde gördüğü Azerbaycan, az nüfusu ve küçük yüzölçümüne rağmen zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip olması ve stratejik açıdan dikkate alınan coğrafi konumuyla da son derece önemli yere sahip bir Güney Kafkasya ülkesidir.¹⁵⁶ Büyük bir jeopolitik ve ekonomik öneme sahip olan Azerbaycan'ın ABD ile ilişkileri SSCB'nin son yıllarından itibaren gelişmeye başlamıştır. Azerbaycan'ın

¹⁵⁵ Ağacan, K., "Rus Liberal İmparatorluk Stratejisi, Güney Kafkasya ve ABD", 2023, Sayı.31., Ankara, 2003, s.29.

¹⁵⁶ Demir, A.F., a.g.k., s. 149.

bağımsızlığını kazanması ile tanıyan ilk devletlerden biri de ABD'dir. Azerbaycan'daki ilk büyükelçiliğini 17 Mart 1992'de Bakü'de açan ABD, böylece resmen Azerbaycan ile diplomatik ilişki kurmaya başlamıştır.

ABD'nin Azerbaycan politikasında Dağlık Karabağ sorunu ve Ermeni lobisinin yoğun etkisi olmuştur. ABD, 25 Aralık 1991'de tüm eski Sovyet Cumhuriyetleri'ni tanımış ancak Ermenistan ile diplomatik ilişkilerini bu tarihten itibaren başlatırken Azerbaycan ile 17 Mart 1992'de resmen başlamıştır.¹⁵⁷

ABD'nin Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanınmasıyla Azerbaycan dış politikasında yeni bir dönem başlamış oldu. Bu döneme kadar kendi güvenliğini sağlamak için Rusya ve İran ile sıcak ilişkiler kurmaya çalışan Azerbaycan artık Batı'ya bir çıkış ve oradan gelecek siyasi desteğin güvenilir olmasına inanmaya çalışıyordu. Nisan 1992'de ABD Kongresi'nden bir heyet Bakü'ye resmi ziyaret bulunmuştur. Bu ziyaretin amacı ise Dağlık Karabağ sorunu hakkındaki gerçekleri öğrenmek, Azerbaycan hakkında geniş bir bilgi toplamak ve Azerbaycan'ın Türkiye, Rusya, İran ile olan ilişkilerinin nasıl olduğunu öğrenmek olarak açıklanmıştır.¹⁵⁸ 1994 yılında Dağlık Karabağ sorununda ateşkes ilan edilmesiyle enerji alanındaki gelişmelerle ön plana çıkan Azerbaycan-ABD ilişkileri 1997 yılında Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev'in ABD'ye yaptığı ziyaret sonrası gelişme göstermeye başlamıştır. Aliyev'in ziyareti sırasında Azerbaycan'ın NATO çerçevesindeki "Barış İçin Ortaklık" programına ve Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi'ne aktif katılımı konusunda ortak bir açıklama yapılmıştır. Minsk grubu eş başkanlığı yürüten ABD, AGİT çerçevesinde Yukarı Karabağ sorununa çözüm bulmak amacıyla toplantılar düzenlemiştir.¹⁵⁹

Dağlık Karabağ sorunu ve buna ek olarak Azerbaycan-Ermenistan savaşı, ABD Kongresi üzerinde etkin olan Ermeni lobisi, 907 sayılı ek madde, Azerbaycan'ın üstünde oturduğu 200 milyar varillik petrol ve askeri ilişkileri ABD-Azerbaycan ilişkilerini etkileyen unsurlardan sayabiliriz.

ABD yönetimi, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bağımsızlığını kazanan cumhuriyetlerin, demokrasiye ve piyasa ekonomisine geçiş sürecini desteklemek ve Batı'yla ilişkilerini iyileştirmek için bir yardım tasarısı oluşturmuştur. ABD Kongresi tarafından

¹⁵⁷ Aslanlı, A., Hesenov, İ., a.g.k., s.206.

¹⁵⁸ Cemilli, E., a.g.k., s.51-52.

¹⁵⁹ Kasım, K., "ABD'nin Kafkasya Politikası", Orta Asya & Kafkasya Güç Mücadelesi (Der. M.T. Demirtepe), Ankara, 2008, s.131.

1992’de onaylanan “Özgürlüklere Yardım Yasası” (Freedom Support Act) eski Sovyet Cumhuriyetleri’ne başlangıç için yaklaşık 460 Milyon Dolar tutarında ekonomik yardımı öngörmektedir. Ancak Dağlık Karabağ konusunda çıkan anlaşmazlık ve Azerbaycan’ın Ermenistan’a ambargo uygulaması nedeniyle hareket eden Ermeni lobisi ABD Kongre’sine baskı yapmış ve Azerbaycan’ın Ermenistan ve Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi’ne uyguladığı ambargo ve ‘saldırgan tutumu’ gerekçe göstererek bu yardım programlarının dışında tutulmasını sağlamıştır. Azerbaycan’ın Özgürlüklere Yardım Yasası’na çıkarılan 907 sayılı ek maddeye göre; “Bu ve benzeri yasalar kapsamında Azerbaycan’a ekonomik yardım, sadece ABD Devlet Başkanı’nın, Azerbaycan yönetiminin Ermenistan ve Dağlık Karabağ’a yönelik tüm ambargoları ve her türlü kuvvet kullanımını sona erdirdiğini tespit ettiği ve bu konuda Kongre’ye bilgi verdiği zaman yapılabilecektir.”¹⁶⁰ Bu yasanın çıktığı sırada Ermenistan’ın Azerbaycan topraklarının bir kısmını işgal ettiğini ve hala saldırı halinde olduğunu göz önünde bulundurursak savaş halinde olan iki devletten birinin diğerine ambargo uygulamasını suçlamak kabul edilebilecek bir davranış değildir. Bu da gösteriyor ki Ermeni lobisi ABD Kongresi üzerinde çok önemli bir yaptırım gücüne ve etkiye sahiptir.

11 Eylül saldırısından sonra kendi dış politikasında köklü değişikliklere giden ABD bu arada Azerbaycan’ın bölgedeki stratejik konumunu dikkate alarak bu yasağı yeniden gözden geçirme kararı almıştır. Bunu takiben ABD ile Azerbaycan ilişkilerinde önemli gelişmeler olmuş ve karşılıklı üst düzey heyet trafiği artmıştır. Sürdürülen bir seri çalışmalar ile 24 Ekim 2001’de ABD Senatosu, 14 Kasım 2001’de ABD Kongresi Uzlaşma Komisyonu, 19 Aralık 2001’de ise Temsilciler Meclisi ‘2002 yılı sonuna kadar Azerbaycan’a karşı 907 sayılı ek maddenin uygulanmasının durdurulması konusunda “ABD Başkanına yetki verilmesine ilişkin kararı” onaylamıştır. Başkan Bush, yetkisini kullanarak ‘907 sayılı ek maddeyi’ 2002 yılı sonuna kadar yürürlükten kaldırmıştır.¹⁶¹

907 sayılı ek madde nedeniyle Azerbaycan’a doğrudan yardım yapamayan ABD yönetimi, Azerbaycan’a sivil toplum örgütleri aracılığıyla yardım etmiştir. Ancak Özgürlüklere Yardım Yasası aracılığı ile doğrudan yardım yapamayan ABD’nin Azerbaycan’a dolaylı yollardan yaptığı yardımlar çok yetersiz görülmüştür. ABD’nin Azerbaycan’a yaptığı yardımlarda 907 sayılı ek maddenin etkisini görmek açısından bir karşılaştırma yapılacak olursa; 1995 yılı itibariyle, Ermenistan’ın ABD’den aldığı toplam

¹⁶⁰ Aslanlı, A., Hesenov, İ., s.208-209.

¹⁶¹ Önce Vatan, “Azerbaycan’a Yönelik ABD politikalarına Türkiye Açısından Bakış”, 06 Şubat 2004.

insani yardım yaklaşık olarak 455 Milyon ABD Doları (kişi başına 130 ABD Doları) iken, Azerbaycan'ın aldığı toplam yardım ise yaklaşık 65 Milyon ABD Doları (kişi başına 8 ABD Doları) olarak tespit edilmiştir.¹⁶²

11 Eylül saldırılarından sonra ABD'ye uluslararası terör ile mücadele konusunda tam destek veren Azerbaycan, ABD ile siyasi, ekonomik ve askeri ilişkilerini geliştirmeye yönelik her fırsattan yararlanmaya çalışmıştır. Dönemin ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld 2001 yılındaki Azerbaycan ziyaretinde bu ülkeyi ABD'nin stratejik ortağı olarak değerlendirmiştir. Bu ziyaret sırasında, Caspian Guard Initiative (Hazar Bölgesi Güvenlik Girişimi) adlı bir stratejik programın planları yapılmıştır.¹⁶³ Ayrıca Donald Rumsfeld Aralık 2003'te bir kez daha Azerbaycan'ı ziyaret ederek yeni Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile ABD'nin Azerbaycan'da üs kurma talebi hakkında görüşmüşlerdir.

ABD, Azerbaycan ve Gürcistan'da askeri üsler kurarak enerji kaynakları ve petrol boru hatlarının güvenliğini sağlamayı, terörle mücadelenin yanı sıra Rusya ve İran'ı kuşatmayı da amaçlamaktadır. Azerbaycan ise ABD ve RF arasında denge politikasını devam ettirerek üs konusunda taviz vermemeye çalışmaktadır.

ABD'nin Azerbaycan politikasını genel olarak değerlendirecek olursak, Azerbaycan, ABD için bölgede kilit bir konuma sahiptir. Hem ekonomik hem de stratejik açıdan önem arz eden Azerbaycan, sahip olduğu enerji kaynaklarıyla ve İran'ı kontrol edebilecek bir stratejik konumda olması nedeniyle de ABD'nin dikkatini çekmektedir. Ermenistan ile yaşanan Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle "Özgürlüklere Yardım Yasası"ndan pay alamayan Azerbaycan 2001 sonrasında Bush'un iktidara gelmesi ile ABD'den yardım almaya başlamıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra dış politikasında köklü değişikliklere giden ABD, Azerbaycan'ın ekonomik ve stratejik önem arz etmesi nedeniyle bu ülkeye uyguladığı 907. ek maddeyi tasarıdan kaldırarak doğrudan yardım yapmaya başlamıştır. Bunların yanı sıra özellikle Bush dönemi sonrası ABD'nin Azerbaycan'dan askeri üs talebi vardır. Gerek Haydar Aliyev gerekse de İlham Aliyev bu talebe pek sıcak bakmamıştır.

¹⁶² Aslanlı, A., Hesenov, İ., a.g.k., s.213-214.

¹⁶³ Kamalov, İ., Putin'in Rüyası KGB'den Devlet Başkanlığına Vladimir Putin, İstanbul, 2004, s.147.

1.1.2.2. ABD'nin Gürcistan Politikası

9 Nisan 1991'de bağımsızlığını ilan eden Gürcistan da Azerbaycan gibi bağımsızlığın ilanından sonra ABD yönlü bir dış politika izlemeyi tercih etmiştir. Gürcistan'ın ABD ile ilişkileri SSCB'nin çöküşüyle başlamış olmasına rağmen ABD hem "Önce Rusya" politikası hem de Gürcistan'da yaşanan iç çatışmalar ve Şevardnadze'nin iktidara gelişi ile Rusya ile başlayan yakın ilişkiler yüzünden etkili olamamıştır. Gürcistan'ın konumu ve Batı'yla bütünleşme stratejisinin ABD'nin bölgedeki çıkarlarıyla uyum sergilemesinin sonucunda yoğun siyasi ve iktisadi-askeri ilişkiler süreci başlatılmıştır.¹⁶⁴ Ayrıca RF'nin Gürcistan'ı kontrol etmek için yaşadığı etnik sorunları desteklemesi, Gürcistan'ın RF'den uzaklaşıp kendine daha güvenli gelen Batı ile entegrasyonu öngören bir politika izlemesine neden olmuştur.

Sovyet yönetimi ve politikalarına karşı sert açıklamalarıyla tanınan Gürcistan'ın aşırı milliyetçi lideri Gamsahurdia döneminde ülkede yayılan etnik çatışmalar ve muhalif grupların artışı Gürcistan'ı bir anarşi devleti konumuna getirmiştir. Rusya ile olan olumsuz ilişkiler nedeniyle Moskova Gürcistan'a ambargo uygulamıştır. Gamsahurdia'nın 10 ay süren iktidarı döneminde ABD ile olan ilişkiler kötü durumdaydı.¹⁶⁵ ABD, RF öncelikli politikası neticesinde Gürcistan ile bu dönemde fazla ilişki kuramamıştır. Şevardnadze'nin iktidara gelişi ile Gürcistan, RF ile yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. Şevardnadze, Gamsahurdia döneminde RF'nin de desteği ile artan etnik sorunların ve iç savaşların ancak RF ile yakın ilişkiler kurarak çözüleceğine inanıyordu. Fakat RF'den istediği desteği alamayan Şevardnadze bu çözümün diğer adresi olarak ABD'yi görüyordu. Şevardnadze, RF'nin etnik grupları destekleyerek, Gürcistan'ın bağımsızlığına ve bütünlüğüne tehdit oluşturması ve hala Gürcistan'ı SSCB döneminde olduğu gibi arka bahçesi olarak görmesi nedeniyle ABD'ye yönelik politika izlemeye başlamıştır.

Hazar kaynaklarının uluslararası piyasalara taşınması konusunda RF'nin tekeline girmesini istemeyen ABD için Gürcistan büyük önem kazanmıştır. ABD, BTC'nin kabulü için çaba sarf ederken Gürcistan'a yönelik politikasında olumlu gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. Azerbaycan petrolünün taşınması ve enerji güvenliğinin sağlanması konusunda sorun yaşamak istemeyen ABD, hem Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü sağlamayı hem de bölgede güvenlik ve istikrarı temin etmeyi hedeflemiştir.

¹⁶⁴ Mert, O., a.g.k., s.32.

¹⁶⁵ Cemilli, E., a.g.k., s.103-104.

Ağırlıklı olarak 1996 sonrasında gelişmeye başlayan ABD-Gürcistan ilişkileri, Gürcistan'ın jeopolitik konumu ve Batı'yla bütünleşme stratejisi sebebiyle müttefiklik düzeyine ulaşmıştır. Gürcistan 1998 yılında dış politikaya yardım kapsamında ABD'den 1,5 Milyon Dolar yardım almıştır. 1999'da NATO çerçevesinde yapılan 143,9 Milyon Dolar yardımın 85.61 Milyon Doları özgürlükler için yapılan yardımlar bünyesinden değerlendirilmiştir. Ayrıca USAID (United States Agency for International Development – ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı) Gürcistan'a 1998 yılında 57 Milyon Dolar yardım etmiş ve bu yardımın da 19.25 Milyon Doları insani yardım, 19,6 Milyon Doları ekonomik reformlar, 8,5 Milyon Doları demokratik reformlar, 4,4 Milyon Doları ise diğer reformlar için ayrılmıştır. Gürcistan'a ABD tarafından yapılan mali yardımlar bunlarla da sınırlı kalmamıştır. USDA (United States Department of Agriculture – ABD Tarım Bakanlığı) tarafından 17,8 Milyon Dolar yardım yapılmıştır. Bu rakamın 15 Milyon Doları Gürcistan hükümetine geri kalan 2,8 Milyon Doları sivil toplum kuruluşlarına yapılmıştır. Bu mali yardımların dışında Gürcistan'ı RF'nin etkisinden korumak için Gürcü ordusuna da yardımlar yapmıştır.¹⁶⁶ Gürcistan'ın bağımsızlığından günümüze kadar ABD'den yaklaşık olarak 1 Milyar Dolar yardım aldığı tahmin edilmektedir. Bu da ABD'nin Gürcistan'a ne kadar önem verdiğini göstermektedir. 907 sayılı ek madde nedeniyle Azerbaycan ile askeri ilişkilerini geliştiremeyen ABD, askeri ilişkilerini daha çok Gürcistan ile geliştirmiştir. Bu bağlamda Mart 1998'de ABD ve Gürcistan arasında Askeri ve Güvenlik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır.¹⁶⁷ Gürcistan, ABD'nin yürüttüğü Yabancı Askeri Finansman ve Uluslararası Askeri Eğitim ve Talim programlarından yararlanmıştır. ABD'nin Gürcistan'a yönelik askeri işbirliğindeki amacı Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü sağlamak için ülkeyi ihtiyaç duyduğu askeri kapasiteye ulaştırmak, sınır güvenliği ve askeri örgütlenme gibi savunma konularında kendi kendine yeterliliğini sağlamaktadır.¹⁶⁸ ABD ile askeri ilişkilerini oldukça yoğunlaştıran Gürcistan, ABD askerlerine nüfus cüzdanı göstererek Gürcistan'a girme ve silah taşıma gibi imkanlar sağlamıştır.

ABD'nin Gürcistan'a hem enerji hem de güvenlik boyutuyla yönelmesiyle birlikte bu ülkeye yönelik Rusya'nın baskılarına karşı aktif destek verdiğini görüyoruz. Nitekim Çeçenistan savaşı sırasında RF'nin Çeçen militanların Gürcistan'daki Pankisi Vadisi'nde barınmasına izin verdiği iddiasıyla Gürcistan topraklarına yönelik bir hareket düzenlemesi

¹⁶⁶ Cemilli, E., a.g.k. s.120-121.

¹⁶⁷ Ağacan, K., a.g.m., s.38-39.

¹⁶⁸ Mert, O., a.g.k., s.251.

ABD yönetiminin RF'ye sert tepki göstermesine neden olmuştur.¹⁶⁹ Gürcistan'ı memnun eden bu gelişme sonrasında da ABD, Gürcistan'a 10 Milyon Dolarlık bir ek savunma bütçesi hazırlamıştır. Böylece ABD'nin desteğini açıkça arkasında hisseden Gürcistan, Rusya'ya karşı gösterdiği tavırla kendi safını kesin bir şekilde belli etmiştir.¹⁷⁰

ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrası güvenlik konusuyla bölgeye girmesi ve 2003'te Gül Devrimi sonrası ABD yanlısı Saakaşvili'nin iktidara gelmesi ile ABD'nin Kafkasya'daki ağırlığı artmıştır. Gürcistan ve Azerbaycan'ın da üyesi olduğu GUAM, ABD'nin bir girişimi olarak RF'nin bölgedeki etkisini azaltmak için kurulmuştur.¹⁷¹

ABD'nin Gürcistan politikasını genel olarak değerlendirecek olursak, özetle, Gürcistan bağımsızlığının ilanından sonra ABD yanlısı bir dış politika izlemeyi tercih etmiştir. Ancak, ABD'nin RF öncelikli politikası, Şevardnadze'nin iktidara gelmesi sonucunda RF ile yakın ilişkiler içinde olunması ve Gürcistan'da yaşanan çatışmalar, ABD yanlısı bir politika izlemek için uygun ortamı sağlayamamıştır. Gürcistan'ın ABD ile ilişkilerini geliştirme sürecinde, ABD'nin bölgedeki çıkarları ile Gürcistan'ın Batı ile bütünleşme hedefi etkili olmuştur. Başlangıçta Şevardnadze etnik sorunların çözümünde RF'nin etkin bir rol oynayabileceğini düşünse de, RF'den beklediği desteği alamayınca, çözümü ABD ile yakınlaşmakta bulmuştur. Özellikle 1996 sonrasında yakınlaşma başlayan ilişkiler Saakaşvili'nin iktidara gelmesi ile Gürcistan'ın yüzünü tamamen ABD'ye çevirmesiyle devam etmiştir. ABD açısından, Hazar kaynaklarının uluslararası piyasaya taşınması konusunda, tekelin RF'nin eline geçmemesi için Gürcistan önemlidir. Azerbaycan'ın sahip olduğu petrolün taşınması ve enerji güvenliğinin sağlanması için ABD, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü ve bölgede güvenliği sağlamayı amaçlamıştır. Ayrıca ABD, bölgedeki RF baskılarına karşı da Gürcistan'a destek vererek Gürcistan ile olan ilişkilerini müttefiklik derecesine taşımıştır.

¹⁶⁹ Sarıkaya, Y., "Rusya Federasyonu'nun Gürcistan Politikası", Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz, (ED. O. M. Öztürk-Y. Sarıkaya), Ankara, 2005, s.188.

¹⁷⁰ Mert, O., a.g.k., s.95.

¹⁷¹ Kasım, K., a.g.m., s.135.

1.1.2.3. ABD'nin Ermenistan Politikası

Türkiye, Gürcistan, Azerbaycan ve İran tarafından çevrelenen Ermenistan'ın ABD ilişkileri ABD'nin kuruluşuna kadar dayanmaktadır. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra etkin olan ABD'deki Ermeni lobisi ABD'de yaşayan zengin diaspora Ermenileri tarafından kurulmuştur. Ermenistan 1991'de bağımsızlığını ilan etmesi ile hemen ABD tarafından tanınmıştır ve diplomatik ilişkilere başlanmıştır. ABD ile Ermenistan arasındaki ilişkiler SSCB'nin dağılmasından önceki döneme de yansımaktadır. 1970'lerde Ermenilerin ABD'ye göç etmesine izin verilerek burada Ermenilerin örgütlenmesi sağlanmıştır. ABD'de örgütlenen Ermeniler, Senato ve Kongre üzerinde baskı yaparak Ermenistan'ın çıkarları doğrultusunda kararlar alınmasını sağlamaktadır.

Bağımsızlığının ilk yıllarında ABD, Azerbaycan ve Gürcistan ile diplomatik ilişkiler kurmasına rağmen bazı konularda kendisini dışarda tutmaya çalışmıştır. Ancak Ermenistan'ın siyasi, ekonomik ve mali sorunları ile yakından ilgilenmiş, Ermeni diasporasının faaliyetleri sonucunda Ermenistan'a özel ilgi göstermiştir. Ermenistan, ABD ile mali ve ekonomik açıdan derin ilişkiler kurmasına rağmen askeri ve siyasi açıdan aynı gelişmeleri gösterememiştir.¹⁷² Dış politikasında RF'ye tam bağlı olarak hareket eden Ermenistan ABD'den mali ve ekonomik yardımlar almasına rağmen sınırları içerisinde ABD askerlerinin varlığı söz konusu değildir.

Ermenistan'ın dış politikasında RF'ye bağlı bir politika izlemektedir. Diğer ülkeler ile olan ilişkilerini RF ile olan ilişkilerine zarar vermeyecek şekilde geliştirmektedir. Ermenistan'daki RF, sempatizanlığı sadece devlet kademelerinde değil halk arasında da yaygındır. Ancak son dönemdeki Ermeni halkının NATO ile olan ilişkilere yaklaşımındaki olumsuz düşünce yavaş yavaş yerini daha ılıman bir yaklaşıma bırakmıştır. Bu değişimde, NATO çerçevesinde Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan işbirliğinin oluşması ihtimali olduğu kadar ülke içinde faaliyet gösteren Amerikan sivil toplum kuruluşlarının da etkisi büyüktür.¹⁷³

Ermenistan'ın ekonomik açıdan ABD tarafından desteklenmesinin en önemli nedenlerinden biri de Ermeni diasporasının Senato ve Kongre üzerindeki etkisidir. Özellikle Ermenistan'ın Türkiye ve Azerbaycan tarafından ablukaya alındığını iddia eden Ermeni diasporası 2002 yılı başlarına kadar ABD'nin Ermenistan'a 1,2 Milyar Dolar yardım etmesini

¹⁷² Cemilli, E., a.g.k., s.153.

¹⁷³ Kamalov, İ., "Soğuk Savaş Sonrasında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası", Stratejik Analiz, Ankara, 2006, Sayı.79, s.98.

sağlamıştır ki bu rakam Ermenistan'ın İsrail'den sonra ABD'den en çok yardım alan ülke olduğunu ortaya koymaktadır. Üç milyon nüfusa sahip Ermenistan'da kişi başına düşen ABD yardımı 42 Dolar iken bu rakam Bosna'da 34, Rusya'da 1.4 Hindistan'da ise 0.14 Dolara kadar inmektedir. Ermenistan Başbakanı A. Margaryan'ın açıklamasına göre: “1992-2001 yılları arasında Ermenistan'a teknik ve insani yardım çerçevesinde toplam 1.4 Milyar Dolar yardım yapılmıştır.”¹⁷⁴ Buradan da ABD'deki Ermeni diasporasının ABD Kongresi ve Senatosu'nda yaptıkları lobi faaliyetinin ne derece önemli olduğunu anlayabiliriz.

ABD, Ermenistan'da Ter Petrosyan döneminin bitmesine, Koçaryan'ın iktidara gelmesine katkıda bulunmuştur. Gürcistan'daki 'Gül Devrimi'nin oluşumuna katkı sağlayan ABD sivil toplum kuruluşlarından “ABD Demokrasi Örgütü” ve “Soros Vakfı”nın muhalefetin güçlenmesine yardım ettiği bilinmektedir. Ancak bu Ermenistan'ın dış politikasında değişim yaratmamış, aksine bir sonuç doğurmuştur. Batı'yla ilişkilere nispeten sıcak bakan, Türkiye ile olan sorunların çözümüne yönelik adımlar atan Ter-Petrosyan gitmiş yerine RF ile ilişkilere çok daha bağımlı olan Koçaryan gelmiştir.¹⁷⁵

2002 yılında Ermenistan'da yapılan bir yuvarlak masa toplantısında dönemin Dışişleri Bakanı Vardan Oskanyan'ın “ABD'nin Ermenistan'a yerleşmesi hiçbir zaman Rusya'nın varlığı ile mukayese edilemez ve onun yerini dolduramaz”¹⁷⁶ şeklinde açıklama yapması ABD-Ermenistan ilişkilerini etkilememiştir. Bununla birlikte Ermenistan Savunma Bakanı Yardımcısı'nın NATO-Ermenistan ilişkilerini değerlendirilirken NATO ile işbirliği içinde olduklarını fakat NATO'ya üye olmayı istemediklerini vurgulamıştır. Ermenistan'ın ABD'den aldığı bu kadar mali yardıma rağmen devlet yetkililerinin bu tür açıklamaları Ermenistan'ın Rusya'ya olan bağımlılığının bir göstergesi olarak yorumlanmıştır.

Ermenistan bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte ABD ve RF arasında denge politikası yürütmüştür. Bir yandan RF'nin askeri ve siyasi desteğini alırken ABD'nin mali yardımlarının devam etmesini sağlamıştır. Ancak bölgedeki enerji kaynaklarının ve ulaştırma kaynaklarının tamamını kontrol altına alan ABD, Ermenistan'ın RF ile olan ilişkisinden rahatsızlık duymaktadır. Bölgede, ABD-Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan stratejik işbirliğine

¹⁷⁴ Cemilli, E., a.g.k., s.153-155.

¹⁷⁵ Bozkuş, Y.D., “Kadife Devrim Senaryosunda Sıradaki?”

<http://www.tetedeturc.com/home/spip.php?article2592> (10.05.2009)

¹⁷⁶ Hasanoğlu, M., Cemilli, E., a.g.k., s.155.

karşı RF-İran-Ermenistan stratejik işbirliği vardır. Ancak bölgede RF'nin etkisinin azaldığını gören Ermenistan stratejik ortaklık konusunda ABD'ye doğru kayabilir.

ABD'nin Ermenistan politikasını toparlayacak olursak; ABD, bölgede Azerbaycan ve Gürcistan ile yakın ilişkiler kurmasına rağmen aynı yakın ilişkileri Ermenistan ile kuramamıştır. 1960'lardan sonra etkin olan ABD'deki Ermeni Lobisi, ABD'de Senato ve Kongre üzerinde özellikle etkilidirler ve Ermenistan'ın çıkarları doğrultusunda karar almalarını sağlayabilmektedir. ABD, Kafkasya bölgesinde, Ermeni Lobisinin faaliyetleri sonucunda, Ermenistan'a özel ilgi göstermiştir. İki devlet, mali ve ekonomik olarak ilişkilerini geliştirmiş ancak siyasi olarak aynı gelişmeyi sağlayamamışlardır. Çünkü Ermenistan, ABD'den her ne kadar ekonomik yardım alsada da, dış politikasında RF'ye bağımlı olarak hareket etmektedir. Diğer devletlerle olan ilişkilerini, RF ile olan ilişkilerine zarar vermeyecek şekilde dengelemeye çalışmaktadır. Ermenistan, bağımsızlıktan sonra RF yönlü dış bir politika izlese de RF ile olan askeri ve siyasi ilişkilerini bozmadan, ABD'den de mali desteğini almayı sürdürmüştür.

1.2. Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası

Kafkasya, RF için Avrupa ile Orta Asya arasında bir geçiş köprüsü olmasının yanında, Karadeniz ve Hazar Denizi'ne kıyısı olması sebebiyle RF'nin Karadeniz-Boğazlar-Akdeniz'e kadar uzanabilmesine imkan sağlayan bir stratejik bölgedir.¹⁷⁷

SSCB'nin dağılmasının ardından bozulan ekonomik sistemle birlikte, eski Sovyet devletleri yeniden yapılanma için bir geçiş dönemi yaşamışlardır.¹⁷⁸ SSCB'den ayrılan cumhuriyetlerin bağımsızlığını ilan etmesi ve Birleşmiş Milletler'e üye olması ile Rusya, Kafkasya coğrafyasının dışına itilmeye zorlanmıştır. Kafkasya'nın jeopolitik konumunun değişmesiyle RF'nin stratejik amaçları da sekteye uğramıştır. RF için İslam dünyasının ideolojik ve politik eğilimlerine karşı tampon bölge olarak gördüğü bölge genelindeki ve Hazar Havzası'ndaki hakimiyeti azalmıştır.¹⁷⁹

RF'nin Güney Kafkasya politikası, tarihi "güney politikası"nın en önemli parçasıdır. RF için "güney" Balkan Yarımadası'nın kuzeyinden Moğolistan'a kadar uzanan çok geniş bir

¹⁷⁷ Yanar, S., a.g.k., s.56.

¹⁷⁸ Karabayram, F., a.g.k., s.157.

¹⁷⁹ Gürses, E., "Kafkasya'da Uluslararası Rekabet" Avrasya Dosyası, Ankara, 2001, sayı.1, s.258-259.

coğrafi alanı ifade etmektedir. RF'nin "güney politikası"nın temel hedefi "sıcak denizlere" ulaşmaktır. RF bu amacın gerçekleşmesi için ancak Hint Okyanusu sahillerine kadar jeopolitik olarak yayılmanın gerektiğini düşünmektedir. Tarih boyunca Ruslar bu hedefe ulaşmak için Osmanlı Devleti ve İran ile mücadele etmiştir. Kimi zaman bu güçler tarafından durdurulan Rusya, bu güçleri saf dışı ettiği zamanlarda ise karşısında İngiltere ve ABD'yi bulmuştur.¹⁸⁰ Rusların tarih boyunca sıcak denizlere inmek için kullandığı üç güzergahtan ilki Balkanlar üzerinden İstanbul ve Çanakkale boğazları vasıtasıyla Akdeniz'e inmektir. İkincisi ise Kafkasya'yı kullanarak Doğu Anadolu üzerinden İskenderun Körfezi'ne ulaşmayı amaç edinmiştir. Üçüncü güzergah ise yine Kafkaslar vasıtasıyla İran üzerinden Basra Körfezine çıkmak ve dolayısıyla Hint Okyanusu'na bağlanmak olmuştur.¹⁸¹

RF'nin Kafkaslardaki en önemli iki amacını Hazar Havzası ve genel olarak Kafkasları siyasi anlamda kontrol altında tutmak, yani "arka bahçe" olarak kullanmak ve Hazar enerji kaynakları başta olmak üzere bölgedeki enerji kaynaklarının işletilmesinde söz sahibi olarak bu ülkelerin ekonomilerini RF'ye bağımlı hale getirmek şeklinde özetleyebiliriz. Her ne kadar enerji kaynakları açısından Azerbaycan ön plana çıksa da siyasi bağlamda Rusya'nın dikkati Gürcistan'ın üzerine yoğunlaşmıştır. Ermenistan ise gerek siyasi gerek de ekonomik açıdan Moskova'ya bağımlı hale gelmiştir.¹⁸²

Dugin ise RF'nin Güney Kafkasya'daki amacını şu şekilde açıklamaktadır:¹⁸³ "Avrasya'nın (RF'nin) hedefi, merkezci eğilimlerin tahkim edilmesi, tüm bu alanın Moskova'nın stratejik denetimi altında tutulması, esnek kontrol sistemi ve çok faktörlü metodolojisi sayesinde daima kendi nüfuzunu ve stratejik varlığını koruma ve kuvvetlendirme imkanı bulan Çarlık Rusya'sının jeopolitik geleneklerini sürdüren sağlam bir yapının kurulmasıdır."

RF dış politikasının Güney Kafkasya boyutunun oluşumuna etki eden aktörler sanıldığı gibi yalnız RF Dışişleri Bakanlığı değildir. Aslında Rus dış politikasının bütün alanlarında etkili olabilen diğer aktörleri Devlet Başkanlığı, Başbakanlık, Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı, Enerji Bakanlığı, Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı, Güvenlik Konseyi, Rus Petrol şirketi Lukoil, doğalgaz şirketi Gazprom ve boru hattı şirketi olan Transneft

¹⁸⁰ Sapmaz, A., a.g.k., s.148-149.

¹⁸¹ Yanar, S., a.g.k., s.56.

¹⁸² Kamalov, İ., a.g.m., s.91.

¹⁸³ Dugin, A., Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım, (Çev. V. İmanov), İstanbul, 2003, s.366.

Rosneft, Zarubezhneft ve RF’de bulunan Transkafkasya diasporası olarak sıralamak mümkündür.¹⁸⁴ Bu aktörlerin bölgeye yönelik politikalarında bazen farklılaşmaların olduğunu görmekteyiz. Mesela, Dağlık Karabağ Savaşı’nda Rus ordusu Ermenistan’a yardım yaparken Enerji Bakanlığı ve Lukoil Hazar’ın enerji kaynakların işletilmesi ve uluslararası pazara ulaştırılmasına yönelik “Asrın Antlaşması”nda Azerbaycan’ı desteklemiştir. RF’nin dış politikasının belirlenmesinde etkin olan aktörlerin farklı çıkar çatışmaları bölgeye yönelik politikanın tutarsız bir hal almasını sağlamaktadır.

Kendisini SSCB’nin halefi olarak gören RF’nin Güney Kafkasya politikasını belirleyen bazı faktörler vardır. Kafkasya’nın coğrafi konumu, bölgedeki enerji kaynakları, bölgedeki Türkiye ve İran gibi güçlerin yanı sıra ABD ile olan bölgesel güç mücadelesi ve NATO’nun bu bölgeye doğru genişlemesi RF’nin Güney Kafkasya politikasını şekillendirmektedir.

Coğrafi konumu ile RF’nin tarih boyunca sıcak denizlere inen yolu üzerinde bir geçiş yolu olan Güney Kafkasya aynı zamanda Hazar Havzası’nı ve Karadeniz’i kontrol edecek bir konumdadır. Bölgedeki enerji kaynaklarına baktığımız zaman, RF, Orta Doğu ve Sibirya petrol ve doğalgazlarından sonra yer yüzündeki en büyük petrol rezervlerine sahip olan Hazar Havzası’nın enerji kaynaklarını kendi inisiyatifi dahilinde kullanmak istemektedir. Bunun için de Hazar’ın statü sorununda Hazar’ın ortak mülkiyetini ve kolektif kullanımını savunmuştur. Ayrıca Hazar’dan çıkarılan enerji kaynakların hangi güzergahlardan uluslararası piyasaya ulaşacağı konusunda da belirleyici olmak istemiştir. Bunlara ek olarak bölgede uzun süreden beri var olan Türkiye ve İran ile yaşanan bölgesel rekabete bir de SSCB’nin yıkılmasıyla bölgeye ve enerji kaynaklarına ilgi duyan ABD’nin de eklenmesi ile doğan nüfuz mücadelesi RF’nin Güney Kafkasya politikasını belirleyen unsurlar arasındadır. Ayrıca NATO’nun doğuya doğru genişlemesi, Azerbaycan ve Gürcistan’ın NATO üyelikleri konusu RF’yi oldukça rahatsız etmektedir.

Ülkelerinin gelişimini ve geleceğini Batı ile işbirliğinde gören Azeri ve Gürcü liderlerin Batı yanlısı politikaları, bölgeyi stratejik çıkar alanı olarak gören ABD ve NATO’nun küresel hırsları ve bölgede nüfuz edinme çabaları, Hazar Denizi enerji kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılması üzerinde devam eden yoğun çatışma, halen devam etmekte olan bölgesel problemler (Dağlık Karabağ gibi), Kuzey Kafkasya’da ortaya

¹⁸⁴ Sapmaz, A., a.g.k., s.153-154.

çıkan ayrılıkçı terörist hareketleri¹⁸⁵ RF'nin Güney Kafkasya'da karşılaştığı jeopolitik güçlükler ve tehditler arasında sayabiliriz.

1.2.1. Güney Kafkasya'nın Rusya Federasyonu Açısından Önemi

Uluslararası sisteme SSCB'nin varisi olarak katılan RF için Güney Kafkasya son derece stratejik öneme sahip bir bölgedir. Avrupa ile Asya arasında bir geçiş köprüsü olan Kafkasya bu özelliğinin yanı sıra Karadeniz ve Hazar Denizi'ne kıyısının vardır. 16. Yüzyıldan beri Rusya'nın en çok önem verdiği bölgelerden biri olan Kafkasya aynı zamanda Rusya'nın Karadeniz-Boğazlar-Akdeniz yolu ile Süveyş Kanalı'na inebilmesi açısından son derece önemli bir jeopolitik bölgedir.

Kafkasya aynı zamanda Rusya için bölgesel rakipleri Türkiye ve İran ile bir buluşma noktasını ifade etmektedir. Orta Asya ve Orta Doğu'ya açılan bir kapı konumunda olan Kafkasya, RF için kendisini tehditlere karşı koruyabileceği bir tampon bölgeyi ifade etmektedir. Rus ekonomisi için tam manasıyla bir ham madde deposu olan Kafkasya Azerbaycan'ın sahip olduğu petrol yataklarının yanı sıra doğalgaz, altın, gümüş, demir, alüminyum, bakır, çinko, kurşun, uranyum, kobalt, kömür gibi yer altı kaynaklarını da içermektedir.

Bir kara devleti olan RF açısından Kafkasya, sıcak denizlere ulaşılmasına imkan sağlayacak, stratejik istikametlerden en kısa olanlarının, çıkış noktasını teşkil eder ve bu istikametleri kontrol edebilecek bir bölgedir. RF, Kafkasya'yı elinde bulundurduğu sürece, Doğu Akdeniz ve Basra Körfezi'ni uzaktan kontrol etme imkanına sahip olacaktır. Ayrıca RF'nin güney cephesini savunmasında kuvvet tasarrufu sağlayabilecek ve savunması kolay bir bölge olan Kafkasya, güneye taarruz etmesi halinde uygun bir bölge olacaktır. Tüm bunlara ek olarak Balkanlar'dan yapılacak bir harekatta, taali taarruz istikameti olarak kullanılıp küçük düşman kuvvetlerinin angaje edilmesini sağlayacak olması¹⁸⁶ bölgenin RF için taşıdığı büyük önemi ortaya koymaktadır.

Ayrıca petrol ve doğalgaz rezervleri açısından da RF için önem arz eden Kafkasya, aynı zamanda bu enerji kaynaklarının uluslararası piyasaya ulaştırılırken izleyeceği

¹⁸⁵ Sapmaz, A., a.g.k., s.147.

¹⁸⁶ Tavkul, U., a.g.k., s.235.

güzergahlar ve boru hatlarının üzerinde bulunması nedeniyle izleyeceği güzergahlar ve boru hatları açısından da RF için büyük önem arz etmektedir. Bölgede aynı zamanda petrol rafinelerinin ve petrokimya tesislerinin yer alması, RF için stratejik ve ekonomik önem taşımaktadır.¹⁸⁷

RF'nin Güney Kafkasya üzerindeki potansiyel güç ve nüfuzu tartışılabilir. Ancak, Rusya'nın en büyük kaygısı, Güney Kafkasya'da kaybolmakta olan egemenliğini yeniden kurmak değil, Hazar Havzası'ndan kopmamaktır. Rusya, Hazar Havzası petrol ve doğalgazının başlıca taşıyıcısı olmak amacından vazgeçmiş değildir.

1.2.2. Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası

RF'nin bölgeye yönelik dış politikasını dönemlere ayırarak olursak RF'nin bölgeye fazla önem gösteremediği 1991-1993 dönemi, Yakın Çevre Doktrini ile bölgenin RF'nin yaşamsal çıkarı ilan edildiği 1993-2000 dönemi ve Putin'in başkanlık dönemi olmak üzere üçe ayırabiliriz. Putin öncesi dönemde 1991-1993 arası RF bölgeye fazla ilgi göstermezken 1993'te "Yakın Çevre Doktrini" ile RF bölgeyi yaşamsal çıkar alanı olarak değerlendirmiştir. Putin'in 2000 yılında iktidara gelmesi ile RF'nin Kafkasya'ya yönelik politikasında değişiklikler olmaya başlamıştır. Putin "Ulusal Güvenlik Doktrini", "Yeni Dış Politika Doktrini" ve "Yeni Askeri Doktrin" ile Kafkasya'nın kendi nüfuz alanı olduğunu tekrardan vurgulamış, Kafkaslar'da 90'lar boyunca nüfuzu artan ABD'nin etkinliğini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması aşamasında RF'nin Güney Kafkasya'daki etkinliği iyice zayıflamıştır. Fakat bu zayıflığa rağmen RF bölgedeki en önemli güç konumunu da elinde bulundurmıştır. Bu konumun korunmasında SSCB'nin çöküşüyle meydana gelen jeopolitik boşlukta istikrarın sağlanması için batının öncelik tanınması ve ABD'nin bölgeye yönelik izlediği Moskova merkezli politika etkili olmuştur. Batı'nın uyguladığı bu politika ile geniş bir manevra alanı sağlayan RF, 1991-1993 döneminde bölgeye fazla ilgi göstermemiştir. RF'nin bu dönemde bölgeye fazla ilgi göstermemesinin bir diğer nedeni de 1991'de Boris Yeltsin ve Andriy Kozirev'in belirlediği dış politikanın Avrupa merkezli bir politika olmasıdır. Batı ve özellikle ABD ile çok yönlü ilişkilerin geliştirilmek istendiği bu dönemde

¹⁸⁷ Uslubaş, F., "Putin'li Rusya", Jeopolitik Dergisi, İstanbul, 2005, sayı.13., s.57.

RF, kendi çıkarlarına uygun hareket eden liderlerin Güney Kafkasya Cumhuriyetleri'nin yönetiminde olmasına önem vermiştir.

1993 yılında RF'nin dış politikasında Avrasyacıların etkin olmasıyla birlikte Yakın Çevre Doktrini ilan edilmiştir ve RF'nin bölgeye yönelik politikası değişmeye başlamıştır. Primakov'un Dışişleri Bakanlığı'na gelmesiyle birlikte RF yüzünü Batı'dan Avrasya'ya çevirmeye başlamıştır. Avrasyacılar, RF'nin batılılaşma yerine Avrupa ve Asya arasında köprü oluşturacak bir rol oynamasını istemektedir. Atlantikçilerin tersine, RF'nin batıdan ziyade Müslüman ülkeler ile yapacağı işbirliğinin RF'ye Avrasya'da süper güç olma imkanı sağlayabileceğini düşünen Avrasyacılar, geleneksel müttefiklerinin batıda değil güneyde olduğunu savunmaktadır.¹⁸⁸ Genel olarak değerlendirdiğimizde 1991-1993 döneminde RF dış politikasında etkin olan Atlantikçiler batı ile iyi ilişkiler kurmaya çalışırken 1993 sonrasında baskın olan Avrasyacılar bunun tersini savunarak batıya karşı mesafeli davranmaya ve eski SSCB coğrafyasında yani BDT ülkeleriyle sıkı ilişkiler diplomatik ve askeri ilişkiler kurmaya önem vermiştir.

Kendisini SSCB'nin varisi olarak gören RF, tüm eski Sovyet Cumhuriyetleri'ni BDT çatısı altında, kendi liderliğinde tekrardan birleşmesi gerektiğini vurgulamıştır. RF'nin güvenlik ve çıkarlarını koruyacak şekilde bu devletler üzerinde etkisinin devam ettirilmesi anlayışı çerçevesinde oluşturulacak 1993'ten itibaren uygulamaya konan "Yakın Çevre Doktrini" ile RF, Gürcistan, Azerbaycan ve Çeçenistan'a müdahale ederek kendisinde gördüğü bu hakkı pratiğe dökme gayretine girmiştir.¹⁸⁹

RF'nin Güney Kafkasya'ya ilişkin politikası daha çok yakın çevre doktrini etkisi altında ve tüm eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne karşı tanımlanmış kapsamlı bir politikanın uzantısı olmuştur.¹⁹⁰ RF yakın çevre doktrinin uygulamaya başlamasıyla Kafkasya'ya yönelik sert bir politika izlemeye başlamıştır. BDT'ye üye olamayan Azerbaycan ve Gürcistan BDT'ye üye olmaya ve Kollektif Güvenlik Anlaşması'nı imzalamaya ve RF'ye askeri üsler vermeye zorlanmıştır. Kafkasya'ya yönelik dış politikasını 1994'ten itibaren sertleşmeye başlamasının nedenleri ise aktif dış politika arayışları içinde olan Rus dış politikasının

¹⁸⁸ Kona, G.G., "Rusya'nın Aşamalı ve Öngörülebilir Güney Yakın Çevre (Kafkasya-Orta Asya) Stratejisi", <http://uiportal.net/content528.html> (26.06.2009)

¹⁸⁹ Demirağ, Y., "Kafkasya'da Türk ve Rus Politikası" Stratejik Analiz" 2003, Sayı.40, s.76-77.

¹⁹⁰ Tanrısever, O.,F., "Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'nın Kafkasya Politikası" Türkiye'nin Komşuları, (Der. M. Türkeş, İ. Uzel), Ankara, 2002, s.387-388.

geleneksel ana hedefleri olan sıcak denizlere inmek, Ortodoks halkın birliği ve Rus milliyetçiliğinin ekonomik çıkarlar da dikkate alınarak yeniden üretilmesidir.¹⁹¹

RF'nin Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile ilişkilerinden yerel ayrılıkçı grupların Moskova ile işbirliği içine girmediği durumlarda RF'nin Kafkasya'daki etkisi çok azaldığı ancak bölgedeki ayrılıkçı-milliyetçi hareketlerin kendi başlarına Rus dış politikasının tam olarak belirleyemediğini, bu ayrılıkçı hareketlerin RF tarafından desteklenmesinin RF'nin Yakın Çevre Politikasının uygulanması aşamasında işlevsel bir rol oynadığını söyleyebiliriz.¹⁹²

1993 yılında “Yakın Çevre Doktrini” ile Güney Kafkasya'yı “yaşamsal çıkar alanı” ilan eden RF, SSCB sonrasında bölgedeki boşluğu sadece kendisinin doldurabileceğini dünyaya duyurmuştur. Bu mesaj, bölgenin çekiciliğine kapılan uluslararası sistemin tüm birimlerine ama özellikle de Türkiye ve İran'a yönelikti. Başlangıçta İran kaynaklı pan-islamizm tehlikesine karşı Türkiye'nin Güney Kafkasya ve Orta Asya'daki etkisine olumlu yaklaşan RF, zamanla Türkiye'nin İran'dan daha aktif politikalar izlediğini görmüş, özellikle de bu çerçevede dile getirilen “21. Yüzyıl Türk Yüzyılı”, “Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası” söylemlerinden rahatsız olmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin Güney Kafkasya ve Orta Asya'ya açılımı RF tarafından bölgedeki ABD ve NATO girişimlerinin bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir.¹⁹³

RF'nin Güney Kafkasya politikasını yakın çevre anlayışı çerçevesinde iki ana amaç kapsamında değerlendirmek mümkündür. İlk olarak RF, bölgede etkin güç olmak istemektedir ve çatışmaların çözümünde ağırlıklı rol almayı hedeflemektedir. RF'nin diğer amacı ise yakın çevresiyle ekonomik, politik ve askeri bir entegrasyon sağlamak ve bölgesel bir “Birlik” oluşturmaktır.¹⁹⁴

RF, Güney Kafkasya'da kendisiyle ters düşecek rejimlerin kurulmasını ve yabancı güçlerin bu bölgeye yerleşmesini istememektedir. Bunu önlemek içinde iki yola başvurması olası görülmektedir. İlki bu cumhuriyetlerle her alanda karşılıklı çıkarların ortaya konması ve

¹⁹¹ Yapıcı, U., a.g.k., s.80.

¹⁹² Tanrısever,O.,F., a.g.m., s.402-403.

¹⁹³ Aydın, M., “Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler”, Türk Dış Politikası; Olaylar, Olgular Belgeler, (Der. B. Oran), İstanbul, 2001, s.423.

¹⁹⁴ Demir, A.F., a.g.k., s.143.

eşitlikçi politikaların doğması, ikincisi ise zor kullanarak bu cumhuriyetlerin üzerine baskının sürdürülmesidir.¹⁹⁵

Güney Kafkasya ülkelerinden Ermenistan, ABD ile sahip olduğu yakın ilişkilere rağmen stratejik ortaklık anlamında tercihini RF'den yana kullanmıştır. Azerbaycan ve Gürcistan ise tüm yönleriyle Batı'yla entegrasyonu ön gören bir politika izlemeleri nedeniyle RF'den uzaklaşmaya çalışmışlardır. Bu da RF'nin Azerbaycan ve özellikle de Gürcistan ile olan ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur.¹⁹⁶ RF, kendisiyle stratejik ortaklık ya da işbirliği kurmayan Azerbaycan ve Gürcistan'ı Dağlık Karabağ, Güney Osetya ve Abhazya gibi yaşadıkları etnik sorunlar ile sıkıştırarak bölgede etkinlik sağlamak istemektedir.

RF'de Putin'in iktidara gelmesi ile RF'nin Kafkasya politikasında değişiklikler olmuştur. 26 Mayıs 2000 tarihinde yapılan Rusya Devlet Başkanlığı seçimlerini kazanan Putin'in "Güçlü Devlet" yaratma sloganı eksenindeki politikası, kendisine Rus kamuoyunun kayıtsız destek vermesini sağlamıştır. 2000 yılında Putin'in iktidara gelmesi ile Rusya'nın iç ve dış politikasında hızlı bir değişim süreci başlamıştır. Uluslararası arenada Rusya bölgesel bir süper güç ve bir enerji süper gücü olma yönünde adımlar atmaya başlarken, içeride federal yapı güçlendirilmiş ve Kremlin'e yeni bir yönetim anlayışı getirmiştir. Putin'in yeni yönetim anlayışının temelinde hiç şüphesiz ki, Yeltsin'den farklı olarak tek başına ve güçlü yönetim bulunmaktadır. Putin, ilk olarak, Kremlin'i çeşitli güçlerin etkisinden kurtarmak için seçimleri bile beklemeden işe koyulmuştur. Putin, bir taraftan serbest pazar ve demokratik değerlerin destekçisi olmakla beraber, ülke içinde devlet gücünü merkezileştirmeyi ve uluslararası politikada Rusya'yı eski gücüne kavuşturmayı amaçlamaktadır.¹⁹⁷

10 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe girilen yeni "Ulusal Güvenlik Doktrini" RF için ulusal güvenliğin sağlamayı ve kurmayı, merkezi devlet yapısını güçlendirmeyi, ulusal çıkarları gözetmeyi, askeri potansiyeli yükseltmeyi ve sağlıklı bir ekonomik gelişmeyi hedeflediği görülmektedir.¹⁹⁸ Bu doktrin bir anlamda RF'nin bölgede, Avrasya'da ve dünyada yeniden etkin bir duruma gelmek istediğini ortaya koymaktadır. Ulusal Güvenlik Doktrini'nden sonra RF, "Yeni Dış Politika Doktrini"ni kabul etmiştir. Yeni Dış Politika Doktrini ise diğer ülkelerde özellikle de eski Sovyet Cumhuriyetleri'nde RF'nin ekonomik

¹⁹⁵ Mert, O., a.g.k., s.131.

¹⁹⁶ Kantarcı, H., a.g.k., s.129.

¹⁹⁷ Kona, G.,G., "Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası",

<http://gamzegungormuskona.blogspot.com/2007/08/harp-akademileri-komutanl-stratejik.html> (20.06.2009)

¹⁹⁸ Kuloğlu, A., "Rusya'nın Yeni Politikaları ve Türkiye", Stratejik Analiz, Ankara, 2000, s.65.

çıkarları ve söz konusu cumhuriyetlerdeki Rusların statülerine odaklanmıştır.¹⁹⁹ Putin'in başa geçmesinden sonra yayınlanan bir diğer doktrin ise "Yeni Askeri Doktrin"dir. "Yeni Askeri Doktrin" büyük ölçekli savaşlardan çok etnik/dinsel radikalizmin neden olduğu iç savaşların yarattığı tehditler üzerine durmaktadır.²⁰⁰ RF "Yeni Askeri Doktrin" ile kendilerine ve müttefiklerine yönelik bir saldırı halinde bu saldırıya nükleer silahlar ile karşılık vereceğini belirtmiştir. Böylelikle Putin "Ulusal Güvenlik Doktrini", "Yeni Dış Politika Doktrini" ve "Yeni Askeri Doktrin" ile Kafkasya'nın kendi nüfuz alanı olduğunu tekrardan vurgulamış, Kafkaslardaki ABD'nin etkinliğini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir.

"Yakın Çevre Doktrini" ile Güney Kafkasya'yı yaşamsal çıkar alanı ilan eden RF, bu bölgede diğer aktörlerin etkisini önlemeyi hedefliyordu. RF'nin bölgedeki etkinliğini sağlaması için BDT ve Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın BDT'ye üyeliği çok önemliydi. Güney Kafkasya'daki etkinliğini kaybetmek istemeyen RF, bölgesel çatışmaları kullanarak Azerbaycan ve Gürcistan'ın BDT'ye üyeliğini gerçekleştirmeye çalışıyordu. Azerbaycan ve Gürcistan BDT üyeliğini onaylamazken RF'ye bağımlı olan Ermenistan üyeliği hemen kabul etmiştir. Bu bağlamda RF Azerbaycan'ın BDT'ye katılmasını sağlamak için Karabağ sorununda Ermenilere destek vererek bu sorunu Azerbaycan'a karşı bir baskı aracı olarak kullanmıştır. Aliyev döneminde izlenen dengeli politika ile Rus petrol şirketi Lukoil'e % 10 pay verilmesi ile RF, Dağlık Karabağ sorununda Azerbaycan'a yakın bir çözüm konusunda ikna olmuştur. Fakat Ekim 1997'de Azerbaycan ve Gürcistan'ın ABD desteğiyle kurulan GUAM'ı kurmasıyla birlikte BDT'nin etkinliğine gölge düşmüş oldu.

Dağlık Karabağ konusu ile Azerbaycan'a baskı yapan RF, Güney Osetya ve Abhazya'daki etnik sorunları kullanarak Gürcistan'a da baskı yapmıştır. Abhazları Gürcistan'a karşı destekleyen RF, Güney Osetya'daki sorunda temkinli davranmıştır. Güney Osetya'nın Gürcistan'dan ayrılıp RF sınırları içindeki Kuzey Osetya ile birleşmesi toprak bütünlüğüne yönelik kaygı yaşayan RF için bir tehdit olarak algılanmaktadır. Ayrıca RF, Hazar kaynaklarının uluslararası pazarlara ulaştırılması konusunda stratejik bir konumda olan Gürcistan'ı kontrol altında tutmak istemektedir. Gürcistan'ı denetim altında tutmak için Gürcü vatandaşlara vize uygulaması başlatan RF, bu uygulamayı sadece Abhazya ve Güney Osetya halkına uygulamış Tiflis yönetimine bağlı Gürcü vatandaşlarını uygulamanın dışında tutmuştur.

¹⁹⁹ Kanbolat, H., "Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı", Avrasya Dosyası, 2001, sayı.4., s.167.

²⁰⁰ Kona, G.,G., a.g.m.,

Bölgedeki enerji kaynaklarının cazibesine kapılan ABD gibi uluslararası aktörlerin etkinliğini önlemek isteyen RF, enerji kaynaklarının uluslararası piyasaya taşınması ve işletilmesi gibi konularda söz sahibi olarak bölgede etkinliğini kanıtlamak istemektedir. Hazar'ın statü sorununda başlarda İran ile birlikte "ortak sahiplik" fikrini savunan RF, Hazar'ın kuzeyinde kendi sektöründe yeni rezervlerin keşfedilmesiyle bu tavrında geri adım atmaya başlamıştır. Yeni petrol rezervlerinin keşfedilmesi ile RF "su yüzeyinin ortak kullanılması" fikrini savunmaya başlamıştır. Daha sonra Azerbaycan ile RF, Hazar Denizi'nde İşbirliğine İlişkin Ortak Bildiri ile Hazar Denizi dibinin ilgili sınırdaş ve karşı devletler arasında sektörlere bölünmesi konusunda anlaşma sağlamıştır. Hazar enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara taşıyacak boru hattı konusunda RF kendi topraklarından geçen Bakü-Novorrossisk boru hattını savunurken, bölgedeki RF'nin etkin olmasını istemeyen ABD erken petrol boru hatları konusundan Bakü-Süpsa ve Bakü-Novorrossisk'i desteklerken ana petrol boru hattında Bakü-Tiflis-Ceyhan'ı desteklemiştir.

RF'nin Güney Kafkasya politikasını özetleyecek olursak, üç döneme ayırabiliriz. İlk dönem olan 1991-1993 arası dönemde, Kafkasya bölgesine fazla önem göstermeyerek Batı ile bütünleşmeyi tercih etmiştir. Bunu da RF'nin dış politikasında Atlantikçiler'in etkin olmasına bağlayabiliriz. Bu dönemde Batı ve özellikle ABD ile olan ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. İkinci dönem olan 1993-2000 arasındaki dönemde, RF'nin dış politikasında Avrasyacılar etkin olmuş, Yakın Çevre Doktrini ilan edilmiş ve Kafkasya bölgesi RF'nin yaşamsal çıkar alanı ilan edilmiştir. Bu dönemde RF yüzünü Batı'dan Avrasya'ya çevirmeye başlamış, eski SSCB coğrafyasında BDT ülkeleriyle diplomatik ve askeri ilişkiler kurmaya önem verilmiştir. Son olarak 2000 sonrası Putin'in başkanlığı döneminde, RF'nin iç ve dış politikasında bir değişim süreci başlamıştır. Dış politikada RF, bölgesel bir süper güç ve bir enerji süper gücü olma yolunda adımlar atmış, "Ulusal Güvenlik Doktrini", "Yeni Dış Politika Doktrini" ve "Yeni Askeri Doktrin" ile Kafkasya'nın kendi nüfuz alanı olduğunu tekrardan vurgulamış, Kafkaslardaki ABD'nin etkinliğini ortadan kaldırmayı hedeflemiştir.

1.2.2.1. Rusya Federasyonu'nun Azerbaycan Politikası

SSCB'nin yıkılıştından sonraki dönemde Güney Kafkasya'nın en büyük ve ekonomik açıdan en önemli ülkesi Azerbaycan ile RF'nin ilişkilerini genel olarak değerlendirdiğimizde bu ilişkilerin inişli çıkışlı bir seyir izlediğini söyleyebiliriz. İki ülke arasında diplomatik

ilişkilerin kurulmasına yönelik antlaşma 4 Nisan 1992'de imzalanmıştır. Mutallibov döneminde RF ağırlıklı bir dış politika izleyen Azerbaycan, Elçibey'in iktidara gelmesi ile dış politikada önceliği Batı'ya ve Türkiye'ye vermiştir. Elçibey'in devrilip Haydar Aliyev'in devlet başkanı seçilmesiyle başlangıçta RF ağırlıklı bir politika izleyen Azerbaycan daha sonra yüzünü Batı'ya çevirmiştir.

Rusya için Azerbaycan'ın önemi jeopolitik konumu ve zengin doğal kaynaklarından kaynaklanmaktadır. Azerbaycan'ın Rusya için önemli bir coğrafya olmasının nedenleri şunlardır:²⁰¹

RF'nin Azerbaycan üzerinde nüfuz sağlaması kendi etkisini Yakın Doğu'ya ve Orta Doğu'ya yayma imkanı sağlamaktadır. Ayrıca Azerbaycan RF askerleri için bir üs olarak kullanılabilir. Zengin doğal kaynakları ile RF'nin dikkatini çeken Azerbaycan'ın etki altında tutulması ile Türk dünyası parçalanabilir ve Türkiye'nin bölgeye nüfuzu önlenebilir. Aynı şekilde Azerbaycan'da sağlanan nüfuz Müslüman bir ülke olan İran'ın da bölgeye nüfuzunu önleyecektir. Ayrıca Azerbaycan'da yaşayan Rusların da güvenliği sağlanmış olacaktır.

RF yanlısı politika izleyen Mutallibov döneminde RF Azerbaycan'dan ülkedeki askeri varlığının devamını, Azerbaycan sınırlarının Rus ve Azeri kuvvetleri tarafından korunmasını, Karabağ'da Rus askerlerinden oluşacak barış gücünün kabul edilmesini, Hazar Denizi'nde petrol çıkarma konusunda sadece Rus şirketlerinin çalışmasını ve çıkarılan petrolün dünya pazarlarına RF üzerinden taşınmasını istemiştir.²⁰²

Hocalı Katliamı'ndan sonra istifaya zorlanan Mutallibov'un yerine 7 Nisan 1992'de seçimleri kazanan Elçibey gelmiştir. Elçibey, Mutallibov'un aksine RF karşıtı, Batı ve Türkiye yanlısı bir dış politika izlemiştir. Elçibey'in RF'ye yönelik politikasını; Rus askerlerinin Azerbaycan'dan çıkarılması, RF'nin devamlı Azerbaycan'a karşı kullandığı Dağlık Karabağ sorununun RF'nin tekelinden çıkarılması, RF'nin siyasi, askeri ve ekonomik etki alanı olan BDT üyeliğini reddetmek ve RF ile eşit haklara sahip bağımsız bir devlet olarak politik ve ekonomik ilişkiler geliştirmek²⁰³ şeklinde yorumlayabiliriz. RF, Elçibey'in bu politikaları nedeniyle Ermenistan'a Dağlık Karabağ konusunda destek vermiştir. Batı yönlü bir dış politika izleyen Elçibey'in iktidarı RF destekli Gence isyanı ile son bulmuştur.

²⁰¹ Cafersoy, N., a.g.m. s.288.

²⁰² Yeşilot, O., "Azerbaycan'daki Çeçen Mülteciler ve Rusya ile İlişkilere Yansımaları", Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya, (Ed. O. Yeşilot), İstanbul, 2005, s.194.

²⁰³ Cafersoy, N., Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası, Ankara, 2001, s.97.

AHC lideri Elçibey'den sonra iktidara gelen Haydar Aliyev döneminde Azerbaycan başlarda RF öncelikli bir dış politika izlerken daha sonra yüzünü Batı'ya çevirmiştir. Haydar Aliyev RF'den gelebilecek tepkileri önlemek için RF'yi yatıştırmak istemiştir. Bu dönemde RF'ye çeşitli tavizler verilmiştir. BDT'ye üye olan Azerbaycan, Elçibey döneminde Batılı şirketler ile yapılan petrol anlaşmalarını askıya almış ve Rus petrol şirketi Lukoil'e % 10 pay verilmiştir. Azerbaycan RF'ye tavizler vermesine rağmen bazı konularda da kesin tavır göstermiştir. RF'nin asker bulundurma talebi ve Hazar Denizi'nin ortak kullanımı talebi Azerbaycan tarafından kesin bir şekilde reddedilmiştir.

Azerbaycan'ın tüm bu tavizlerine rağmen RF'nin Azerbaycan'a yönelik politikasında ciddi bir değişiklik olmaması ve Karabağ'daki Ermeni işgalinin durmaması Aliyev'in Rusya'yı yatıştırma politikasının sona ermesine ve Azerbaycan'ın yüzünü Batı'ya dönmesine neden olmuştur.

Azerbaycan-RF ilişkilerinde BDT, Dağlık Karabağ ve petrol sorunun yanı sıra bir diğer sorun ise Çeçenistan sorunu olmuştur. RF özellikle birinci Çeçenistan savaşında Azerbaycan'ı Çeçenlere yardım etmekle suçlamış ve Azerbaycan'a üç yıl sürecek bir ambargo uygulamıştır.²⁰⁴

Putin'in başa geçmesiyle birlikte RF yakın çevresine daha çok önem vermeye başlamıştır. Azerbaycan'ı bağımsızlığın kazanılması ardından ilk ziyarete gelen ilk RF Devlet Başkanı olan Putin ile RF-Azerbaycan ilişkileri yeni bir döneme girmiştir. Putin'in 2001 yılında yaptığı Azerbaycan ziyaretine Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev 2002 yılında karşılık vermiştir. Karşılıklı görüşmeler sonunda Gebele Radar İstasyonu on yıllığına RF'ye kiralanmıştır.²⁰⁵ Ayrıca iki ülkenin ticaret hacminin arttırılması ve Çeçen Savaşı nedeniyle Azerbaycan sınırını kapatan RF, Azerbaycan vatandaşlarına topraklarına serbest geçiş hakkı vermiştir.

Haydar Aliyev'in vefatı üzerine yerine devlet başkanlığı seçimlerini kazanan oğlu İlham Aliyev geçmiştir. İlham Aliyev babasının yürüttüğü RF ve Batı'yı dengeleme politikasını devam ettirmiştir. İlham Aliyev döneminde Rus ve Azeri devlet adamları birçok kez karşılıklı ziyarette bulunmuşlardır. Bu ziyaretler sırasında Azerbaycan-RF ilişkilerine yeni açılımlar kazandırmak isteyen devlet yetkilileri kültürel işbirliklerine de önem vermiştir

²⁰⁴ Sapmaz, A., a.g.k., s.173.

²⁰⁵ Karabayram, F., a.g.k., s.253.

ve Bakü'de Rus Kültür Günleri gerçekleştirmişlerdir. Ayrıca ticari konularda da işbirlikleri sağlanmış Rus işadamlarının Azerbaycan'a yatırım yapması kararlaştırılmıştır.

RF'nin Azerbaycan politikasını ana hatlarıyla değerlendirecek olursak; SSCB'nin yıkılışından sonraki dönemde, RF ile Azerbaycan arasındaki ilişkiler inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Mutallibov döneminde RF yanlısı politika izleyen Azerbaycan, Elçibey'in iktidara gelmesiyle, dış politikada RF'den yana değil, öncelikli olarak Batı ve Türkiye yanlısı politikalar izlemiştir. Rusya için ise Azerbaycan, jeopolitik konumu ve sahip olduğu zengin doğal kaynaklardan dolayı önemlidir. Öncelikle, RF'nin Azerbaycan üzerinde etkin bir güç olması, etkisini Yakın Doğu ve Orta Doğu'ya yayma imkanı sağlayacaktır. Ayrıca, zengin doğal kaynaklarına sahip olan Azerbaycan ile yakın ilişkiler içinde olmak, Türk dünyasının parçalanmasına ve bölgedeki Türk etkinliğinin önlenmesine neden olabilir. Bununla birlikte, İran'ın bölgeye olan nüfuzunu önlenebilir ve bu sayede Azerbaycan'da yaşayan Rusların da güvenliği sağlanabilir. RF'nin Azerbaycan'a önem vermesinin bir diğer nedeni de Hazar Denizi'nden kaynaklanmaktadır. RF, Azerbaycan'da hakimiyet sağlayabilirse, Hazar Denizi'nden petrol çıkarma konusunda sadece Rus şirketleri çalışır ve bu sayede çıkarılan petrol dünya pazarına RF üzerinden taşınabilir.

1.2.2.2. Rusya Federasyonu'nun Gürcistan Politikası

Gürcistan'ın bağımsızlık kazanması ile başlayan RF-Gürcistan ilişkileri genel olarak gergin bir şekilde devam etmiştir. Güney Kafkasya ülkelerinden RF ile ilişkilerinde en çok sorun yaşayanı Gürcistan'dır. RF, Türkiye ve Batı yanlısı politikalar izleyen Azerbaycan üzerinde baskı kurabilmek ve müttefiki Ermenistan ile bağlantı kurabilmek için Gürcistan'a büyük önem vermektedir. Bu önemin bir başka nedeni de Gürcistan'ın Hazar Enerji kaynaklarını Batı'ya ulaştırılmasında kullanılacak boru hatları güzergahında bulunmasıdır.²⁰⁶ Ayrıca Kırım'ın Ukrayna'nın eline geçmesi ile RF'nin Karadeniz kıyısında birkaç yüz kilometrelik sınırı kalmıştır. RF, Karadeniz filosunu yerleştirebileceği derin sulardan mahrum kalınca ve Karadeniz sahilindeki bu derin sular, nüfusu 5.5 Milyon olan ve devamlı etnik sorunlarla uğraşan Gürcistan'a ait olunca bu durum da Gürcistan'ın önemini arttırmıştır.²⁰⁷

²⁰⁶ Demirağ, Y., "Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri", Uluslararası İlişkiler, 2005, no:7, s.133.

²⁰⁷ Tanrısever, O.,F., a.g.m., s. 397.

SSCB'nin yıkılmasıyla Güney Kafkasya Cumhuriyetleri arasında bağımsızlığını ilan eden ilk devlet olan Gürcistan'ın ilk devlet başkanı aşırı milliyetçi Zaviad Gamsahurdia olmuştur. Gamsahurdia iç ve dış politikada RF'nin çıkarlarına zıt ve milliyetçi politikalar izlemiştir. "tek ve bölünemez Gürcistan" politikası ile hareket eden Gamsahurdia ülke içindeki otoriteyi toparlamaya çalışmıştır. RF ile azınlıklar konusunda sorun yaşamaya başlayan Gürcistan lideri Gamsahurdia askeri bir darbeyle devrilmiştir ve yurtdışına kaçmak zorunda kalmıştır.

RF ile Gürcistan arasında diplomatik ilişkiler Gamsahurdia'nın RF'ye karşı sert tavrı yüzünden kurulamamış yerine 1992 yılında yerine Şevardnadze'nin iktidara gelmesi ile ilişkiler başlamıştır. Şevardnadze iktidara gelince bir yandan ülkede düzeni sağlamaya çalışmış diğer yandan da ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlara çözüm aramıştır. Şevardnadze, BDT'ye muhalif tavır takınmasına rağmen 1993'te BDT'ye üye olmayı kabul etmiş ve BDT'nin Kollektif Güvenlik Anlaşması'nı imzalamıştır.

RF bu dönemde bir yandan Gürcistan'ın kendi güneyinin güvenliği için istikrarlı bir durumda bulunması gerektiğini dile getirmekte bir yandan da ayrılıkçı hareketlere askeri destek de dahil olmak üzere tüm konularda yardımcı olmaktaydı. RF, Gürcistan'da geleneksel "havuç-sopa" taktiğini uygulamaktaydı. Sopa ülkedeki ayrılıkçı güçlere verilen örtülü ve dolaylı desteği, havuç ise RF çıkarlarına uyumlu hareket edilmesi şartıyla Gürcistan'a garanti edilen güvenlik ve istikrarı ifade etmektedir. RF, Gürcistan'ı kendi nüfuz alanında bu şekilde tutabileceğini düşünüyordu. Bu yüzden RF hem sorun çıkaran hem de istikrarı sağlayan bir konumdaydı. 3 Şubat 1994'te iki ülke arasında "Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması" imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre; RF, Gürcistan'da 25 yıllığına dört askeri üs bulundurma ve Gürcistan sınırlarını Gürcü askerler ile koruma imkanı sağlamıştır. Bu anlaşma çerçevesinde RF, Tiflis'in 30 km güneyindeki Vaizani'de bulunan 137. Askeri üssünü, Acaristan'ın başkenti Batum'daki 12. Askeri üssünü, Ermenilerin yoğunlukta yaşadığı Cevaheti-Ahılkelek'de bulunan 62. Askeri üssünü ve Abhazya Gudauta'da bulunan 50. Askeri üssünü elde etmiştir.²⁰⁸

Şevardnadze'nin RF ile yaptığı bu anlaşmalar Gürcistan'da sert bir muhalefetle karşılaşmış ve Abhazya sorununun da çözülememesi Şevardnadze'nin dış politikasını yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. RF'nin baskından Batı ile bütünleşerek kurtulacağını

²⁰⁸Sapmaz, A., a.g.k., s.181-182.

düşünen Şevardnadze NATO ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. RF'nin Abhazy ve Güney Osetya'daki ayrılıkçı güçlere verdiği destek Gürcistan'ı NATO'ya tam üye olma yoluna itmiştir.²⁰⁹ RF ile ilişkilerini gözden geçiren Gürcistan 1999'da Kollektif Güvenlik Antlaşması'ndan çekilmiştir. Bundan sonraki süreçte de Gürcistan, Batı ve Türkiye ile ilişkilerini her boyutta geliştirmeye başlamıştır.

Şevardnadze döneminde Gürcistan-RF arasında yaşanan bir diğer sorun ise RF'nin Gürcistan vatandaşlarına yönelik vize uygulamasıdır. RF, 5 Aralık 2000 tarihinde Gürcü vatandaşlara yönelik yeni bir vize uygulaması başlattığını açıklamıştır. Bu uygulamaya göre Abhazy ve Güney Osetya halkı RF'ye vizesiz seyahat hakkına sahip olmuştu. Ayrıca bu uygulama Abhaz ve Oset vatandaşlara RF pasaportu verilmesini de içermektedir. Bu uygulamadan sadece Gürcistan'da yaşayan Abhazy ve Güney Osetya halkının yararlanması Gürcistan tarafından tepkiye neden olmuştur. Gürcistan tarafından toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına yönelik bir tehdit olarak algıladığı bu uygulamadan sonra BDT'den ayrılacağına belirtmiştir.

RF'de Putin'in iktidara gelmesi, Gürcistan'da ABD destekli Mikhail Saakaşvili'nin iktidara gelmesi ile gergin olan ilişkiler daha da kırılgan bir hal almıştır. Arkasına ABD'nin desteğini alan Saakaşvili, RF karşıtı açıklamalar yapmış ve ayrılıkçı bölgelerin RF tarafından kısıktıldığını ve desteklendiğini belirtmiştir. RF'nin Gürcistan'a karşı kullandığı bir başka baskı unsuru ise Gürcistan'ın doğalgaz ve elektrik enerjisinde RF'ye olan bağımlılığıdır. 2006 yılında RF'den Gürcistan'a doğalgaz ulaştıran boru hattında meydana gelen patlama RF ile Gürcistan arasında sorun olmuştur. Saakaşvili bu patlamanın bir sabotaj olduğunu iddia ederek RF'yi suçlamıştır. RF ise buna Gürcistan'a sattığı doğalgazın fiyatını yaklaşık iki kat arttırarak karşılık vermiştir.

Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili'nin ilk yurtdışı ziyaretini RF'ye yapması ABD'ye yönelik politikalar izlese de RF faktörünü göz ardı etmediğini ortaya koymaktadır. Gürcistan'ı RF'ye bağımlı kılan nedenleri, "ülkede bulunan Rus askeri üsleri, RF'nin Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne yönelik takındığı tutum, enerjide RF'ye olan bağımlılık, RF'nin Gürcistan'a karşı uygulamaya koyduğu vize rejimi ve ticari ilişkiler"²¹⁰ şeklinde sıralamak mümkündür.

²⁰⁹ Demirağ, Y., a.g.m., s.131-132.

²¹⁰ Sapmaz, A., a.g.k., s.182.

Moskova'nın Gürcistan'a yönelik kozları bunlarla sınırlı değildir. RF'de çalışan 320 bin Gürcü vatandaşının yalnız 5 bininin yasal çalışma iznine sahip olması, Rus EES Rossiya elektrik şirketinin Gürcistan'ın en önemli elektrik şirketi olan Telasi'nin % 75'ine sahip olması ve Gürcistan'daki üç elektrik istasyonunun da Rus şirketlerinin elinde olması, Gürcistan'ın 2006'da ABD'den aldığı en büyük yardım 86 Milyon Dolar iken sadece 2006 yılının ilk yarısında RF'den Gürcistan'a 220 Milyon Dolar transfer edilmesi ve Rusya'da yaşayan Gürcülerin yılda 1,5-2 Milyar Dolar transfer etmesi²¹¹ Saakaşvili'nin ABD'ye yönelik bir dış politika izlese de RF faktörünü göz ardı etmemesini gerektiğini ortaya koymaktadır.

1.2.2.3. Rusya Federasyonu'nun Ermenistan Politikası

SSCB'nin yıkılışı ile bağımsızlığını ilan eden Güney Kafkasya ülkelerinden Azerbaycan ve Gürcistan Batı'ya entegre olmayı seçerken, Ermenistan BDT çerçevesinde RF ile entegrasyonu seçmiştir. Bağımsızlığın ilanından sonra ciddi ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlarla karşılaşan Ermenistan, RF ile olan ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. RF de Kafkasya'da çıkarlarını savunan Ermenistan'ı ekonomik, siyasi ve askeri olarak desteklemiştir.²¹²

ABD'den "Özgürlüklere Yardım Yasası" bağlamında yapılan yardımlardan en büyük payı almasına rağmen stratejik ortaklık tercihini RF'den yana kullanan Ermenistan, Güney Kafkasya'daki jeostratejik önemi en az olan ülke konumundadır. Ermenistan'ın dış politikasının oluşmasında, tarihi "Haydat Doktrini" ve ulusal hedefleri, jeopolitik durumu ve coğrafi konumu etkili olmaktadır. Ermenilerin Haydat Doktrini'ni uygulaması bir anlamda RF'nin Kafkasya'daki çıkarları ile örtüşmektedir. Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan topraklarında Büyük Ermenistan'ı gerçekleştirmek isteyen Ermeniler bu konuda RF'den destek almıştır. Stalin Döneminden itibaren Ermeni kartını oynamak Ruslar açısından hem Azerileri hem Gürcüleri kontrol etmek için bir taktik olarak değerlendirilebilir. Özellikle bölgedeki toprak ve sınır değişiklikleri ile nüfus mübadeleleri ile "böl-yönet" politikasının bir sonucu olarak Güney Kafkasya'da üç ana etnik grubu siyasal anlamda birbirine mahkum

²¹¹ Kamalov, İ., a.g.m., s.94.

²¹² Cabbarlı, H., a.g.m., s.1.

etmek gerçekliği söz konusudur.²¹³ Bölgede sadece RF ve İran ile sorun yaşamayan Ermenistan komşularından Türkiye ile soykırım meselesi ve toprak talebi, Azerbaycan ile Dağlık Karabağ sorunu ve Gürcistan ile de toprak talepleri yüzünden sorun yaşamaktadır.

Ermenilerin “denizden denize büyük Ermenistan” hedefi, Dağlık Karabağ sorunu bağlamında Azerbaycan topraklarını işgal altında tutması, Türkiye sınırını tanımaması ve toprak talebinde bulunması, SSCB sonrası çöken ekonomi ve dışa verilen göç neticesinde azalan Ermenistan nüfusu, Türkiye’nin Ermenistan’a uyguladığı ambargo ve Türkiye-Ermenistan sınır kapısının kapalı olması Ermenistan’ın ulusal hedeflerini gerçekleştirmesine imkan vermemektedir. Bu amaçlara ulaşmak için bir müttefike ihtiyacı olan Ermenistan’ın da aynı şekilde SSCB’nin dağılmasıyla bölgedeki nüfuzunu kaybeden, arka bahçesi olarak gördüğü coğrafyada kendinden başka bir gücün etkin olmasını istemeyen RF’nin de bu bölgede tutunabilmesi için bir müttefike ihtiyacı vardır. Bu nedenlerden ötürü her iki ülkenin bölgedeki çıkarları örtüşmüş ve stratejik ortaklığa varan bir ilişki ortaya çıkmıştır.²¹⁴

RF’nin Ermenistan ile kurduğu ilişkiler ile “RF için stratejik önemi olan bölgedeki gelişmelere müdahale imkanı sağlamayı, Güney Kafkasya’daki siyasi ve askeri varlığını korumayı, Ermenistan’daki Rus askeri üsleri Azerbaycan ve Gürcistan’ı kontrol etmeyi, Hazar havzası enerji kaynaklarının uluslararası piyasaya ulaştırılmasında Güney Kafkasya’dan geçen Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Süpsa petrol boru hatlarının mevcut RF boru hatlarına alternatif konumunu zayıflatmayı, Azerbaycan ve Gürcistan’ın RF’yi dışarıda bırakan yeni güvenlik mekanizmalarına (NATO) üye olmalarını engellemeyi, Ermenistan üzerinden bölgede daha etkili siyasi, askeri ve ekonomik politika uygulamayı ve bölgedeki etnik sorunları kontrol etmeyi”²¹⁵ hedeflemektedir.

RF, BDT ülkelerinden ilk temas kurduğu ülke olan Ermenistan ile 1991 yılında Dostluk, İşbirliği ve Güvenlik Antlaşması imzalamıştır. İki ülke 1992 yılında karşılıklı çıkarlarını gözetecek bir antlaşma imzalamıştır. Aynı sene içinde Ermenistan BDT’ye üye olmuş ve RF ve Ermenistan arasında Kollektif Güvenlik Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile başlayan askeri ilişkiler, Ermenistan sınırlarını Rus askerlerinin korumasına ilişkin anlaşmanın imzalanmasıyla devam etmiştir. 1994 yılında askeri ilişkiler Gümrü ve

²¹³ Büyükkakıncı, E., “Ermenistan Dış Politikasından Uluslararası Sistem Değişkenlerine Bakış”, Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya (Ed. O. Yeşilot), İstanbul, 2005, s.130.

²¹⁴ Sapmaz, A., a.g.k., s.189-190.

²¹⁵ Cabbarlı, H., a.g.m., s.7.

Erivan'da iki Rus askeri üssünün kurulmasına yönelik anlaşmayla devam etmiştir. 1995'te ise Gümrü'de bulunan Rus askeri üssüne önemli miktarda askeri teçhizat ve personel gönderilmiştir. Bu antlaşmadan sonra RF ve Ermeni güçleri arasında ortak hareket anlaşması imzalanmış ve ortak hava savunma sistemi kurulmuştur.

1990'ların ortalarına gelindiğinde Petrosyan, RF'ye olan bağımlılığın ülkesini zor durumda bıraktığını, uluslararası ve bölgesel ortamdan dışladığını, ekonomik, siyasi ve güvenlik sorunlarına çözüm getirmede RF-Ermenistan ilişkilerini sorgulamaya başlamıştır. Nitekim 1997'de Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik AGİT'in önerisine olumlu yaklaşması muhalefetin ve RF'nin baskıları sonucunda istifa etmesine neden olmuştur.²¹⁶ Petrosyan'ın yerine geçen ve ABD yanlısı bir politika izlenmesi beklenen Koçaryan, RF ile ilişkilerini her boyutta derinleştirmeye devam etmiştir. Dağlık Karabağ sorununda çözüm sürecini sona erdiren Koçaryan Türkiye'ye karşı da sözde soykırım kartını öne sürmüştür. Koçaryan döneminde Ermenistan RF'ye daha da bağımlı hale gelmiştir. RF'nin Ermenistan'a askeri ve ekonomik yardımlarda bulunmasının bir diğer nedenini de Ermenistan'ı güneyden gelebilecek saldırıların önlenebileceği bir tampon bölge olarak görmesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Güvenlik konusunda iki ülke arasında çok sayıda antlaşma imzalanmıştır. Bunlardan en önemlisi 29 Ağustos 1997'de imzalanan antlaşmadır. Bu antlaşma, dostluk, işbirliği ve karşılıklı yardımı öngörmekte olup savaş durumunda taraflar birbirlerine karşılıklı yardımda bulunacaklarını taahhüt etmiştir. Türkiye ve Azerbaycan bu antlaşmayı, RF'nin Güney Kafkasya'ya müdahalesi olarak nitelendirmiş ve kınamıştır. Rus ve Ermeni yetkililer bu antlaşmanın üçüncü ülkelere yönelik olmadığını açıklasa da siyasi analistler Ermenistan'ın bu antlaşmayı komşularına karşı bir önlem almak amacıyla imzaladığı şeklinde yorumlamışlardır. Yine 1997 yılında RF'nin Ermenistan'a 1 Milyar Dolar değerinde silah sattığı ortaya çıkmıştır. Dönemin Ermenistan Savunma Bakanı Sarkisyan, Ermeni ordusunun Rus askeri kültürünün üzerine kurulduğunu ifade etmiştir.²¹⁷

RF ile Ermenistan arasındaki ekonomik ilişkilere bakıldığında daha çok Ermenistan'ın enerji alanında RF'ye olan bağımlılığı ve RF'ye olan borçları ön plana çıkmaktadır. Herhangi bir doğalgaz ve petrol rezervine sahip olmayan Ermenistan bu ihtiyacını RF'den satın alarak karşılamaktadır. Ayrıca elektriğin de büyük bir bölümünü RF'den satın almaktadır. RF'nin

²¹⁶ Demir, A.F., a.g.k., s.111.

²¹⁷ Kamalov, İ., a.g.m., s.97.

Ermenistan üzerinde enerji sağlama açısından sahip olduğu monopol siyasi ve askeri açıdan da kendisine avantajlar sağlamaktadır. Ermenistan bu tekeli kırmak için de İran'dan doğalgaz alma projesi yürütmektedir.²¹⁸

Ermenistan, ABD ve diğer ülkelerle ilişkilerini RF ile olan ilişkilerine ve stratejik ortaklığına zarar vermeyecek şekilde geliştirmektedir. RF ile olan yakın ilişkileri Ermenistan için güvence olarak nitelendirilse de bir yandan da onu RF'ye bağımlı hale getirmiştir. ABD'nin "Özgürlüklere Yardım Yasası" bağlamında yaptığı yardımlardan en büyük payı alan Ermenistan'da ABD'nin nüfuzunun yavaş yavaş arttığını söyleyebiliriz. Ermeni devlet adamları kesin bir şekilde ABD'nin Ermenistan'a yerleşmesini ve nüfuzunu reddederken halkın NATO'ya karşı olan sert tavrı yavaş yavaş ılımanlaşmaktadır. ABD'nin Güney Kafkasya'da artan nüfuzu Ermenistan'ın RF yanlı politikasını devam ettirmesinin zor olacağı yapılan yorumlar arasındadır. RF'nin Güney Kafkasya'daki son kalesi olan Ermenistan'ı ABD'ye kaptırması, Kafkas Dağları'nın kuzey yamacına çekilmesine ve Güney Kafkasya'dan silinmesine neden olacaktır.

RF'nin Ermenistan politikasını genel olarak değerlendirecek olursak; bağımsızlığının ardından, siyasi, ekonomik ve askeri olarak sorunlar yaşayan Ermenistan, RF ile ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemiştir. RF'de bu bağlamda, Ermenistan'ı ekonomik, siyasi ve askeri olarak desteklemiştir. RF'nin bölgede etkinliğini tekrar sağlaması için bir müttefike Ermenistan'ın da ulusal hedeflerini gerçekleştirmek için bir müttefike ihtiyaç duyması iki ülke arasında stratejik ortaklığa giden bir ilişki oluşmuştur. RF, Ermenistan ile kurduğu ilişkiler ile kendisi için bölgede önemi olan ülkelere müdahale etmeyi ve Güney Kafkasya'daki askeri ve siyasi varlığını koruyarak hedeflerine ulaşmayı amaçlamaktadır.

²¹⁸ Sapmaz, A., a.g.k., s.196.

III. BÖLÜM

GÜRCİSTAN KRİZİ

1. GÜRCİSTAN KRİZİ

1997 yılında Strobe Talbott'un Kafkasya ve Orta Asya'yı ABD için "stratejik hayati bölge" olarak adlandırması, 2000 yılında RF'de Devlet Başkanlığı'na seçilen Putin'in "Ulusal Güvenlik Doktrini", "Yeni Dış Politika Doktrini" ve "Yeni Askeri Doktrin"i açıklayarak Kafkasya'nın kendi nüfuz alanı olduğunu tekrardan vurgulaması, Kafkasya'daki ABD-RF rekabetini açıkça ortaya çıkarmıştır. 11 Eylül sonrasında terörizme karşı bir savaş başlatan ABD, RF ile terörizme karşı işbirliği yapmış ve RF'nin sorunlu bölgesi Çeçenistan'daki direnişçileri "terörist" olarak tanımlamıştır. RF'nin Çeçenistan'da yaşadığı problemleri terörist eylem olarak kabul eden ABD, RF'yi Kuzey Kafkasya'da serbest bırakırken Orta Asya'ya yerleşme tavizini almıştır.

11 Eylül saldırıları sonrası ABD ile RF arasında yapılan terörle mücadele kapsamındaki işbirliği, 2003 yılında Gürcistan'da "Gül Devrimi"nin gerçekleşmesi ve ABD yanlısı Şaakaşvili'nin iktidara gelmesi ile ABD ve RF arasındaki rekabeti açıkça ortaya çıkararak terörle mücadele kapsamında yapılan işbirliğinin yerini rekabete bırakmasına neden olmuştur. Aynı zamanda "Kadife Devrim" olarak da adlandırılan "Gül Devrimi" ismini yeni parlamentonun açılışı sırasında, Şevardnadze'nin konuşma yaptığı anda, Saakaşvili'nin önderliğindeki göstericilerin parlamento binasına ellerinde kırmızı güllerle girmesinden almıştır. Gül Devrimi'nin Gürcistan'ın Şevardnadze döneminde dengeli olan ABD ve RF politikalarına kesinlik kazandırmıştır. Saakaşvili'nin iktidara gelmesi ile Gürcistan tam anlamıyla ABD yönlü ve RF karşıtı bir dış politika izlemeye başlamıştır. Gül Devrimi Gürcistan'ın yönünü kesin olarak belirlemiştir.

Kasım 2003'te geniş yankı bulan örtülü bir operasyon niteliğindeki devrimle iktidara gelen Mikhail Saakaşvili iktidara gelir gelmez ülkeyi birleştirmeye yönelik kararlılığını ortaya koymuştur. Ocak 2004'te yaptığı bir açıklamada Abhazya ve Güney Osetya'nın büyüyen Gürcistan ekonomisi ile birleşeceğinden emin olduğunu ve ekonomik imkanları ile onları kendilerine çekeceğini belirtmiştir.²¹⁹ Saakaşvili, ilk iş olarak çözümü Güney Osetya ve Abhazya sorunlarına göre daha kolay olan Acaristan'ın üzerine gitmekte bulmuştur. RF'nin

²¹⁹ <http://www.civil.ge/eng/article.php?id=5988> (25.06.2009)

de yardımı ile Acaristan lideri Abaşıdze tasfiye edilmiştir. Böylelikle Acaristan'da merkezi otoriteyi sağlayan Saakaşvili, aynı başarıyı Güney Osetya ve Abhazya sorunlarında da yakalayacağını düşünmüştür. Saakaşvili bu hususta sorunları zamana ve uluslar arası kuruluşlara bırakmak ya da diplomatik yollarla çözüm aramak yerine bu sorunların üzerine gitmeyi tercih etmiştir.²²⁰ Halbuki Güney Osetya sorununu sadece Gürcistan'ın iç dinamikleriyle çözmek mümkün değildir. Kuzey Osetya'nın RF sınırları içinde Güney Osetya'nın da Gürcistan sınırları içinde bırakılması bilinçli bir Rus politikasıdır. RF, Güney Osetya ve Kuzey Osetya'nın birleşmesine sıcak bakmamaktadır. Zira birleşen ve güçlenen Osetya ileride bağımsızlık arayışları içinde olabilir ve Kuzey Kafkasya'da birçok problem yaşayan RF'ye yeni bir problem daha ekleyebilir. Aynı zamanda Gürcistan sınırları içindeki Güney Osetya'yı RF, Gürcistan ile ilişkilerinde bir baskı aracı olarak kullanmıştır.

Saakaşvili, Acaristan başarısından sonra Güney Osetya'ya yönelmiştir. 2006 yılında Güney Osetya sorununa yönelen Saakaşvili, Güney Osetya'nın en önemli gelir kaynağı olan Ergneti Pazarı'nı kapatmıştır. Buna karşılık olarak da Güney Osetya'da yapılan referandumdan tam bağımsızlık kararı çıkması Gürcistan ve Güney Osetya arasındaki gerginliği doruk noktasına taşımıştır. Bu dönemde Abhazya, Güney Osetya'ya yaptığı açıklamalarla destek vermiştir. Ayrıca, RF vatandaşı pek çok Kazak ve Oset çatışmalara destek vermek amacıyla Güney Osetya'ya geçmiştir ve Rusya da açıkça ilk kez Duma'dan geçirdiği bir kararla Güney Osetya'nın bir Gürcü saldırısına karşı korunacağını ilan etmiştir. Böylelikle Güney Osetya'da çıkacak bir çatışmada RF, bir yandan resmi kanallardan statükonun korunmasını destekleyeceğini açıklarken, bir yandan da kendi vatandaşlarını çatışmadan alıkoyamayacağı gerekçesi ile sivil görünümlü fakat devlet destekli bir müdahalede bulunabileceğini belli etmiştir.²²¹

2008 yılında Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle hem Güney Osetya'nın bağımsızlık için RF, BDT, BM ve AB'ye çağrıda bulunması hem de Gürcistan'ın da asker sayısını yükseltmesi Güney Kafkasya'da gerilimin iyice arttığını göstermektedir. Gürcistan Krizi, 8 Ağustos'ta başlayıp 16 Ağustos'ta ateşkesin sağlanması ile sona eren, Gürcistan ile Güney Osetya arasında başlayıp, Rusya ve Abhazya'nın da eklenmesiyle devam eden, resmi rakamlara göre 170 Gürcü askerinin hayatını kaybettiği, yaklaşık 200 bin Gürcü vatandaşının

²²⁰ Yapıcı, M.i., a.g.m., s.82.

²²¹ Türker, T., "Güney Osetya Krizi ve Rusya" <http://www.tumgazeteler.com/?a=3990290> (28.06.2009)

da mülteci durumuna düştüğü ve 2000 civarında sivilin hayatını kaybettiği; Gürcistan'ın üç bölünüp Güney Kafkasya'da güç dengelerin değişebileceğini gösteren bir süreci ifade etmektedir. Çalışmanın bu bölümünde 8-16 Ağustos tarihleri arasında baş gösteren kriz; kriz öncesi, kriz sırası ve kriz sonrası şeklinde üç başlık altında ele alınacaktır.

1.1. Kriz Süreci ve Krizde Tarafların Politikaları

1.1.1. Kriz Öncesi Dönem

Gürcistan Krizi'nin kökenlerini, Saakaşvili'nin iktidara gelmesi ile Gürcistan'ın bütünlüğünü sağlamaya yönelik kararlılığına kadar indirebiliriz. Fakat Acaristan'ın Tiflis idaresi altına girmesi ile Saakaşvili rotasını, çözümü Abhazya sorununa göre daha kolay olan Güney Osetya sorununa çevirmiştir. Güney Osetya'da yaşanacak bir krizin ilk sinyalleri 2006 yılında Osetlerin tam bağımsızlık kararı almasıyla ve ardından 2008'de Kosova'nın bağımsızlık kazanması üzerine Güney Osetya'nın da bağımsızlık için RF, BDT, AB ve BM'ye çağrıda bulunmasıyla verilmiştir. Bu gelişmeler, Gürcistan'da iktidarı yıpranan ve iktidarını bir savaş başarısıyla güçlendirmek isteyen Saakaşvili'nin Güney Osetya'ya karşı güç kullanmasını beklenen bir gelişme haline getirmiştir.

2008 yılında yaşanan gelişmeler yakın zaman içinde Gürcistan ve Güney Osetya arasında çıkacak çatışmanın sinyallerini vermiştir. 2008 başında Gürcistan'ın asker sayısının 32.000'den 37.000'e çıkarması, Gürcistan'ın NATO'ya katılma talebi ve bu talebe RF'nin kesin bir şekilde karşı çıkması hatta RF Dışişleri Bakanı Lavrov'un "*Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya üye olmaması için her şeyi yaparız*"²²² şeklindeki açıklaması Gürcistan'da krizin gittikçe derinleştirmektedir. Özellikle de Putin'in Güney Osetya ve Abhazya'daki güçlere verdiği aleni destek ve bu bağlamda Putin'in, Gürcülerin Güney Osetya ve Abhazya'ya saldırabileceklerini iddia ederek her iki özerk cumhuriyette de Rus barış güçlerini güçlendireceğini belirten açıklaması ve buna karşılık olarak da Tiflis yönetimi, Rusya'nın kendisini provoke ettiğini ve bu sayede her iki bölgenin kontrolünü eline geçirmeye çalıştığını belirtmesi, sorunun artık diplomatik yollardan çözülemeyeceğini ortaya koymaktadır.²²³

²²² <http://www.tumgazeteler.com/?a=3987158> (22.06.2009)

²²³ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.8.

25 Nisan'da RF'nin bölgedeki Rus vatandaşlarını korumak için elinden geleni yapacağını açıklaması ve aynı gün RF Dışişleri Bakanlığı'nın, Gürcistan'ın Abhazyaya askeri müdahale hazırlığında olduğunu iddia etmesi, RF'nin "barış gücü" adı altında Abhazyada asker sayısını arttırması ve Gürcü kaynaklarının bu gelişmeleri RF'nin Abhazyada yeni bir askeri üs inşaa ettiği şeklinde açıklaması da gerginliği arttıran gelişmelerdendir.

Ayrıca 9 Mayıs tarihinde Gürcistan Başbakan Yardımcısı Giorgi Baramidze'nin "Gürcistan ile Rusya arasında savaş bu akşam, yarın, her an çıkabilir" şeklinde açıklaması ve RF'nin Güney Osetya'da asker sayısını arttırması bu gelişmeler arasındadır. Bu gelişmelerin yanı sıra Abhazyaya yönetimi, Gürcistan'ı Abhazyaya yönelik saldırılarının arkasında olmakla suçlaması ve Tiflis ile tüm ilişkileri kestiğini açıklaması ve 15 Haziran'da Güney Osetya güçleri ile Gürcistan arasında çıkan çatışmalarda 8 kişinin yaralanması, Abhazyada bombaların patlaması, bombaların arkasında Gürcistan'ın olduğunu düşünen RF ve desteklediği ayrılıkçı bölgeler ve Gürcistan arasındaki gerilimi iyice tırmandırmıştır.

Temmuz ayında hem Güney Osetya'da hem de Abhazyada sıcak gelişmeler yaşandı. Gürcü güçlerinin Güney Osetya sınırını ateşe tutmasına RF, ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'ın Tiflis ziyareti sırasında Rus jetlerinin 40 dakika boyunca Gürcistan hava sahasını ihlal ederek karşılık vermiştir. Yine Rice'ın Tiflis ziyareti sırasında Abhazyaya sınır bölgesinde çıkan çatışmada bir Gürcü polisi ve üç Abhaz yaralanmıştır. RF'nin Güney Osetya ve Abhazyadaki barış gücü asker sayısını arttırmasına ABD, 16 Temmuz 2008'den itibaren Gürcü ordusu, yaklaşık 1000 ABD askeriyle birlikte ortak bir askeri tatbikata başlayarak karşılık vermiştir.²²⁴ Temmuz ayının sonuna doğru Güney Osetya, Gürcistan'ı Şinvali çevresindeki köyleri bombalamakla, Gürcistan ise Güney Osetya'yı kendilerine ait bir gözlemci grubuna saldırıda bulunmakla suçlamıştır.

Ağustos ayının gelmesiyle birlikte Gürcistan'daki gerilim artık çatışmalara dönüşmüştür. Ağustos başında Gürcüler ve Osetler arasında çatışmalar başladı. 7 Ağustos gecesinde Gürcü birlikleri hiç beklenmedik bir şekilde Güney Osetya'nın başkenti Şinvali'yi

²²⁴ Altinoğlu, G., "Kafkasya Krizinin Jeopolitiği Üzerine", <http://www.koxuz.org/anasayfa/node/1947> (29.06.2009)

hava ve karadan vurmuştur. Böylelikle uzun zamandır beklenen savaş Gürcistan'ın Şinvali'yi vurması ile patlak vermiştir.

1.1.2. Kriz Dönemi

7 Ağustos'u 8 Ağustos'a bağlayan gece Güney Osetya'nın başkenti Şinvali'ye savaş uçakları ve topçu bataryalarıyla başlattığı yoğun bombardıman 1000'den fazla sivilin, 15 dolayında Rus barış gücü askerinin ölümüne, kentnin alt yapısının ve binalarının önemli ölçüde tahrip olmasına ve on binlerce Oset'in Rusya'ya kaçmasına neden oldu.²²⁵ Gürcü güçlerinin Güney Osetya'daki komutanı operasyonun amacını "bölgede anayasal düzeni yeniden kurmak"²²⁶ olarak açıklamıştır. Gürcistan'ın Şinvali'yi kontrol altına aldığını açıklamasının birkaç saat sonrasında Rus birliklerinin karşı atağı başlamıştır. Ayrıca 7 Ağustos'ta Abhazya'dan da Gürcistan ile bir savaş çıkması halinde, bu savaşta Güney Osetya'nın yanında Gürcistan'a karşı yer alacağını belirtmiştir. 8 Ağustos'ta Kuzey Osetya'daki Roden Geçiti'nden Gürcistan topraklarına 150 tank ve 6000 askerle giren Rus güçleri daha sonra asker sayısını 10.000'e çıkartmıştır. Bunun da ötesinde kontrolsüz güç kullanarak Gürcistan'ın genelini hedef alacak şekilde ülkenin demiryolu, deniz limanı ve askeri üsleri gibi stratejik bölgelerini bombalamıştır.²²⁷ Buna karşılık Tiflis, Irak'ta görev yapan 2000 askerini Güney Osetya'ya sevk etmek üzere Gürcistan'a geri çağırmıştır. Bugün içinde yaşanan bir diplomatik gelişme ise Saakaşvili'nin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ı arayarak yardım istemesidir.²²⁸ RF'nin Gürcistan'a verdiği elektriği kesmesi ile Türkiye Başbakan'ı Erdoğan'dan elektrik istemesi üzerine Türk tarafı aynı gün içinde Gürcistan'a elektrik vermeye başlamıştır.

9 Ağustos'tan itibaren Güney Osetya'da kontrolü sağlayan RF, uçakları ile Gürcistan içindeki hedefleri vurmaya başladı. Aynı gün, Abhazya birlikleri de 1992'den beri Tiflis'in kontrolünde olup, Abhazya sınırları içinde bulunan Yukarı Kodor bölgesine karşı harekât başlattı. Böylece, Gürcü ordusu için Güney Osetya'dan sonra ikinci cephe Abhazya'da

²²⁵ Altinoğlu, G., "Kafkasya Krizinin Jeopolitiği Üzerine", <http://www.koxuz.org/anasayfa/node/1947> (29.06.2009)

²²⁶ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.11.

²²⁷ Veliev, C., "Kafkasya'nın Güvenliği Tehlikede" <http://uiportal.net/content544.html> (29.06.2009)

²²⁸ <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/9615377.asp> (23.06.2009)

açılmış oldu.²²⁹ Rusya Başbakanı Putin, Gürcistan'ı soykırım yapmakla suçlarken, Medvedev de Gürcistan'dan tek taraflı bağımsızlığını ilan eden Güney Osetya'daki Rus askerlerinin "sivilleri korumak" için, barışı tesis etme operasyonu yürüttüklerini söyledi.²³⁰ Saakaşvili ise Rusya'yı Gürcistan'ı yok etmeye çalışmakla suçlamıştır. AGİT, ABD ve AB'den bir heyet Tiflis'e hareket etti. Rus medyası ise Gürcistan'ı Türkiye ve ABD'nin silahlandığını ve Rusya'ya karşı kışkırttığını belirtmiştir. Aynı gün içinde ABD ve RF arasında bir diplomatik gelişme yaşanmıştır. ABD Başkanı Bush ile bir telefon görüşmesi yapan Rusya Devlet Başkanı Medvedev, Güney Osetya krizinin tek çözümünün Gürcistan askerlerinin çatışma bölgesinden tamamen ayrılması olduğunu bildirdi.²³¹

10 Ağustos'ta Gürcü güçleri Şinvali'den çekilirken Rus güçleri Şinvali'de kontrolü tam olarak ele geçirmiştir. Rus birliklerinin Güney Osetya'nın tamamında askerî denetimi ele geçirmesi ile Gürcistan yönetimi 10 Ağustos'ta tek yanlı olarak ateşkes ilan etmiştir. Şinvali'de hala çatışmaların devam ettiğini açıklayan RF, Tiflis de dahil olmak üzere Gürcü topraklarını vurmaya devam ediyordu. Rus birliklerinin amacı Gürcistan'ın askeri yapısını yok etmek olarak değerlendirilmiştir. Aynı gün içinde RF, Gürcistan'ın Karadeniz kıyılarını donanmayla abluka altına almaya başlamış, bu ablukanın nedeni olarak da bir Rus yetkilinin yaptığı açıklamaya göre; "Gürcistan'a silah ve askeri donanım girmesini engellemek olduğunu" ve buna bağlı olarak Rusya Batı ülkeleri ve Ukrayna'yı, Gürcistan'a silah sağlamakla suçlamıştır.²³² 10 Ağustos'ta Ukrayna yönetimi, Rusya'nın Karadeniz filosunun Gürcistan'ın batı sahillerini kontrol altına almak üzere terk ettiği (Ukrayna toprakları içindeki Kırım yarımadasındaki üssüne geri dönmesine izin vermeyebileceği yönünde bir açıklamada bulunmuştur.²³³ 10 Ağustos'ta yaşanan bir diplomatik gelişme ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, RF Devlet Başkanı Medvedev'in acil çağrısı üzerine toplanmasıdır. ABD ve birçok konsey üyesi ülkenin de Rusya'ya toplantıda ateşkesi kabul etmesi yönünde baskı yapmasına karşın Rusya bunu reddetmiştir. Toplantıda ateşkes kararı alınamamıştır.²³⁴

²²⁹ Kanbolat, H., "Saakaşvili'nin Hırslı Gürcistan'ın Batı ile Bütünleşme Umutlarının Önüne Geçti"

<http://www.asam.org.tr/tr/yyazdir.asp?ID=2424&kat1=60&kat2=> (29.06.2009)

²³⁰ http://w9.gazetevatan.com/haberdetay.asp?detay=Savasta_ikinci_gun_192923_1&Newsid=192923 (09.08.2009)

²³¹ http://www.dunyabulteni.net/news_detail.php?id=49730 (19.06.2009)

²³² <http://www.haberturk.com/haber.asp?id=90460&cat=180&dt=2008/08/10> (19.05.2009)

²³³ Türker, T., "Güney Osetya Krizi ve Rusya",

<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2431&kat1=42&kat2=> (27.06.2009)

²³⁴ <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=724363&title=rusya-ateskes-onerisini-reddetti> (23.06.2009)

11 Ağustos'ta Rus uçakları Tiflis ve Osetya sınırındaki stratejik Gürcü hedefleri bombaladı. Abhazya'dan ikinci cepheyi açan RF, Gürcü topraklarında ilerlemeye başlamıştır. Moskova Antlaşması, RF'nin bu bölgede en fazla 3000 asker bulundurmasına izin veriyordu. Fakat RF, Abhazya'daki asker sayısını 9000'e zırhlı araç sayısını da 350'ye çıkarmıştır. Abhazya Devlet Başkanı Sergey Bagapş "*Barişçil müzakerelerden sonuç yok. Askeri çözüme karar verdim. Havadan ve toprakla Gürcü birliklerine saldırıyoruz*"²³⁵ şeklinde açıklama yapmıştır. 11 Ağustos'ta diplomatik gelişmeler artmıştır. AB dönem başkanı Fransa'nın Dışişleri Bakanı Bernard Kouchner ile Tiflis'e gelen heyet Saakaşvili ile görüşerek taslak ateşkes metnini sunmuşlardır. Heyet üyeleri Moskova'ya yola çıkmadan önce Rus bombardımanı ile harap olan Gori mahallelerini ziyaret etmişlerdir. Diplomatlar daha yola çıkmadan Ruslar herhangi bir ateşkes anlaşması imzalamayacağını açıklamışlardır.²³⁶ Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili, AB temsilcilerinin önerdiği bu ateşkes taahhütnamesini, Gürcistan Cumhuriyeti'nde bulunan AB Dönem Başkanı Fransa'nın Dışişleri Bakanı Kouchner ve AGİT Dönem Başkanı Finlandiya'nın Dışişleri Bakanı Alexander Stubb'ın yanında imzalamıştır.²³⁷

11 Ağustos'ta yaşanan bir başka diplomatik gelişme ise Saakaşvili'nin Başbakan Erdoğan'ı tekrar aramasıdır. Saakaşvili, Erdoğan'ı arayarak yardım istemiştir. Tayyip Erdoğan bunun üzerine BM Genel Sekreteri Ben Ki Moon'u arayarak çatışmanın nasıl durdurulacağı üzerine görüşmüşlerdir. Ayrıca ABD Başkanı Bush'tan ve ABD Başkan Yardımcısı Cheney'den açıklamalar gelmiştir. Başkan Bush, "*Onlara (Putin ve Medvedev) şiddetin kabul edilmez olduğunu, Rusya'nın orantısız yanıtından ciddi kaygı duyduğumu, Güney Osetya dışındaki bombalamayı şiddetle kınadığımızı söyledim.*"²³⁸ derken, Başkan Yardımcısı Cheney, "*Saakaşvili'yi itidalliği, ateşkes önermesi ve güçlerini ülkesinin Güney Osetya bölgesindeki çatışma alanından çekmesinden ötürü övüyorum. Kendisine Rus saldırganlığının yanıtı kalmaması gerektiğini, saldırıların sürmesi halinde uluslararası toplulukla Rusya arasındaki ilişkilerin ciddi sonuçlarının olacağını söyledim.*"²³⁹ şeklinde açıklamada bulunmuştur.

²³⁵²³⁵ <http://www.porttakal.com/haber-rusya-ikinci-cepheyi-acti-74632.html> (07.07.2009)

²³⁶ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.13.

²³⁷ <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=724700&title=rusya-hem-vuruyor-hem-de-sucluyor> (23.06.2009)

²³⁸ <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetay&ArticleID=893164> (07.07.2009)

²³⁹ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.14.

12 Ağustos tarihinde Gürcü birlikleri başkent Tiflis'e kadar çekilmiştir. Medvedev'in operasyonu durdurma kararı almasına rağmen Rus Savaş uçakları Güney Osetya dışındaki iki Gürcü köyünü bombalamıştır.²⁴⁰ Gürcistan'ın işgal ettiği Kodor vadisinin üst kısmını ele geçirmek için askeri hareket başlatan Abhazya ordusu Ajara köyüne Abhaz bayrağını dikmiştir.²⁴¹ Tiflis'te 100.000'i aşkın kişiye hitap eden Saakaşvili RF'yi işgalci olmakla suçlamış ve BDT'den ayrılacaklarını açıklamıştır. Aynı gün içinde Gürcistan RF'nin petrol boru hatlarına saldırdığını açıklamıştır. RF ise bu iddiayı yalanlayarak Gürcistan'ın Türkiye'yi savaşa çekmeye çalıştığını iddia ederek karşılık vermiştir. BP'den gelen açıklamaya göre günde 90.000 varil petrol taşıyan Bakü-Süpsa ve Bakü-Tiflis-Erzurum hatları güvenlik gerekçesiyle kapatılmıştır. Çatışmaların durması halinde hattın tekrar açılacağı belirtilmiştir.

Resim 3.1. Gürcü-Rus ve Oset Çatışmalarının Gerçekleştiği Bölgeler

Kaynak: [http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Before_war_\(tr\).JPG](http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Before_war_(tr).JPG)

12 Ağustos'ta ABD Başkanı Bush RF'nin, bağımsız bir komşu ülkeyi işgal ettiğini ve bu ülkenin demokratik olarak seçilmiş hükümetiyle halkını tehdit ettiğini belirtti. "Böyle bir girişim 21. yüzyılda kabul edilemez" ve "Gürcistan hükümeti, bir barış anlaşmasının

²⁴⁰ <http://www.haberaktuel.com/Rus-ucaklari-2-Gurcu-koyunu-bombaladi-haberi-146111.html> (10.11.2008)

²⁴¹ http://ajanskafkas.com/haber,19869,kodorda_abhaz_bayragi_dikildi.htm (12.06.2009)

unsurlarını kabul etti. Rus hükümetine daha önce bu anlaşmayı kabul etme istekliliğini ifade etmişti. Ateşkesin ardından Rusya, çatışma bölgesinden güçlerini çekmeli, askeri statükoyu 6 Ağustos'tan önceki duruma çevirmeli ve güç kullanmaktan kaçınacağı sözü vermeli"²⁴² diye konuşmuştur. AB dönem başkanı, Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy'nin RF ile yaptığı görüşmeler olumlu sonuç vermeye başlamış ve Medvedev askeri operasyonu durduracağını açıklamıştır. Sarkozy ve Medvedev yaptıkları basın toplantısında altı maddeyi içeren bir ateşkes anlaşmasından bahsetmişlerdir. Ayrıca Sarkozy bu görüşmelerde RF yanlısı bir tavır takınarak Rusya'nın Rusya dışındaki vatandaşlarını savunmasının normal olduğunu belirtmiştir.

13 Ağustos'ta ise AB Dönem Başkanı ve Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin RF Devlet Başkanı Medvedev ile imzaladığı olası ateşkes anlaşmasını belirleyecek altı maddeden biri Gürcistan Devlet Başkanı Mihail Saakaşvili'nin itirazı üzerine çıkartılırken diğer beş madde üzerinde mutabakat sağlanmıştır.²⁴³ Bu antlaşmaya göre:²⁴⁴

1. Anlaşmazlığın çözümü için güç kullanımına son verilecek;
2. Tüm askeri hareketler derhal sona erdirilecek;
3. İnsani yardımın ulaştırılması için serbest geçiş tanınacak;
4. Gürcü orduları çatışmanın başladığı gün 8 Ağustos gününden önceki pozisyonlarına geri dönecek;
5. Rus orduları hareket başlamadan önceki pozisyonlarına geri dönecekler. Bölgedeki çatışma ile ilgili uluslararası bir çözüm bulunana kadar Rus barış güçleri ek güvenlik önlemleri alacaklar;
6. Güney Osetya ve Abhazya'nın gelecekteki statüleri hakkında uluslararası görüşmeler başlatılacak (Bu madde Saakaşvili'nin itirazı üzerine antlaşmadan çıkarılmıştır.)

RF, bu antlaşmayı kabul etmesine rağmen, Rus birlikleri Gori şehrini bombalamaya devam etmiştir. Gori'den çıkan çok sayıda zırhlı araç ve tanklar Gürcistan'ın başkenti Tiflis'e doğru ilerlemeye başlamıştır.²⁴⁵ Aynı gün içinde Abhazlar Kodori Vadisi'nden Gürcü güçlerini çıkardıktan sonra Saakaşvili'nin yaptırdığı hükümet binasını da yıkmışlardır. Rusya Maliye Bakanı Aleksiy Kudrin, Güney Osetya'nın başkenti Şinvali'nin onarımı için 2009 yılı

²⁴² http://ulusalkanal.com.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=8831&Itemid=4 (16.05.2009)

²⁴³ http://ajanskafkas.com/haber,19895,ateskes_icin_mutabakat_saglandi.htm (30.06.2009)

²⁴⁴ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.77.

²⁴⁵ <http://www.haberturk.com/haber.asp?id=91111&cat=180&dt=2008/08/13> (29.06.2009)

bütçesinden 400 Milyon Dolar ayıracıklarını, Güney Osetya'dan kaçan mülteciler içinde 20,5 milyon dolar para ayrıldığını söylemiştir.²⁴⁶

14 Ağustos'ta ABD'ye ait ilk yardım gemisi Gürcistan'a ulaşmıştır. ABD, yardımların devamlı olacağı sözü verilirken Gürcistan'ın yanında olduğunu yinelemiştir. Bu arada Gori'de Rus ve Oset işgali devam etmekte ve yer yer şiddet ve yağmalama olayları görülmektedir. Aynı gün içinde yaşanan diplomatik gelişmelerden biri ise Güney Osetya Cumhurbaşkanı Eduard Kokoity ve Abhazya Cumhurbaşkanı Sergey Bagapş, AB ile RF arasında uzlaşılan ateşkes anlaşmasını imzalamak için Rusya'ya gitmiş, iki Devlet Başkanı ateşkes bildiğini imzaladıktan sonra *“Uluslararası hukukun bütün kuralları çerçevesinde bağımsızlığa eriyeceğiz”* ve *“Amaç bağımsızlık olarak ortaya konulmuştur, buna doğru birlikte adım atacağız”*²⁴⁷ diye konuşmuştur. ABD'yi suçlayan RF Dışişleri Bakanı Lavrov bir yandan *“Gürcü liderliği ABD'nin özel projesi ama bir gün ABD, bu sanal projedeki prestijini savunmak ile Rusya'yla hareket etmeyi gerektiren gerçek ortaklık arasında tercihini yapmak zorunda kalacaktır”*²⁴⁸ derken diğer yandan da *“Gürcistan'ın toprak bütünlüğü meselesini unutun. Bu ölü bir konu...”*²⁴⁹ diyerek Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsız statülerine ilk kez açıkça vurgu yapmıştır. Rusya Devlet Başkanı Dimitri Medvedev de iki cumhuriyete desteğini teyit etmiştir. Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün aleyhine açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamaya karşılık ABD Dışişleri Bakanı Rice'dan gelmiştir. Rice: *“ABD, güçlü bir şekilde Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün arkasındadır.”* demiştir. AB, Gürcistan'a 1 Milyon Euro, Almanya 1 Milyon Euro, Avustralya 1 Milyon Avustralya Doları, Hollanda 500 Bin Euro, yardım yapacağını açıklamıştır. Türk Kızılayı, Tiflis'te 150 çadır, 2500 battaniye ve 1000 içme suyunu sivillere dağıtmaya başlamıştır.²⁵⁰

15 Ağustos'ta yaşanan gelişmelerden biri de Rice'mın Tiflis'te Saakaşvili ile görüşmesidir. Bu görüşmenin sonrasında Saakaşvili hazırlanan ateşkes metnini imzalamıştır. Saakaşvili, Gürcistan'ın hiçbir toprak kaybını kabul etmeyeceğini açıklarken Batı'yı özellikle de Avrupa ülkelerini Gürcistan'ı NATO'ya almadıkları için eleştirmiştir. Rice ise Rus birliklerinin bir an önce Gürcistan topraklarından çıkması gerektiğini belirtirken; Sarkozy, RF

²⁴⁶ <http://www.haberturk.com/ekonomi/haber/91145-redirect.aspx> (17.05.2009)

²⁴⁷ http://ajanskafkas.com/haber,19907,bagaps_ve_kokoytiden_soz_birligi_tek_yol_bagimsizl.htm (30.06.2009)

²⁴⁸ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.18.

²⁴⁹ http://ajanskafkas.com/haber,19905,gurcistanin_toprak_butunlugu_artik_eski_mesele.htm (09.06.2009)

²⁵⁰ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.19.

Devlet Başkanı Medvedev'in ateşkes anlaşmasını imzalayacağını açıklamıştır. Soçi'de Medvedev ile görüşen Almanya Başbakanı Angela Merkel, RF'nin Gürcistan'da bazı yerlerde orantısız güç kullandığına değinmiştir. Bu açıklamalara rağmen Rus birlikleri Gürcistan'ın birçok bölgesinde askeri faaliyetlerine devam etmiştir. Özellikle Poti, Gori, ve Senaki'deki Gürcü askeri yapısına saldırılar devam ediyordu. Abhazy Dışişleri Bakan Yardımcısı Maxim Gunjia, Ajans Kafkas'a verdiği demecinde Gürcistan'ın Güney Osetya'ya saldırarak Kafkasya'da başlattığı savaşın bağımsızlığın tanınması konusunda Abhazy'nın önünü açtığını söylemiştir. Gunjia, Abhaz güçlerinin Gürcü güçlerini kovup ele geçirdiği Kodor ve İngur boyunu Rusların yardımı olmaksızın kontrol ettiklerini belirtirken olası bir tehditte Kuzey Kafkasya'nın desteğine güvendiklerinin altını çizmiştir.²⁵¹ Gürcistan'da bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'de bulunan İran Devlet Başkanı Mahmut Ahmedinecat "*Gürcistan'ı bile koruyamayan ABD'nin İran'a saldıramaz.*"²⁵² şeklinde bir açıklamada bulunmuştur.

16 Ağustos'ta RF Devlet Başkanı Medvedev, Sarkozy'nin arabuluculuğu ile ateşkes anlaşması imzalamıştır. Kremlin'den yapılan açıklamaya göre; Medvedev'in Gürcistan ile çatışmanın sona erdirilmesini öngören barış planını imzalamıştır. RF Dışişleri Bakanlığı da aynı gün içinde yaptığı açıklamada, Gürcistan tarafından imzalanan ateşkes anlaşmasının kopyasının faksla kendilerine ulaştırıldığı belirtilmiştir.²⁵³ RF Dışişleri Bakanı Lavrov ise "*Plan uyarınca Gürcistan'daki Rus güçlerinin çekilme takvimi yok. Çekilme ne kadar gerekiyorsa o kadar sürecek. Rus güçleri çekilmek için ilave güvenlik önlemleri alacaktır.*" şeklinde açıklama yapmıştır.²⁵⁴ Aynı gün içinde ABD'nin Gürcistan'a göndermek istediği iki dev hastane gemisi Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne takılmıştır. Sözleşmeye göre, ABD, Karadeniz'de 45.000 tonun üzerinde savaş bulunduramaz. Oysaki ABD'nin Gürcistan'a yolladığı gemilerden birinin tonajı 69.000 ton civarındadır.

1.1.3. Kriz Sonrası Dönem

17 Ağustos'ta RF Devlet Başkanı Medvedev, Sarkozy ile yaptığı telefon görüşmesinde Rus birliklerinin Pazartesi günü Gürcistan'dan çekilmeye başlayacağını açıklamıştır. Fakat Rusya'nın antlaşmada belirtilen hususlara uymayacağı, tüm güçlerden çok ek güçlerin geri

²⁵¹ http://ajanskafkas.com/haber,19917,savas_abhazyanin_taninma_sansini_artirdi.htm (22.06.2009)

²⁵² USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.20.

²⁵³ <http://www.haberturk.com/haber.asp?id=91719&cat=180&dt=2008/08/16> (02.10.2008)

²⁵⁴ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.20.

çekileceği endişeleri yer almaktaydı. Sarkozy Rusya'yı imzalanan ateşkese uymamasının “ciddi sonuçlar” doğuracağı hususunda uyarılmıştır. Rus güçleri Gori'den çıkmak yerine şehirdeki konumlarını daha da güçlendirmeye başlamıştır. Aynı gün içinde ABD, NATO ülkeleri için acil bir durum değerlendirme toplantısı talep etmiş, Rice'de bu toplantı için Avrupa'ya gitmiştir. Bunun yanı sıra Gürcistan'ın NATO üyeliğini engelleyen ülkelere biri olan Almanya'nın Başbakanı Merkel Gürcistan'a destek vermek için Tiflis'e gitmiştir. Bükreş'teki NATO Zirvesi'nde Gürcistan'ın üyeliğine karşı çıkan Merkel, Gürcistan'ın mutlaka NATO üyesi olacağını belirtmiştir. Saakaşvili ise Gürcistan'da “etnik temizlik” yapıldığını söylemiştir. RF ile görüşme talebinde bulunan Gürcistan Devlet Başkanı, “*Gürcistan bir tek kilometrekare toprağını bile bırakmayacaktır.*” demiştir. Güney Osetya'da yaşanan bir gelişme ise RF'den üs kurma talebidir. RF'den ülkesinde kalıcı bir üs kurmasını talep eden Güney Osetya'nın başkenti Şinvali'de 130 Gürcü resmi makamlarca rehine olarak tutuluyordu. Rehinelerin yarısı kadın ve aralarında 12 yaşında olmak üzere bir de çocuk bulunmaktaydı. Oysaki 4. Cenevre Konvansiyonu'nun 3. Maddesi bu tür rehin almayı yasaklamaktadır. Gün içinde İngiltere'de yaşanan krizle ilgili bir gelişme ise İngiltere Muhafazakâr Parti lideri David Cameron, Ruslara, İngiltere'ye girememeleri için vize vermemesi çağrısında bulunmuş ve Rusya'nın G-8'den çıkarılması gerektiğini belirtmiştir.²⁵⁵

18 Ağustos'a gelince ateşkes anlaşması imzalanmasına rağmen Rus güçlerinin çekildiğini gösteren ciddi bir belirti hala yok. Hatta Rus askerleri bu konuda basına şöyle bir demeç vermişlerdir: “*Buradan dakikalar içinde çekilebiliriz ama öyle bir emir almadık.*” diyerek ateşkes konusunda herhangi bir bilgilerinin olmadığını belli etmişlerdir. RF'nin üçte ikisini işgal ettiği Gürcistan toprakları içinde 10.000 askeri ve 150 tankının olduğu tahmin edilmektedir. ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice, Rusya'nın Gürcistan'daki operasyonu nedeniyle 19 Ağustos'ta olağanüstü toplanacaktır. NATO Konseyi için Brüksel'e yolculuğu sırasında uçakta gazetecilere yaptığı açıklamada, “NATO'nun, Rusya'nın, Gürcistan'daki stratejik amaçlarına ulaşmasına engel olacağını, Avrupa'da yeni bir Demir Perde'ye izin vermeyeceğini” söyledi. Ayrıca, “*Rusya'nın, Gürcistan'da kazanmasına NATO tarafından izin verilemeyeceğini*” kaydeden Rice, İttifak, “*Gürcistan'daki işgalinden ötürü Rusya'yı cezalandıracaktır.*” demiştir. Rice, Gürcistan ve diğer Doğu Avrupa demokrasilerinin yeniden inşasına destek verilerek, Rusya'nın hırslarının boşa çıkarılacağını belirtmiştir.²⁵⁶ RF'ye

²⁵⁵ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.22.

²⁵⁶ <http://www.tumgazeteler.com/?a=4016618> (19.06.2009)

karşı düşünmeden ani reaksiyonlar verilmemesi konusunda uyarın Almanya Dışışleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier Rusya konusunda çekincelerini ortaya koymuştur.

19 Ağustos'ta Brüksel'de toplanan 26 NATO ülkesinin Dışışleri Bakanları, NATO ile RF arasındaki ilişkilerin Rus güçleri Gürcistan'dan çıkıncaya kadar düzelmeceğini açıklamışlardır. NATO kararı "dağ fare doğurdu" şeklinde yorumlarken, RF bu kararı fazla ciddiye almamıştır. Gün içinde yaşanan başka bir gelişme ise Rus askerlerinin Poti'de Gürcistan'a ait bir petrol yükleme limanına girmesi ve 20 Gürcü polislin gözaltına alınmasının açıklanmasıdır. RF, iddiayı doğrularken Gürcü polislerin ağır silahlı olmasını gerekçe göstermiştir. Ayrıca İngiltere Dışışleri Bakanı Milliband, NATO ve İngiltere'nin Gürcistan'a verdiği desteği göstermek için Tiflis'e gitmiş, 20 Ağustos'ta Polonya ve ABD füze savunma sisteminin Polonya topraklarına yerleştirmek üzere anlaşma imzalamıştır. ABD'nin 100 Milyar Dolar'dan fazla kaynak harcadığı bu proje bağlamında, 10 tane füze Polonya'nın Baltık kıyılarına yerleştirilecektir. Rice, bu füzelerin kimseyi hedef almadığını, sistemin savunma amaçlı olduğunu iddia etmiştir. Gürcistan'da çatışmalar öncesinde Polonya'daki füze sistemine önemli bir muhalefet vardı fakat Rus saldırıları sonrasında bu muhalefet sisteme destek vermeye başlamıştır.

Gün içinde önemli bir açıklama da RF'den geldi. RF Parlamentosu Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıyabileceğine dair bir açıklamada bulundu. Suriye Devlet Başkanı Beşer Esad ise Rusya ziyareti sırasında "*Rusya tümüyle meşru çıkarlarını savunuyor*"²⁵⁷ diyerek RF'nin yanında olduğunu göstermiştir. 21 Ağustos'ta ise RF Dışışleri Bakanı Lavrov, Gürcistan'a silah ambargosu uygulanması gerektiğini belirtirmiştir. RF Genelkurmay Başkan Yardımcısı General Anatoli Nogovitsin ise RF Başkanı Medvedev'in Gürcistan'dan çekilmenin yarın²⁵⁸ tamamlanacağı sözünü tekrarlarlarken Gürcistan'ın Güney Osetya'yı geri alma umutlarına son verecek bir açıklama yapmıştır. Nogovitsin, "*Bütün Rus birlikleri 22 Ağustos'ta Rus barış güçlerinin sorumlu olduğu alanda olacak. Gürcü barış güçleri ise Güney Osetya'daki (tampon bölgedeki) eski mevzilerine asla dönemeyecek. Gürcüler sorumluluklarını ihlal ederek ahlaken barış gücü bulundurma haklarını yitirmiştir*"²⁵⁹ demiştir. 22 Ağustos'ta, Rus haber ajansı Regnum'a açıklama yapan Güney Osetya lideri Eduard Kokoity, bölgelerinde bir tek Gürcü yerleşim sahasının kalmadığını açıkladı.

²⁵⁷ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.24.

²⁵⁸ Medvedev, Rus birliklerinin 22 Ağustos 2008'de ateşkes anlaşması gereğince savaş önceki konumlarına geri döneceklerini açıklamıştır.

²⁵⁹ http://ajanskafkas.com/haber,19980,gurcistan_guney_osetyaya_asla_donemez.htm (07.06.2009)

Gürcistan İçişleri Bakanı Vano Merabişvili, Gürcü Gori bölgesinde bulunan köylerin % 60'ının Gürcü kuvvetler tarafından kontrol edilebildiğini açıkladı. Ayrıca RF Dışişleri bakanı Lavrov ile Azeri meslektaşısı Elmar Memmedyarov arasında yapılan telefon görüşmesinde krizin bölge ekonomisine olumsuz etkileri görüldü.²⁶⁰

23 Ağustos'ta Rus güçleri hala Gürcistan'ın birçok kilit noktasında varlığını sürdürmesine rağmen RF geri çekilme işleminin tamamlandığını açıkladı. Ayrıca, Gori kentinin çevresinde Gürcü güçler yeniden belirmeye başladı. Rus güçleri, Abhazya yakınlarındaki Senaki şehrinden çıkarken Gürcü üslerinde hiçbir şeyin kullanılmayacak hale getirilerek şehrin terk edildiği belirtilmiştir. Gürcü yetkililer resmi rakamlara göre 170 Gürcü askerinin öldüğünü 1200'ünün de yaralandığını açıklamışlardır. Gürcistan çatışmalar sırasında mülteci durumuna düşen vatandaşları için çalışmaları hızlandırmaya başlamıştır. Resmi kayıtlara göre 120.000 olan mültecilerin gerçek sayısının 200.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

24 Ağustos'ta Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili, ordularını yeniden inşa etmekte kararlı olduklarını ve Güney Osetya ve Abhazya dahil olmak üzere Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü tekrardan sağlayacaklarını söyledi. Ayrıca, Gürcistan'ın tüm dünyada müttefikler kazandığını ve yeniden inşa kampanyası başlatacağını belirten Saakaşvili, ABD'nin desteğinin devam etmesini beklediklerini belirtti. Bu arada Rus güçleri hala Gürcistan'ın Poti limanında varlığını devam ettiriyor. Gün itibarıyla ilk ABD yardım gemisi Batum Limanı'na ulaştı. Resmi görevi insani yardım getirmek olan bu geminin bir yandan da gövde gösterisi yaptığı değerlendiriliyor. Bu gelişmelerin yanı sıra petrol taşıyan bir tren Gori yakınlarında Rus güçlerin yerleştirdiği bir mayına çarparak infilak etti. Bu saldırının Gürcistan'ın ekonomisini ve ulaşım hatlarını hedef aldığı iddia edilmektedir.

Aynı gün ABD'den gelen bir gelişme ise Başkan Bush'un Medvedev'e Gürcistan'ın ayrılıkçı bölgelerini tanımama hususunda uyarmasıdır.²⁶¹ Ayrıca Başkan Bush, "*Rusya yönetimine taahhütlerine bağlı kalması ve bu iki ayrılıkçı bölgeyi tanımaması çağrısında bulunuyorum. Gürcistan'ın toprak bütünlüğü ve sınırları, Rusya'nın da dahil olduğu diğer her ulus gibi saygıyı hak ediyor.*"²⁶² diyerek RF yöneticilerine seslenmiştir. Bu açıklamanın

²⁶⁰ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.25.

²⁶¹ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.27.

²⁶² <http://www.tumgazeteler.com/?a=4040082> (01.06.2009)

yanı sıra ABD'den bir heyet Gürcistan'a yeniden inşa sırasında ihtiyaçların tespit edilmesi için yollanmıştır. ABD'nin yanı sıra diğer Batılı ülkeler de RF'yi Gürcistan'ın toprak bütünlüğüne saygı duyması konusunda uyarmıştır. Bu uyarıları fazla ciddiye almayan RF Devlet Başkanı Medvedev, *“RF'nin NATO'ya ihtiyacından çok daha fazla NATO'nun RF'ye ihtiyacı var. Eğer Batı ittifakı tüm bağları zedeleyecekse bunda korkacak hiçbir şey yok.”*²⁶³ demiştir. Ayrıca Medvedev, Gürcistan'ın Güney Osetya ve Abhazya'da yaşadığı etnik sorunun benzerini Transdinyester'de yaşayan Moldova'yı da Gürcistan'ın yaptığı hatayı yapmaması için uyarmıştır. 25 Ağustos'ta ise Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili, bakanlar ile birlikte Gori'ye giderek savaş sonrasında harap olan şehri gezmiştir. Gün içinde yaşanan bir başka gelişme ise Almanya Başbakanı Merkel'in Medvedev'e Güney Osetya ve Abhazya'yı tanımama çağrısında bulunmasıdır.

26 Ağustos'ta Dimitri Medvedev, Rus Senatosu ve parlamentonun alt kanadı Duma'nın, Güney Osetya ve Abhazya'nın tanınmasına yönelik tasarısı, *“Bu konuda artık bizim de bir karar almamız gerekiyor. İlgili bütün uluslararası hukuku göz önünde bulundurarak bu cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını tanıyoruz”*²⁶⁴ ve *“İnsanların hayatını kurtarmanın tek yönteminin bu olduğunu düşünerek diğer devletlerin de bu konuda Rusya'yı örnek alarak hareket etmesini istiyoruz.”*²⁶⁵ diyerek onaylamıştır. Gürcistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Giga Bokeria, Rusya'nın bu davranışı ile Gürcistan'ın topraklarının ilhak ettiğini ifade etmiştir. Bokeria, *“Bu, Gürcistan'ın parçası olan bölgelerin açık bir şekilde ilhaktır.”*²⁶⁶ dedi. Güney Osetya Cumhuriyeti Devlet Başkanı Eduard Kokoity, *“Rusya bizi soykırımdan kurtardı. Kendi topraklarımızda yaşamamız ve kalkınmamız için bize imkân sundu. Biz yüzyıllardır Rusya ile birlikteyiz.”* derken Abhazya Cumhuriyeti Devlet Başkanı Sergey Bagapş ise *“Abhazya'nın bağımsızlığının tanınması yönünde atılan bu adımdan dolayı Rusya yönetimi ve Rus halkına minnettarım. Biz uzun zamandır bağımsızlık yolunda ilerliyoruz. Biz her zaman Rusya ile beraberiz.”* diye konuşmuştur.²⁶⁷

27 Ağustos'ta RF'nin Güney Osetya ve Abhazya'yı tanımamasına yönelik tepkiler gelmeye başladı. ABD'de Cumhuriyetçi Parti Başkan Adayı John McCain, *“Batı ülkeleri,*

²⁶³ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.28.

²⁶⁴ <http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=982992> (02.07.2009)

²⁶⁵ <http://www.tasam.org/index.php?altid=2536> (02.07.2009)

²⁶⁶ <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/457384.asp> (02.07.2009)

²⁶⁷ <http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=730475&title=rusya-kritik-bagimsizlik-imzasini-atti-gurcistan-bu-bir-ilhaktir-dedi> (01.07.2009)

Rusya tarafından kanlı şiddete maruz kalan Kuzey Kafkasya ve Çeçenya'nın bağımsızlığını düşünmeli”²⁶⁸ diyerek tepki verdi. Rusya'nın bu hareketine karşılık Kuzey Kafkasya ve Çeçenistan konusunda önümüzdeki hafta ciddi bir çalışma yürüteceklerini bildiren McCain, “Rusya, Batı'ya iki yüzlülikle suçluyor. Bu suçlamayı Kremlin'e iade ediyoruz ve Çeçenya ile Kuzey Kafkasya konusundaki ikiyüzlülüğüne işaret ediyoruz”²⁶⁹ dedi. Beyaz Rusya'dan gelen Güney Osetya ve Abhazya'nın tanınmasına yönelik tepkiler hem olumlu hem de olumsuzdu. Beyaz Rusya Parlamentosu Liberal Demokrat Parti lideri Sergey Gaydukeviç, Beyaz Rusya'nın da Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıması gerektiğini ifade etti. Gaydukeviç “Rusya ile çok sayıda işbirliği belgesi imzaladık, müttefik devlet oluşturduk, bundan dolayı bana göre, Beyaz Rusya'nın, Rusya'nın bu tür adımlarını desteklememesi mümkün değil”²⁷⁰ diye konuşurken Beyaz Rusyalı muhalifler Anatoli Lebedko ve Stanislav Şuşkeviç, Rusya'nın Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanımasına şüpheyle yaklaştıklarını açıkladı. Beyaz Rusya Birleşik Vatandaşlık Partisi lideri Anatoli Lebedko, “Post-sovyet coğrafyada olduğu gibi dünyanın diğer yerlerinde de egemenlik geçidine iyi gözle bakmıyorum. Bu konuda risk ve tehlikelerin derecesi her zaman artıyor ve biz de defalarca buna şahit olduk. Şu anda tüm post-sovyet coğrafyada gerginliğinin tırmanışına şahit oluyoruz”²⁷¹ diyerek tepkisini ortaya koymuştur.

NATO ise RF'yi sert bir dille uyarırken bu kararını geri çekmesini istemiştir. NATO Genel Sekreteri Jaap de Hoop Scheffer, “Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya'yı bağımsız ülke olarak tanıması, Rusya'nın başta BM Güvenlik Konseyi kararlarındaki imzalarının ihlalidir”²⁷² demiş ve Rusya Federasyonu'ndan tanımayı geri çekmesini istemiştir.²⁷³ ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Robert Wood, gazetecilere açıklamasında, “Rusya Devlet Başkanı Medvedev'in Abhazya ve Güney Osetya'yı tanıma kararı bizim için kabul edilemez” derken İngiltere Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, Rusya'nın bu kararını kesinlikle kabul etmediklerini, Gürcistan'ın bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunmasından yana olduklarını söyledi. Sözcü, bunun, Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi kararlarında defalarca üstlendiği yükümlülüklerle çatıştığını belirterek, “Bunun, Kafkaslar'da barış umutlarını artırmaya hiçbir faydası olmaz” demiştir. Almanya Dışişleri Bakanı Frank-Walter Steinmeier,

²⁶⁸ http://www.timeturk.com/news_detail.php?id=23557 (03.07.2009)

²⁶⁹ http://ajanskafkas.com/haber,20035,mccain_abhazya8217ya_karsilik_kuzey_kafkasya.htm (23.06.2009)

²⁷⁰ http://ajanskafkas.com/haber,20037,_beyaz_rusyada_tanimaya_destek_sesleri.htm (13.06.2009)

²⁷¹ http://ajanskafkas.com/haber,20036,8220rusya_once_cecenya8217yi_tanisin8221.htm (21.05.2009)

²⁷² http://www.haberrus.com/index.php?page=news&action=view_news&id=1455 (15.06.2009)

²⁷³ <http://www.haberturk.com/haber.asp?id=93780&cat=180&dt=2008/08/27> (18.09.2008)

“Süddeutsche Zeitung” gazetesindeki röportajında, Rusya Devlet Başkanı Medvedev’in aldığı karardan büyük üzüntü duyduğunu söylemiştir ve sözlerine şöyle devam etmiştir: *“Bu adım egemen bir komşu ülkenin toprak bütünlüğünü ihlal etmektedir. Bu bizim için kabul edilemez bir durum. Abhazya ve Güney Osetya’daki krizlerin çözümü böylece daha da zor bir hal almıştır.”*²⁷⁴

Alman meclisinin Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Ruprecht Polenz de Rusya’nın çok büyük bir stratejik hata yaptığını belirterek, Medvedev’in aldığı kararla Çeçenistan’ın bağımsızlık yolunun da açılmış olduğunu ifade etmiştir. Fransa Dışişleri Bakanı Bernard Kouchner ise Rusya’nın Gürcistan’dan ayrılmak isteyen Güney Osetya ve Abhazya’yı tanımamasını “şiddetle” kınadıklarını açıkladı. Kouchner, Fransa’nın Afganistan stratejisiyle ilgili olarak Meclisteki bir komisyonda yapılan görüşmeler sırasında konuyla ilgili bir soru üzerine, *“Bu kararı şiddetle kınıyoruz”* diyerek soruyu cevaplamıştır.²⁷⁵ Türk Dışişleri Bakanlığı ise *“Türkiye, Gürcistan’ın bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne önem atfetmekte ve son gelişmelerden büyük endişe duymaktadır. Türkiye, mevcut sorunun barışçı yollarla çözümlenmesinden yanadır.”*²⁷⁶ şeklinde açıklama yapmıştır. Venezuela Devlet Başkanı Hugo Chavez, RF’nin Güney Osetya ve Abhazya’yı tanımamasına destek vermiş ve *“Rusya, Abhazya ve Güney Osetya’nın bağımsızlığını tanıdı. Biz de Rusya’yı destekliyoruz. Rusya haklıdır ve menfaatlerini savunmaktadır.”*²⁷⁷ demiştir.

Kriz sonrası dönemde Gürcistan beklenildiği gibi bir istikrarsızlık dönemine girmemiş ancak başta ekonomik sorunlar olmak üzere birçok ciddi sorun ile karşı karşıya kalmıştır. Ulusal ve uluslararası alanda giderek artan eleştiriler karşısında Saakaşvili yeni bir reform sürecinin olduğunu itiraf etmiş ancak bu beklentiler boşa çıkmıştır.²⁷⁸ Saakaşvili’nin savaş sonrasında desteği azalırken muhalefetler de artmaktadır. İktidarını devletin güvenlik birimlerine olan yakınlığıyla koruyabilen Saakaşvili’nin yanındaki etkin isimler artık muhalefet saflarına geçmeye başlamıştır. Saakaşvili iktidarı ile arası bozulan ya da dışlanan siyasiler ve bürokratların muhalefet saflarına geçmesi Gürcistan’da iktidarın el değiştirmesine neden olabilir. Özellikle de Abhazya sorunu danışmanlığı ve Başkan Yardımcısı olarak görev

²⁷⁴ <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&Date=26.8.2008&ArticleID=895625> (03.07.2009)

²⁷⁵ <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=5&ArsivAnalID=47286> (27.06.2009)

²⁷⁶ http://www.mfa.gov.tr/no_158_-26-agustos-2008_-gurcistan_in-bagimsizligi-hk_.tr.mfa (22.06.2009)

²⁷⁷ <http://www.porttakal.com/haber-chavez-den-rusya-ya-destek-98619.html> (21.06.2009)

²⁷⁸ Şir, A.Y., “Savaş Sonrası Dönemde Gürcistan”, OrtaDoğu Analiz, Cilt.1, Sayı:1, s.64.

yapmış Irakli Alasania ve Temmuz 2008'e kadar Parlamento Başkanlığı yapmış Nino Burcanadze, Saakaşvili'ye en ciddi muhalif lider adaylarındandır.

Gürcistan'ın savaş sonrası dönemde karşılaştığı büyük zorluklardan biri de ekonomik krizdir. Savaşın ardından halk bankalardan 500 Milyon Dolarlık bir mevduat çekmiştir fakat bu rakamın yalnızca % 30'luk kısmı bankalara geri dönmüştür. Ayrıca savaş döneminde iç göçün artması devletin yardım harcamaları artmıştır. Bu da enflasyon riskini beraberinde getirmiştir. Bu gelişmelerin yanı sıra devlet harcamalarının artması, doğrudan yabancı yatırımın artması, Gürcistan'ın giderek artan dış borcu ve ülke ekonomisinin giderek dolar egemenliğine girmesi ekonominin çok zor bir durumda olduğunu gözler önüne sermektedir.

1.2. Krizi Hızlandıran/Derinleştiren Unsurlar

RF ve Gürcistan arasındaki krizi çatışma noktasına gelmesine neden olan unsurları, NATO'nun genişlemesi, Gürcistan'da artan ABD askeri varlığı ve Kosova'nın bağımsızlığı; Gürcistan açısından ise NATO üyeliğinin gecikmesi, iç siyasi dengeler, artan ABD desteği, güçlenen Gürcü ordusu, Rus tepkisini doğru hesaplanamaması olarak ele alabiliriz.

RF açısından bu unsurları inceleyecek olursak; NATO'nun genişlemesi ve füze programları RF'yi rahatsız etmektedir. NATO'nun Doğu Avrupa'dan başlayan genişlemesi Baltık ülkeleri üzerinden eski SSCB cumhuriyetlerine kadar gelmiştir. Bulgaristan ve Romanya'nın NATO'ya katılması Karadeniz'in güneyi ve batısını NATO toprakları haline getirmiştir. NATO'nun 2008 Bükreş Zirvesi'nde gündeme gelen Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya üyelikleri RF'nin sabrını taşıran son damla olmuştu. RF'nin BDT üyesi olan iki ülkeyi, Gürcistan²⁷⁹ ve Ukrayna'yı NATO'ya kaptırması, Karadeniz'de NATO toprağı olmayan sadece Rusya kıyıları kalacaktı. Bir başka deyişle, Rusya, batıdan ve güneyden kuşatılmaya başlanmış olacaktır. Ukrayna'nın NATO üyesi olması NATO ile batı sınırında sadece Beyaz Rusya'nın kalması, Gürcistan'ın da NATO üyesi olması batıdaki kuşatmanın güneye doğru ilerlemesi ve ABD ile etki alanı mücadelesi yaşadığı eski Sovyet

²⁷⁹ Gürcistan Devlet Başkanı Mihail Saakaşvili, 2008 Ağustos'unda Rusya ile yaşanan savaştan sonra BDT'den ayrılacağını açıklamıştır. 15.08.2008 tarihinde Gürcistan meclisi, Bağımsız Devletler Topluluğu'ndan ayrılma kararını onayladı.

coğrafyasından çevrenemeye başlandığı anlamına gelecekti. RF'nin bu korkusunu füze kalkanı ve füze programları da arttırmaktadır. RF, ABD'nin İran'a karşı geliştirdiğini belirttiği füze programları ile kendini hedef aldığını düşünmektedir. Gürcistan'da da çatışmayı ateşleyecek en önemli unsur olarak da füze programları ve NATO'nun genişlemesi ortaya çıkmaktadır. Nitekim RF Dışişleri Bakanı Lavrov, “*Tiflis'in NATO'ya katılma hevesi kan dökülmesine yol açacak*” ve “*Gürcistan ve Ukrayna'nın NATO'ya üye olmaması için herşeyi yaparız*”²⁸⁰ demişti.

Gürcistan'da ABD'nin artan askeri varlığına geldiğimizde ağırlıklı olarak 1996 sonrasında gelişmeye başlayan ABD-Gürcistan ilişkilerinin askeri boyutu 1998'den sonra iyice gelişmeye başlamıştır. Bu tarihten sonra askeri alanda yapılan iş birlikleri özellikle de ABD'nin silah ve eğitmen ile Gürcistan'a destek vermesi RF'yi rahatsız etmiştir. Gürcistan'ın ABD ve müttefiklerinin vereceği destek ile Abhazya ve Güney Osetya'da Rusya'ya rağmen başarılı olma korkusu Moskova'yı bir an önce harekete geçmeye sürüklemiştir. Bir diğer husus ise Kosova'nın bağımsızlığıdır. RF'nin müttefiki Sırbistan'ın itirazlarına rağmen ABD ve AB'nin teşvikiyle Kosova tek taraflı olarak 17 Şubat 2009 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. 19 Mayıs 2009 itibariyle 60 ülke Kosova'nın bağımsızlığını tanımaktadır. Fakat RF, bu kararı tanımadı ve yasadışı ilan etti. Ayrıca Putin bu hareketin ayrılıkçı dalgaları tetikleyeceğini öne sürdü. Kosova'nın bağımsızlığı RF'yi ciddi bir prestij kaybına uğrattığını söylemek yanlış olmaz. Putin'in eleştirilerine rağmen Rice “*Kosova asla Sırbistan'ın bir parçası olmayacaktır.*” şeklinde açıklama yapmıştır ve bu açıklamalara RF hiç bir şey yapamamıştır. Kosova, RF için rövanş alınması gereken bir yenilgi olarak kaldı. Gürcistan'da RF'yi daha sert bir tepki vermesine iten unsurlardan biri de Kosova olmuştur denebilir. RF, 26 Ağustos 2008 tarihinde Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığını tanıyarak AB ve ABD'nin Kosova'nın bağımsızlığını tanıma kararlarına yanıt vermiş bir anlamda da Kosova'nın rövanşını almış oldu. “*Kosova'ya karşı Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlığı*” dendi. Rusya ve Batı rekabetinin bedelini Sırbistan ve Gürcistan ödemiştir.²⁸¹

Gürcistan açısından konuyu değerlendirdiğimizde ise NATO üyeliğinin gecikmesini bir hızlandırıcı unsur olarak ele alabiliriz. 2008'de Bükreş'te yapılan zirvede Gürcistan'a söz verilmesine rağmen üye olarak alınmaması Gürcistan'ı endişelendirmiştir. Tiflis üyelik

²⁸⁰ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.29.

²⁸¹ Rusya'nın Güney Osetya ve Abhazya'yı Tanıma Kararı, USAK Bilgi Notları, Ankara, 2008, s.1.

sürecinin hızlanması için gerilimin artmasından çekinmeden RF'ye meydan okumuştur. İç siyasi dengelere baktığımızda ise Saakaşvili'nin iktidara geldiğinden beri ülkeyi birleştirme hedefi, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü sağlamak düşüncesi ve Güney Osetya'nın ve Abhazya'nın Tiflis yönetimi altına gireceği sözünü sıkça tekrarlaması, Saakaşvili'yi belli bir istikamete yönlendirmiştir. Ayrıca ABD'den yapılan maddi ve askeri yardımlara ek olarak siyasi anlamda da güvenceler alan Gürcistan, bu desteği her zaman olduğundan fazla yorumlamışlardır. Bu unsurun yanı sıra, Gürcü ordusunun ABD ve Türkiye'den gelen ekipman ve eğitim yardımlarıyla geliştirilmesi Tiflis yönetimini Güney Osetya ve Abhazya konularında öz güvenini arttırmıştır. Son olarak ise Tiflis yönetimi Rusya'nın böyle bir tepki vereceğini beklemiyordu. ABD'den çekinen RF'nin bu kadar hızlı bir şekilde tepki vereceğini beklemeyen Gürcistan kısa sürede Güney Osetya ve Abhazya'ya girip bu bölgeleri Tiflis yönetimine bağlamayı hedefliyordu.

1.3. Krizde Tarafların Politikaları

1.3.1. Gürcistan'ın Krizdeki Politikası

Gürcistan Devlet Başkanı Saakaşvili, Güney Osetya'ya müdahale ederek tabiri caiz ise "Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmuştur". Güney Osetya'yı Tiflis yönetimine bağlamak isteyen Saakaşvili'nin hesapları tutmayınca Güney Osetya'nın yanı sıra Abhazya da bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylelikle, Güney Kafkasya'nın haritası bir kez daha değişmiştir. Saakaşvili, baskın bir askeri harekâtla; Güney Osetya'nın önemli bir kısmını oldubittiyile kontrol altına alabileceğini, RF'nin Başbakanı Putin yurt dışındayken Moskova'nın hızla karşılık veremeyeceğini, sonra da büyük devletlerin araya gireceğini ve kazanımlarını koruyabileceğini veya müzakerelerde önemli bir avantaj sağlayacağını düşünmüş olabilir.²⁸² Defalarca Güney Osetya'yı Tiflis yönetimine bağlayacağını açıklayan Saakaşvili'ye RF böyle bir hareket karşısında sessiz kalmayacağını ve gerekirse kan akabileceğini açıkça ilan etmiştir. RF'nin bir yıldır bu savaşa hazırlandığını söyleyen Saakaşvili, RF'nin tepkisini bile bile sorunu çözmek için diplomatik yollar yerine güç kullanımına başvurmuştur.

²⁸² Koç, Ş.B., "Gürcistan Krizi, ABD ve Türkiye", <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2432&kat2=1> (04.07.2009)

Saakaşvili ve Gürcistan, RF'nin sessiz kalmayacağını bilmesine rağmen Güney Osetya'ya müdahale etmesinin nedenlerini şöyle sıralayabiliriz:

Saakaşvili, Batı'nın özellikle de ABD'nin desteğinin arkasında olduğunu biliyordu. Rice'ın Tiflis ziyareti sırasında Rus jetlerinin Gürcistan topraklarını ihlal etmesi ve Saakaşvili'nin oldukça sert açıklamaları Gürcistan'ın ABD'nin desteğini yanında hissetmesinin en açık kanıtıdır.²⁸³ Ayrıca Saakaşvili'nin Bush yönetimi ile arasının iyi olması ve ABD ile askeri eğitim ve tatbikat programlarında Gürcistan'ın Rusya'ya karşı gövde gösterisi yapması Gürcistan'a verilen desteğin bir kanıtıdır. Fakat ABD'nin Afganistan ve Irak işgalleri ile askeri açıdan tıkanmışken, İran ile gerilen ilişkilerinde Moskova'nın desteğine ihtiyacı varken ABD'nin bu operasyonu desteklemesi düşük bir ihtimaldir.

Ayrıca Gürcistan'ın ABD'nin tam desteğine rağmen NATO'nun 2008 Bükreş Zirvesi'nde istediğini alamaması Gürcistan'ı başka yollara itmiştir. Gürcistan'ın NATO'ya üye olabilmesi için Rusya ile yapılabilecek bir savaş bir koz olarak kullanılabilir. Bükreş Zirvesi'nde Gürcistan'ın üyeliğine karşı çıkan Almanya ve Fransa'yı bundan sonraki süreçte ikna etmek daha kolay olacaktır.

Saakaşvili'nin ülkesini savaşa sokmasına rağmen krizi iyi yönettiği ileri sürülmektedir. Zira, Saakaşvili uluslararası medyayı kullanarak problemin kendi söylemleriyle duyurulmasını sağlayabilmiştir. Ayrıca, sık sık verdiği beyanatlarda, demokrasinin bölgedeki koruyucusu rolünü üstlenmiş ve sürekli olarak Rusları işgalci, demokrasi düşmanı olmakla suçlayarak Moskova'nın sınırlarıyla oynamıştır. Bu, hem Batı'nın ilgisini kazanmasını hem de uluslararası güç odaklarının ilgisini Gürcistan'a yöneltmesini sağlamıştır. Aynı zamanda Rus yöneticilerin öfkelerini kontrol edemeyerek aşırı güç kullanmalarına zemin hazırlamıştır. Hiç şüphe yok ki, bunda da "mazlum halkın lideri" olarak yine Saakaşvili kazanmıştır.²⁸⁴

Gürcistan ve Güney Osetya'nın savaş öncesinde yaşadığı gelişmeler bir çatışmaya gidildiğinin habercisiydi. Rus yetkililerin açıkça tehditlerine rağmen Güney Osetya'ya karşı güç kullanmaktan çekinmeyen Saakaşvili, RF'nin bu kadar çabuk karşılık vereceğini, çatışmaların bu kadar uzayacağını ve Gürcistan'ın bu çatışmalardan bu kadar zarar göreceğini düşünmemiştir. Ayrıca Saakaşvili, Rus saldırısını beklemesine rağmen tepkinin bu kadar orantısız olacağını düşünmemiştir. Rus güçlerinin Güney Osetya ve Abhazya sınırlarında

²⁸³ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.32.

²⁸⁴ Yılmaz, R., "Kafkasya'da Büyük Oyun'un Küçük Halkası", <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2468&kat1=42&kat2=> (11.06.2009)

kalmayıp Gori, Senaki ve başkent Tiflis'i de bombalaması Gürcistan yönetimi tarafından beklenmemiştir. Rusya'nın Gürcistan'da uluslararası hukuku ihlal edip orantısız güç kullanması ve sivillerin katledilmesi Gürcistan'ın Güney Osetya'daki hatalarının üstünü kapamıştır.

1.3.2. Rusya'nın Krizdeki Politikası

Rusya'nın Güney Kafkasya'da izlediği politika ve Güney Kafkasya'nın RF için önemi Gürcistan'ın RF açısından önemini ortaya koymaktadır. RF'nin Gürcistan'a müdahalesini anlamak için Gürcistan'ın Rusya için neyi ifade ettiğini ortaya koymamız gerekmektedir. RF'nin Gürcistan'a müdahalesini "Güney Osetya'daki Rus vatandaşlarını korumak" şeklinde açıklamak yeterli olmayacaktır. Ukrayna ve Gürcistan'ın bağımsızlığından sonra Karadeniz'de birkaç yüz kilometre kadar kıyısı kalan RF, Güney Kafkasya'yı kendini güneyden gelecek tehlikelere karşı koruyacak bir bölge olarak görmektedir. Ayrıca SSCB döneminde kendi sınırları içinde kalan bu bölge stratejik öneminin yanı sıra zengin doğal kaynakları ile de ön plana çıkmaktadır. Gürcistan ise RF için stratejik öneme sahip bir bölgedir. Azerbaycan üzerinde bir baskı oluşturmak ve müttefiki olan Ermenistan ile bir köprü oluşturmak için Rusya Gürcistan'a önem vermektedir.

Ayrıca Rusya bölgede Doğu-Batı ekseninde Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan ittifakını kırmak için zincirin en zayıf halkası olarak Gürcistan'ı görmüştür. Gürcistan'da ABD yanlısı iktidarı değiştirdiği takdirde bölgedeki Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan hattı kırılmış yerine Rusya-Gürcistan-Ermenistan hattı kurulmuş olacaktı. Kuzey-Güney ekseninde oluşacak Rusya-Gürcistan-Ermenistan-İran hattı bölgedeki ABD etkisini azaltacak ve Kafkasya ve Orta Asya tekrardan RF'nin etki alanına, arka bahçesi haline dönecektir. RF, böylelikle NATO'nun güneyden oluşturacağı tehdidi de yok etmiş olacaktır.

Ayrıca, RF'nin Gürcistan üzerinde etki sağlaması aynı zamanda enerji hatlarında Rus etkisinin artacağı anlamına gelmektedir. Gürcistan'daki yönetimin taraf değiştirmesi Hazar Havzası enerji kaynaklarının RF bölgesinden geçmesi ve Avrupa'ya gidecek alternatif hatları taşıyacak Nabucco Projesi'ni daha başlamadan bitirmek manasına gelecektir. Bunun yanı sıra Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan'ın enerjileri kaynaklarını Rusya dışı hatlarla

uluslararası pazarlara ulaştırması hayal olarak kalacaktır.²⁸⁵ Gürcistan'ın bölgede dengeleri değiştirebilecek konumda olmasının RF'nin bölgeyi etki altına alabilmek için savaş döneminde uluslararası hukuk kurallarını hiçe sayarak orantısız güç kullanmasına da neden olduğunu söylemek mümkündür.

Gürcistan'ı Güney Osetya konusunda sert bir şekilde uyaran Rusya, Saakaşvili'nin iktidara gelmesiyle yüzünü tamamen ABD'ye çeviren Gürcistan'ı cezalandırmak istiyordu. Gürcistan'ın Güney Osetya'ya müdahale etmesi Rusya'ya beklediği fırsatı verdi. Bir yıldan beri Gürcistan'a savaş hazırlığı yaptığı belirtilen Rusya, Gürcistan'ın Bükreş Zirvesi sonrasında meydan okumalarına misli ile karşılık verme yoluna gitmiştir. Gürcistan'ın NATO'ya üyeliğini ve ABD ile olan işbirliğini kendi içine güneyden sarkma projesi olarak değerlendiren RF, ABD'nin Kafkaslarda durdurulamazsa ilerde durdurulamayacağını düşünüyordu. Rusya, Güney Osetya'da soykırım yapmakla ve uluslararası barışı bozmakla suçladığı Saakaşvili'yi muhattap olarak görmediğini belirtmiştir.

Rusya, bu krize beklenenin ötesinde hızlı ve etkili şekilde bir tepki vermiş ve savaşan taraf hâline geldi. Eski bahçesi, şimdiki arka bahçesi Kafkasya'da dengelerin değişmesine izin vermeyeceğini sadece Gürcistan'a değil dünyaya da gösteren Rusya Batılı devlet ve uluslararası örgüt temsilcileri ile yapılan görüşmelerde Batının özellikle ABD'nin Gürcistan'a yaklaşımı eleştirmiştir. Osetya ve Abhazy'a Gürcistan'ın bir müdahale yapmasına asla müsaade etmeyeceğini ve statükonun korunmasının garantisi olduğunu açıklayan RF, bir bakıma bu topraklar üzerinde Gürcistan'ın bir hakkı kalmadığını belirtmiş oldu. Böylelikle dünyaya, “ister tanıyın ister tanımayın ama bu topraklar artık Gürcistan'ın değil” mesajını vermiştir.²⁸⁶

Ayrıca, RF'nin Gürcistan üzerinde etki sağlaması aynı zamanda enerji hatlarında Rus etkisinin artacağı anlamına gelmektedir. Gürcistan'daki yönetimin taraf değiştirmesi Hazar Havzası enerji kaynaklarının RF bölgesinden geçmesi ve Avrupa'ya gidecek alternatif hatları taşıyacak Nabucco Projesi'ni daha başlamadan bitirmek manasına gelecektir. Bunun yanı sıra Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan'ın enerjileri kaynaklarını Rusya dışı hatlarla uluslararası pazarlara ulaştırması hayal olarak kalacaktır.²⁸⁷ Gürcistan'ın bölgede dengeleri

²⁸⁵ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu s.34.

²⁸⁶ Demir, A.F., “Güney Osetya Krizi'nde Kim Haklı Kim Haksız? Kim Kazandı, Kim Kaybetti?”, [http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2467&kat1=42&kat2= \(03.07.2009\)](http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2467&kat1=42&kat2= (03.07.2009))

²⁸⁷ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu s.34.

değiştirebilecek konumda olmasının RF'nin bölgeyi etki altına alabilmek için savaş döneminde uluslararası hukuk kurallarını hiçe sayarak orantısız güç kullanmasına da neden olduğunu söyleyebiliriz.

Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesinin sadece rasyonel nedenleri yoktur. Bu müdahaleyi başka nedenlere de bağlayabiliriz. Yıllarca Sovyetler Birliği sınırları içinde kalan Gürcistan'ın bağımsızlık sonrası ABD ile sıkı ilişkiler kurması özellikle de 2004 sonrası dönemde yüzünü tamamıyla ABD'ye çevirmesini RF bir ihanet olarak görmüştür. RF, Gürcistan'a ders verme ve intikam alma gibi duygusal temalarla da müdahale etmiştir. Gelişmelere bakıldığında Rusya'nın Gürcistan'a ciddi bir ders vermek istediği açıktır. Zira Saakaşvili, "Batı'nın şımarık çocuğu" gibi sürekli Rusya ve Rus yöneticileri suçlayarak totaliter bir zihniyete sahip olan Rusların sinir duvarlarının aşınmasına sebep olmuştur. Hatta ayrılıkçı bölge sınırlarında zaman zaman şova dönüşen krizlerle Rusları uluslararası arenada zor durumlara düşürmüştür. Gürcistan yöneticilerinin aşırıya kaçan beyanlatları, BDT toplantılarında sürekli uzlaşmaz bir yaklaşım göstermeleri, Türkiye-Azerbaycan ile bölgesel ekonomik birliğe yönelerek Kazakistan gibi müttefiklerini de bu birliğe yönlendirmeleri ve GUAM tarzı yapılanmaları Rusya'yı daima rahatsız etmiştir. Buna karşın, Rus yöneticiler Gürcistan'ın iddialarını sürekli olarak delillerle reddedip ve asıl suçlunun Gürcistan tarafı olduğunu ispat etmeye çalışsa da, aslında bu ülke ile hesaplaşma vaktinin gelmesini beklemişlerdir.²⁸⁸

Ateşkes anlaşmasına mutabık kalınmasına ve Medvedev'in Sarkozy'e söz vermesine rağmen Rus birliklerinin ateşkese uymaması ve ateşkesin imzalanmasından sonra dahi askeri eylemlerin sürmesi Rusya'nın güvenilirliği konusundaki şüpheleri arttırmıştır. Ateşkese rağmen Gürcistan'dan çıkmayan Rus birliklerinin kontrol ettikleri noktaları dikkate aldığımızda Rusya'nın Gürcistan'ın haritasını yeniden çizmek istediği anlaşılmaktadır. Gürcistan'dan, Abhazya, Güney Osetya, Acaristan, Cevahiti ve Gürcistan olmak üzere beş farklı devlet çıkarmak mümkündür.²⁸⁹ RF, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanıyarak bu yöndeki ilk adımı atmıştır.

²⁸⁸Yılmaz, R., "Kafkasya'da Büyük Oyun'un Küçük Halkası",
<http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2468&kat1=42&kat2=> (11.06.2009)

²⁸⁹ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.35.

1.3.3. ABD'nin Krizdeki Politikası

ABD'nin kriz sürecinde izlediği politikayı çözümlmek için öncelikle ABD'nin Güney Kafkasya ve Gürcistan politikasını anlamak gerekir. ABD'nin Kafkasya'daki politikasında ekonomik ve stratejik çıkarları belirleyici unsur olmuştur. ABD'nin Gürcistan politikası da aynı temeller üzerine oturtulmuştur. ABD'nin bölgedeki ekonomik ve stratejik çıkarları Gürcistan politikasını şekillendirmiştir. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının önemli bir durağı olan Gürcistan, Hazar petrolünün uluslararası piyasaya istikrarlı ve güvenli bir şekilde aktarılması ABD açısından önem taşımaktadır. Zira Hazar'dan gelecek petrol ABD'nin Orta Doğu petrollerine olan bağımlılığını azaltacaktır. Böylelikle ABD, enerji ihtiyacının % 40'lık kısmını oluşturan petrole alternatif oluşturacaktır. Gürcistan'ın Rusya'yı güneyden saran ve Karadeniz'e açılan stratejik konumu da göz önüne alırsak Gürcistan'ın ABD için Kafkasya coğrafyasındaki önemini görmekteyiz.

Hazar kaynaklarının uluslararası piyasalara RF'nin etkin olmasını istemeyen ABD, Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattını desteklemiştir ve kabul ettirmiştir. Hazar petrollerinin taşınması konusunda sorun istemeyen ABD, Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamayı hedeflemiştir. Gürcistan Krizi ile ABD'nin hem bölgedeki hem de Gürcistan'daki çıkarları tehdit edilmiştir. Gürcistan'daki ve Kafkasya'daki çıkarları tehdit edilen ABD, Gürcistan Krizi sırasında RF'nin Gürcistan'ın topraklarına müdahalesine sert uyarılarda hatta tehdit içeren mesajlar ile karşılık vermiştir.

ABD, bölgede müttefiki olarak gördüğü Gürcistan'ın Rusya tarafından işgal edilmesine henüz sözlü tepkiden başka bir tavır göstermemiştir. Kriz döneminde de Rusya'yı sert bir dille uyanan ABD, bu krize hazırlıksız yakalanmıştır. Rusya'yı açık bir şekilde tehdit eden ABD, bu hareketinin cezasız kalmayacağını belirtmiştir.²⁹⁰ Ayrıca, RF'nin Dünya Ticaret Örgütü ve G8'den dışlanması gerektiği belirtilmiştir. Fakat savaş sırasında yapılan bu uyarı ve tehditlerin RF'ye hiçbir etkisi olmamıştır. Balkanlar'da Kosova'nın bağımsızlığını destekleyen ABD, Güney Kafkasya'da Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü savunmuştur. Ayrıca ABD, tehdit ve uyarılarına rağmen küçük bir müttefikini bile koruyamamıştır ve Gürcistan'da itibar kaybına uğramıştır.

²⁹⁰ 19 Ağustos'ta Brüksel'de toplanacak olan NATO Konseyi toplantısına giden Rice, uçakta gazetecilerle yaptığı röportajda, konseyin Gürcistan'daki işgalinden dolayı RF'yi cezalandıracağını belirtmiştir.

Saakaşvili tüm gayreti ile ABD'yi savaşa çekmeye çalışırken ABD de özel bir çaba harcayarak savaşa dahil olmamıştır. Irak işgalini bile 50'den fazla ülkeyle gerçekleştiren ABD'nin, RF ile sıcak çatışmaya tek başına girmesi beklenmeyen bir gelişme olurdu. ABD'li yöneticilerin RF'nin eylemlerinin cezasız kalmayacağını belirtmesi akıllarda bir Soğuk Savaş senaryosu meydana getirdi. Fakat Soğuk Savaş özel bir dönemin koşullarında çıkmıştır ve yalnızca güç mücadelesinin yaşandığı bir dönem olmamıştır. Bu dönem, ideolojilerin çatıştığı bir dönem olmuştur. Yalnız ABD, Gürcistan'daki saldırıların karşılığını vermek isteyecektir.

Rusya'nın ABD karşısındaki en önemli avantajı enerji hatlarını kontrol etmesi olarak gösterilirken en büyük sorunu ise askeri gücü dışında nispeten zayıf olması gösterilmektedir. RF, ABD ve AB gibi bir siyasi ve ekonomik düzeni temsil etmemektedir. ABD ve AB yumuşak güç, istihdam ve refah vaat ederken RF korku ile devletleri yanına çekmeye çalışmaktadır. Halbuki saldırma endişesi ile devletleri yanında tutmak zordur. Rusya korkusu ülkeleri ona yakınlaştırmamakta aksine ondan uzaklaştırmaktadır.²⁹¹

RF Başbakanı Putin, savaş sonrasında ABD'yi Gürcistan'ı kışkırtmakla suçlamıştır. Ayrıca Putin, Gürcistan çatışmaları provoke edenlerin bunu ABD'nin iç siyasetinde kullandıklarını da belirtmiştir. CNN'e verdiği demeçte "*ABD'de birilerinin, durumu daha da hassaslaştırmak ve böylece başkanlık koltuğuna oturmayı amaçlayan adaylardan birine avantaj sağlamak amacıyla bu çatışmaları özellikle yarattığı kuşkuları artmaktadır*"²⁹² diye konuşan Rusya Başbakanı, ABD'nin, Gürcistan'a silah vermek ve Gürcü askerini eğitmekle kalmayarak Gürcü yönetimini suç işlemekten de alıkoymadığını ileri sürmüştür. ABD ise Putin'in bu açıklamalarının hiç rasyonel olmadığını belirtmiştir. ABD Başkan adayları da kriz sürecinde etkili olmuştur. Cumhuriyetçi aday McCain, Gürcistan'a açıkça destek verirken Rusya'ya da meydan okumaktan geri kalmamıştır. Obama ise McCain'e göre daha yumuşak bir dil kullanmıştır. Dış politikada deneyimli olan McCain, Gürcistan krizi ile Obama'nın tecrübesizliğini ortaya koyup seçim sürecinde avantajlı duruma geçmek istemiştir.

²⁹¹ USAK Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu, s.37.

²⁹² <http://www.usagundem.com/haber/23801/putin-abd-guercistani-kiskirtti-.html> (02.07.2009)

Sonuç

Bu çalışmada Soğuk Savaş'ın bitmesi ve SSCB'nin çökmesiyle başlayan tek kutuplu düzende Güney Kafkasya'da ABD ve RF arasında yaşanan güç mücadelesi ve bu mücadelenin sonuçlarından biri olan Gürcistan Krizi incelenmiştir. Gürcistan Krizi, 8 Ağustos 2008'de Gürcistan'ın Güney Osetya'ya girmesiyle başlayan 16 Ağustos'ta ateşkesin sağlanması ile sona eren, Gürcistan ile Güney Osetya arasında başlayıp, Rusya ve Abhazya'nın da eklenmesiyle devam eden, resmi rakamlara göre 170 Gürcü askerinin ve 2000 civarında sivilin öldüğü, yaklaşık 200.000 Gürcü vatandaşının da mülteci durumuna düştüğü; Gürcistan'ın üçe bölünüp Güney Kafkasya'da güç dengelerin değişebileceğini gösteren bir süreci ifade etmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde de açıklandığı üzere Gürcistan'ın Güney Osetya'ya saldırmasını iç dinamikler açısından şöyle özetleyebiliriz: Kadife Devrim ile iktidara gelen Saakaşvili ilk iş olarak Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü sağlayacağını belirtmiş ve 2004 yılında Acaristan'ı Tiflis yönetimine bağlamıştır. Aynı başarıyı Güney Osetya ve Abhazya sorunlarında da sağlayacağını düşünen Saakaşvili 2006'dan beri aktif bir şekilde Güney Osetya sorunu ile ilgilenmiştir. Ayrıca NATO'ya üyelik için başvuran Gürcistan, 2008 Bükreş Zirvesi'nde söz verilmesine rağmen üyeliği kabul edilmemiştir. Üyelik sürecinin hızlanması için de Tiflis yönetimi gerilimin artmasında yarar görmüştür. İşte bu iki neden Gürcistan'ın Güney Osetya'ya müdahale etmesine neden olmuştur. Fakat bölgede açık bir şekilde yaşanan ABD ve RF rekabeti Gürcistan'ın Güney Osetya'ya saldırmasını açıklayan en temel dış dinamiği oluşturmaktadır. ABD'nin desteğini açıkça arkasında hisseden Saakaşvili, RF'nin tepkisini bilmesine rağmen soruna diplomatik yollardan çözüm aramak Güney Osetya'ya saldırılmayı tercih etmiştir.

Daha önce de belirtildiği üzere, Gürcistan'ın Güney Osetya'ya saldırması ile başlayan kriz, Rusya'nın Gürcü birliklerini püskürtmesi ile Rusya-Gürcistan savaşı haline gelmiştir. Güney Osetya'daki cepheden sonra Abhazya birliklerinin de Yukarı Kodor'a askeri hareket başlatmasıyla Abhazya da savaşa katılmış oldu. Savaşta RF, Gürcistan'ı Güney Osetya'da soykırım yapmakla suçlamış ve sivilleri korumak için "barışı tesis etme operasyonu" yürüttüklerini açıklamıştır. Gürcistan ise Rusya'yı Gürcistan'ı yok etmeye çalışmakla suçlamıştır. Kriz süreci boyunca ABD, açık bir şekilde Gürcistan'ı desteklemiş ve toprak

bütünlüğünü savunmuştur. RF'yi Gürcistan'a müdahalesinden dolayı sert bir dille uyararak ABD açıkça RF'yi tehdit etmiş ve bu hamlesinin bedelini ödeyeceğini belirtmiştir. AB Dönem Başkanı Fransa'nın araya girip iki tarafla görüşmesi ve ateşkese ikna etmesiyle 16 Ağustos'ta beş maddelik bir ateşkes metni imzalanmıştır. 26 Ağustos'ta RF'nin Güney Osetya ve Abhazya'yı tanımasıyla Gürcistan üçe bölünmüştür.

İkinci bölümde de incelediğimiz üzere ABD ve RF'nin Güney Kafkasya'daki çıkarları örtüşmektedir. Güney Kafkasya hem ABD için hem de RF için stratejik öneminin yanı sıra ekonomik açıdan da önem arz etmektedir. Bölge, hem ABD hem de RF için zengin doğal kaynaklarıyla dikkat çekmektedir. Hazar Havzası'nın sahip olduğu petrol ve doğalgaz özellikle Batı için büyük önem taşımaktadır. SSCB'nin yıkılması ile Hazar coğrafyasında beş bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. RF'nin doğalgazdaki tekelinden kurtulmak isteyen Avrupa ülkeleri için Hazar doğalgazı, Orta Doğu petrollerine olan bağımlılığını azaltmak isteyen ve günlük enerji ihtiyacının % 40'ı petrole dayalı olan ABD için de Hazar petrolü SSCB sonrası dönemde önemli hale gelmiştir. Batılı ülkeler, özellikle ABD, Hazar'ın statü sorununda ve doğal kaynakların batıya taşınması konusunda kendi çıkarları doğrultusunda karar vermiştir. RF ise bir yandan doğal kaynaklar konusundaki tekelini korumak isterken diğer yandan da ABD'nin bölgede etkin olmasını engellemek istemektedir. RF, Hazar petrollerinin Batı'ya taşınması konusunda Bakü-Süpsa ve Bakü-Novorrossisk hatlarında ısrarcı olurken ABD, Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye'den geçecek Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattını kabul ettirmiştir.

Güney Kafkasya ABD ve RF için stratejik açıdan oldukça önemli bir bölgedir. Tarih boyunca RF'nin güneye iniş yolu üzerinde olan Güney Kafkasya aynı zamanda RF'yi güneyden gelecek tehlikelere karşı koruyacak bir tampon bölge niteliği taşımaktadır. Aynı zamanda Ukrayna ve Gürcistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Karadeniz'de birkaç yüz kilometre kıyısı kalan RF için Karadeniz'e kıyısı olan Gürcistan, Karadeniz'de hakimiyetini kaybetmemesi için önem arz etmektedir. RF için Gürcistan ise RF için bölgedeki dengeleri değiştirecek kadar önemli bir stratejik konumdadır.

Özellikle 1997'de bölgeyi yaşamsal çıkar alanı olarak değerlendiren ABD için Hazar enerji kaynaklarının işletilmesi ve uluslararası pazara güvenli ve istikrarlı bir şekilde ulaştırılmasının yanı sıra, stratejik açıdan da ABD için büyük önem arz etmektedir. Özellikle Irak işgalinden sonra gündeme gelen olası İran müdahalesi için Güney Kafkasya ABD için

stratejik bir üs olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Güney Kafkasya'daki ABD varlığı, RF için ABD ve NATO tarafından güneyden çevrenmek anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra Orta Asya Cumhuriyetleri'nde birçok üs kuran ABD, Orta Asya'ya kurduğu bu üsleri RF, Çin ya da İran üzerinden destekleyememektedir. Pakistan-Afganistan ile Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan ulaşım koridorunu kullanmaktadır. Bölgeye ulaşımı en az iki hat üzerinden sağlamayı düşünen ABD için Türkiye-Gürcistan-Azerbaycan ulaşım koridoru stratejik önem taşımaktadır.

Netice itibariyle, RF'nin Gürcistan'da bir zafer kazandığı açık bir şekilde ortadadır. RF'nin kazandığı bu zafer, ABD'nin özellikle 2001 sonrası dönemde etkinliğini arttırdığı Güney Kafkasya'da prestij kaybetmesine neden olmuştur. Aynı zamanda Gürcistan Krizi ile RF, Güney Kafkasya'da, ABD'nin etkinliğini sarsacak çok önemli bir hamlede bulunmuştur. ABD ve RF'nin Kafkasya politikalarının çatışmasının sonucu olan Gürcistan Krizi, Güney Kafkasya'da güç dengelerinin değişmesine neden olabilir. Eğer ki RF, Gürcistan'daki ABD yanlısı politika izleyen Saakaşvili iktidarını yıkar yerine RF yönlü politika izleyecek bir politika izleyecek iktidar getirebilirse, Güney Kafkasya'daki ABD'nin etkinliği zayıflayacaktır. Böylelikle, NATO'nun RF'nin güneyindeki ilerlemesi durdurulmuş olur. Bu hamle bölgedeki Türkiye-Gürcistan ve Azerbaycan işbirliğini kırıp yerine Rusya-Gürcistan-Ermenistan hatta İran'ı da ekleyebileceğimiz bir blok oluşturacaktır. Böylelikle ABD'nin Güney Kafkasya'daki etkinliği zayıflayacak ve RF'nin bölgede hakimiyeti söz konusu olacaktır. Ayrıca Gürcistan'daki yönetimin taraf değiştirmesi Hazar Havzası enerji kaynaklarının RF bölgesinden geçmesi ve Avrupa'ya gidecek alternatif hatları taşıyacak Nabucco Projesi'ni daha başlamadan bitirmek manasına gelecektir. Bunun yanı sıra Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan'ın enerjileri kaynaklarını Rusya dışı hatlarla uluslararası pazarlara ulaştırması hayal olarak kalacaktır.

Kaynakça

Ağacan, K., “Rus Liberal İmparatorluk Stratejisi, Güney Kafkasya ve ABD”, 2023, Sayı.31, Ankara, 2003.

Ağacan, K., “Acaristan Sorunu ve Saakaşvili’nin Mevzi Kazanımı”, Stratejik Analiz, Ankara, 2004.

Ağacan, K., “ABD’nin Kafkasya Politikası”, Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya (Ed. O. Yeşilot), İstanbul, 2005.

Akşam, “Azerbaycan’da İlham Aliyev Dönemi”, 06 Ağustos 2003.

Aras, O.N., Azerbaycan’ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi, İstanbul, 2008.

Arslanlı, A., Hesenov, İ., “Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu”, Avrasya Dosyası, 2001.

Atasir, A., “ABD’nin Kafkasya Politikasındaki Son Gelişmeler ve Türkiye”, Stratejik Analiz, Sayı.37, Ankara, 2003.

Ateşoğlu G.N., “Rusya Federasyonu’nun Yeni Güvenlik Politikası Çerçevesinde Türkiye’ye Bakışı” içinde Türkiye’nin Komşuları, (Der. M. Türkeş-İ. Uzel), Ankara, 2002.

Aydın, M., New Geopolitics of Central Asia and Caucasus: Causes of Instability and Predicament, Ankara, 2000.

Aydın, M., “Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler”, Türk Dış Politikası; Olaylar, Olgular Belgeler, (Der. B. Oran), İstanbul, 2001.

Başer, B., “Third Party Mediation in Nagorno Karabakh: Part of the Cure or Part of the Disease”, Journal of Central Asian & Caucasus Studies, Ankara, 2008.

Bozkuş, Y.D., “Kadife Devrim Senaryosunda Sıradaki?”
<http://www.tetedeturc.com/home/spip.php?article2592> (10.05.2009)

Büyükakıncı, E., “Ermenistan Dış Politikasından Uluslararası Sistem Değişkenlerine Bakış”, Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya (Ed. O. Yeşilot), İstanbul, 2005.

Cabbarlı, H., “Bağımsızlık Sonrası Ermenistan-Rusya İlişkileri”, Ankara Çalışmaları, Ankara, 2004.

Cabbarlı H., “Dağlık Karabağ Sorununun Çözümünde Son Gelişmeler”, Stratejik Analiz Dergisi, Ankara, 2005.

Cafersoy, N., Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası, Ankara, 2001.

Cafersoy, N., “Bağımsızlığın Onuncu Yılında Azerbaycan-Rusya İlişkileri (1991-2001)” Avrasya Dosyası, Cilt:7, Sayı:1, 2001.

Cemilli, E., ABD’nin Güney Kafkasya Politikası, İstanbul, 2007.

Çelik, K., Kalaycı, C., “Azeri Petrolünün Dünü ve Bugünü”, Avrasya Etüdleri, Sayı.16, 1999,

Çolakoğlu, S., “Uluslararası Hukukta Hazar’ın Statü Sorunu”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:53, No:1-4, Ocak-Aralık, 1998

Çolakoğlu, S., “Türkiye-Gürcistan İlişkileri”, Stratejik Öngörü, Sayı.6, 2005.

Çurey, A., Kafkasya Yazıları Dergisi, “Bilinen Dünya’nın Bilinmeyen Ülkesi: Kuzey Kafkasya ve Çerkezler”, İstanbul, 1998.

Demir, A.F., Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya, İstanbul, 2003.

Demirağ, Y., “Kafkasya’da Türk ve Rus Politikası” Stratejik Analiz” 2003.

Demirağ, Y., “Bağımsızlıktan Kadife Devrime Türkiye-Gürcistan İlişkileri”, Uluslararası İlişkiler, 2005.

Demir, A.F., “Türkiye’nin Güney Kafkasya’ya Yönelik Dış Politikası”, Türk Dış Politikasının Analizi, (Ed. F. Sönmezoğlu), İstanbul, 2004.

Demir, A.F., “SSCB Sonrası Dönemde Türkiye-Ermenistan İlişkileri” Uluslararası İlişkiler Dergisi, Ankara, Cilt:2, Sayı:5, 2005.

Dugin, A., Rus Jeopolitiği: Avrasyacı Yaklaşım, (Çev. V. İmanov), İstanbul, 2003.

Efegil, E., “Washington’un Hazar Havzası Projesi ve Türkiye”, Avrasya Dosyası, Sayı.2, 2000.

Erdurmaz, A.S., “ABD’nin Kafkaslardaki Hedefleri”, Cumhuriyet Strateji Dergisi, Sayı.46, 2005.

Gökçe, M., “Sovyet Sonrası Dönemde Hazar Çevresinde Yaşanan Rekabet”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:1/3, 2008.

Gürses, E., “Kafkasya’da Uluslararası Rekabet” Avrasya Dosyası, Ankara, 2001.

Hasanoğlu, M., Cemilli, E., Güney Kafkasya'da ABD Politikası, İstanbul, 2006.

Kamalov, İ., Putin'in Rüyası KGB'den Devlet Başkanlığına Vladimir Putin, İstanbul, 2004.

Kamalov, İ., "Soğuk Savaş Sonrasında Rusya'nın Güney Kafkasya Politikası", Stratejik Analiz, Ankara, 2006.

Kanbolat, H., "Rusya Federasyonu'nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı", Avrasya Dosyası, 2001.

Kanbolat, H., "Abhazya'da Sessiz Devrim: Abhaz Halkı Değişim ve Kimlik İstiyor", Stratejik Analiz No:57, Ankara, 2005.

Kanbolat, H., "Gürcistan Nereye Gidiyor: Demokrasiye mi Totalitarizm'e mi?" Stratejik Analiz Dergisi, Ankara, 2007.

Kantarıcı, H., Kısaçtaki Bölge Kafkasya, İstanbul, 2006.

Karabayram, F., Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası, Ankara, 2007.

Kasım, K., "ABD'nin Kafkasya Politikası", Orta Asya & Kafkasya Güç Mücadelesi (Der. M.T. Demirtepe), Ankara, 2008.

Kırzioğlu, M. F., Osmanlıların Kafkas-Ellerini Fethi (1451-1590), Ankara, 1998.

Kissenger, H., "Diplomasi", (Çev. İ.H. Kurt), Ankara, 1998.

Kona, G.G., "Kafkasya'da Yeni Gelişmeler ve Türkiye", Politika Dergisi, 2008, Sayı.8,

Kona, G.G., “Kafkasya Coğrafyasında Yaşanan Gelişmeler: Bölgesel ve Global Aktörlerin Bölgeye Etkisi” <http://www.turksam.org/tr/a1357.html> (20.09.2008)

Kona, G.G., “Rusya’nın Aşamalı ve Öngörülebilir Güney Yakın Çevre (Kafkasya-Orta Asya) Stratejisi”, <http://uiportal.net/content528.html> (26.06.2009)

Kona, G.,G., “Rusya Federasyonu’nun Kafkasya Politikası”, <http://gamzegungormuskona.blogspot.com/2007/08/harp-akademileri-komutanl-stratejik.html> (20.06.2009)

Kuloğlu, A., “Rusya’nın Yeni Politikaları ve Türkiye”, Stratejik Analiz, Ankara, 2000.

Kuloğlu, A., “Türkiye Kafkasya’yı İhmal Etmemeli”, Stratejik Analiz, 2004.

Laçiner, S., Özertem, H.S., “Hazar Enerji Kaynakları: Enerji-Siyaset İlişkisi ve Türkiye” Orta Asya & Kafkasya Güç Mücadelesi (Der. M.T. Demirtepe), Ankara, 2008.

Libaridian, G.J., Ermenilerin Devletleşme Sınavı, Bağımsızlıktan Bugüne Ermeni Siyasi Düşünüşü, (Çev. A. Taşlıca), İstanbul, 2005.

Mert, O., Türkiye’nin Kafkasya Politikası ve Gürcistan, İstanbul, 2004.

Ogan, S., Ağacan, K., Stratejik Analiz Dergisi, “Güney Kafkasya’da Yeniden Başlayan veya Bitmeyen Soğuk Savaş” Ankara, 2001.

Oran, B., Türk Dış Politikası, İstanbul, 2005.

Önce Vatan, “Azerbaycan’a Yönelik ABD politikalarına Türkiye Açısından Bakış”, 06 Şubat 2004.

Özkan, G., “Gürcistan’da Yeni Yönetim, Etnik Ayrılıkçı Bölgeler ve Güvenlik”, Orta Asya & Kafkasya Güç Mücadelesi (Der. M.T. Demirtepe)

Sapmaz, A., Rusya’nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye’ye Etkileri, İstanbul, 2008.

Sarıkaya, Y., “Rusya Federasyonu’nun Gürcistan Politikası”, Uluslararası Mücadelenin Yeni Odağı Karadeniz, (ED. O. M. Öztürk-Y. Sarıkaya), Ankara, 2005.

Sekin, S., Tekin, R., Kafkasya Araştırma&Analiz Dergisi, “Güney Kafkasya ve Gürcistan”, İstanbul

Şir, A.Y., “Savaş Sonrası Dönemde Gürcistan”, OrtaDoğu Analiz, Cilt.1, Sayı:1

Taşdemir, T., Türkiye’nin Kafkasya Politikalarında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalılar, İstanbul, 2005

Tanrısever, O.,F., “Sovyet Sonrası Dönemde Rusya’nın Kafkasya Politikası” Türkiye’nin Komşuları, (Der. M. Türkeş, İ. Uzel), Ankara, 2002.

Tavkul, U., Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya, İstanbul, 2002.

Uğuz, S., “Paylaşılmalı Bölge: Hazar”, <http://www.tasam.org/index.php?altid=1835>, (20.04.2009)

Uğrasız, B., “Çin’in Orta Asya ve Hazar Bölgesine Yönelik Tutumu”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, İzmir, 2002.

USAK Bilgi Notları, Rusya’nın Güney Osetya ve Abhazya’yı Tanıma Kararı, Ankara, 2008.

USAK, Gürcistan Krizi Değerlendirme Raporu: Türkiye’ye, Bölgeye ve Küreye Etkileri, Ankara, 2008.

Uslubaş, F., “Putin’li Rusya”, Jeopolitik Dergisi, İstanbul, 2005.

Yalçinkaya, A., Kafkasya’da Siyasi Gelişmeler: Etnik Düğümden Küresel Kördüğümüne, Ankara, 2006.

Yanar, S., Türk-Rus İlişkilerinde Gizli Güç Kafkasya, İstanbul, 2002.

Yapıcı, U., Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları Orta Asya ve Kafkasya, İstanbul, 2004.

Yapıcı, M.İ., “Kafkasya’nın Sorunlu Bölgesi: Güney Osetya”, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları, Ankara, 2007.

Yeşilot, O., “Azerbaycan’daki Çeçen Mülteciler ve Rusya ile İlişkilere Yansımaları”, Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya, (Ed. O. Yeşilot), İstanbul, 2005.

www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2431&kat1=42&kat2= (27.06.2009)

www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2468&kat1=42&kat2= (11.06.2009)

www.asam.org.tr/tr/yyazdir.asp?ID=2424&kat1=60&kat2= (29.06.2009)

www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2467&kat1=42&kat2= (03.07.2009)

www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=2432&kat2=1 (04.07.2009)

www.ajanskafkas.com/haber,20036,8220rusya_once_cecenya8217yi_tanisin8221.htm
(21.05.2009)

http://www.ajanskafkas.com/haber,19980,gurcistan_guney_osetyaya_asla_donemez.htm
(07.06.2009)

www.ajanskafkas.com/haber,19905,gurcistanin_toprak_butunlugu_artik_eski_mesele.htm
(09.06.2009)

www.ajanskafkas.com/haber,19869,kodorda_abhaz_bayragi_dikildi.htm (12.06.2009)

www.ajanskafkas.com/haber,20037,_beyaz_rusyada_tanimaya_destek_sesleri.htm
(13.06.2009)

www.ajanskafkas.com/haber,19917,savas_abhazyenin_taninma_sansini_artirdi.htm
(22.06.2009)

www.ajanskafkas.com/haber,20035,mccain_abhazya8217ya_karsilik_kuzey_kafkasya.htm
(23.06.2009)

www.ajanskafkas.com/haber,19907,bagaps_ve_kokoytiden_soz_birligi_tek_yol_bagimsizl.htm
[m](#) (30.06.2009)

www.ajanskafkas.com/haber,19895,ateskes_icin_mutabakat_saglandi.htm (30.06.2009)

arsiv.ntvmsnbc.com/news/457384.asp (02.07.2009)

www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html (09.04.2008)

www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gg.html (16.04.2008)

www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html (26.04.2009)

www.civil.ge/eng/article.php?id=5988 (25.06.2009)

www.dunyabulteni.net/news_detail.php?id=49730 (19.06.2009)

www.evrensel.net/03/12/14/dunya.html (14.04.2009)

www.gamzegungormuskona.blogspot.com/2007/08/harp-akademileri-komutanl-stratejik.html
(20.06.2009)

www.haberturk.com/haber.asp?id=93780&cat=180&dt=2008/08/27 (18.09.2008)

www.haberturk.com/haber.asp?id=91719&cat=180&dt=2008/08/16 (02.10.2008)

www.haberturk.com/ekonomi/haber/91145-redirect.aspx (17.05.2009)

www.haberturk.com/haber.asp?id=90460&cat=180&dt=2008/08/10 (19.05.2009)

www.haberrus.com/index.php?page=news&action=view_news&id=1455 (15.06.2009)

www.haberturk.com/haber.asp?id=91111&cat=180&dt=2008/08/13 (29.06.2009)

www.haberaktuel.com/Rus-ucaklari-2-Gurcu-koyunu-bombaladi-haberi-146111.html
(10.11.2008)

www.hurriyet.com.tr/dunya/9615377.asp (23.06.2009)

www.inogate.org/inogate_programme/about_inogate/energy_themes (05.05.2008)

www.koxuz.org/anasayfa/node/1947 (29.06.2009)

www.tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BCI_Devrimi (23.04.2009)

www.mfa.gov.tr/no_158_-26-agustos-2008_-gurcistan_in-bagimsizligi-hk_.tr.mfa
(22.06.2009)

www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=982992 (02.07.2009)

www.porttakal.com/haber-chavez-den-rusya-ya-destek-98619.html (21.06.2009)

www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&Date=26.8.2008&ArticleID=895625 (03.07.2009)

www.tasam.org/index.php?altid=2536 (02.07.2009)

www.timeturk.com/news_detail.php?id=23557 (03.07.2009)

www.tumgazeteler.com/?a=4040082 (01.06.2009)

www.tumgazeteler.com/?a=4016618 (19.06.2009)

www.tumgazeteler.com/?a=3987158 (22.06.2009)

<http://www.tumgazeteler.com/?a=3990290> (28.06.2009)

www.usakgundem.com/haber/23801/putin-abd-gurcistani-kiskirtti-.html (02.07.2009)

ulusalkanal.com.tr/index.php?option=com_content&task=view&id=8831&Itemid=4
(16.05.2009)

uiportal.net/content528.html (26.06.2009)

www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=724700&title=rusya-hem-vuruyor-hem-de-sucluyor
(23.06.2009)

www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=724363&title=rusya-ateskes-onerisini-reddetti
(23.06.2009)

www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=730475&title=rusya-kritik-bagimsizlik-imzasini-attigurcistan-bu-bir-ilhaktir-dedi (01.07.2009)

w9.gazetevatan.com/haberdetay.asp?detay=Savasta_ikinci_gun_192923_1&Newsid=192923
(09.08.2009)

ÖZGEÇMİŞ

10 Kasım 1984 İstanbul ili Bakırköy ilçesi doğumluyum. İlkokulu aynı ilçede okuduktan sonra Ortaokul ve Liseyi Özel Marmara Evleri İhlas Lisesi'nde tamamladım. 2003 yılında lisans eğitimi için Beykent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler bölümüne kayıt oldum ve lisans eğitimimi 2007'de tamamladım. Aynı yıl Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladım.

Özel ilgi alanlarım, Kafkasya Bölgesi, Orta Doğu, ABD, Avrupa Birliği, Rusya Federasyonu'dur.

Yabancı dilim İngilizce ve Almanca olup bekarım.

Aday: Kemal BAYCAN